

**SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO
SAPU KUBERIA
LUKE
Sa Vinabakala**

Sa Qosipeli sapu kuberia e Luke, si tozia sapu e Zisu tugo sa Hinarupu sapu ele tava tatarana pude tadi na tie Izireli, meke tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tozia tugo Luke pa nana kinubekubere sapu ele ta tioko koasa Maqomaqona sa Tamasa se Zisu, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala. Meke sa Inavoso Leana hie si balabala sisigiti sari doduru tie pa kasia popoa, koari hopeke dia minalaṅa na tinasuna.

Sa “qinetuqetu” si keke nati zinama pa Qosipeli te Luke. Ta dogoro sisigiti si hie koari na hinia kekenu tanisa Qosipeli hie, vasina ta tozi sa minae, na pinodo te Zisu, meke pa vinabetona si ta tozi sa totoṣo pu ta hena sage pule pa Maṅauru se Zisu.

Sa vivineina sa tinoḡolo na vina enena la sa vina hinokarana e Karisito, si tozia tugo e Luke pa buka Tinavete Tadi na Apositolo.

Koari na pinaqapaqahana sa Qosipeli te Luke hie si boka dogoria gita sapu pa pinaqaha vina rua meke vina onomo, si koa dia sari kaiqa tiṅitona sapu telena mo sa Qosipeli te Luke si tozi.

Kekenono sa kinera tadi na mateana, sa inene la tadi na Sepati koasa Haha Zisu, sa kinoa te Zisu

pa Zelepade, sa vivineina sa tie Sameria leana, meke sa koburu muliunu.

Pa korapana la sa Qosipeli hie, si ta tozi va ninira sa ginuana sa vinaravara, sa Maqomago Hope, sa tinavete varitokae tadi na barikaleqe koasa ninabulu te Zisu, meke sa tinaleosae te Tamasa koari na sinea tana tie.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa pinodalaena sa Qosipeli. Hinia 1:1-4

Totoso podo meke kobukoburudi sari Zone

Papitaiso, e Zisu. Hinia 1:5 kamo hinia 2:52

Ninabulu te Zone Papitaiso. Hinia 3:1-20

Sa pinapitaiso meke sa totoo ta toketoke se

Zisu. Hinia 3:21 kamo hinia 4:13

Sa ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 4:14 kamo hinia 9:50

Beto pa Qaleli meke la pa Zerusalem se Zisu.

Hinia 9:51 kamo hinia 19:27

Sa Nana totoo mumudi e Zisu pa Zerusalem meke koari na vasidi pu tata vasina. Hinia

19:28 kamo hinia 23:56

Sa tinuru pule te Zisu pa minate, sari na totoo ta dogoro pule, meke sa Nana sinage pule pa

Mañauru. Hinia 24:1-53

Sari Zinama Tuketukele

¹ Soku tie si ele podekia, pude vagi varigara ni sari na vivineidi rina tiniona pu ele ta evana pa vari korapada gita, koari na rane la hiroi.

² Ele kuberi rini sari vivinei, gua pu totozini gami arini pu ele dogoro soti matadi podalae pa podalaena, meke ele tarae nia tugo rini sa inavoso te Tamasa asa.

³ Gua asa, ke leana tugo pude kubere atu ni rau koa goi Tiopilasi pu ta pama_{na}emu, sari na vinari lulidi rina ginugua hire; sina ele viliti valeani, na va sosode valeani rau sari doduru vivinei, podalae pa pinodalaena meke kamo pa rane ninoroi.

⁴ Gua pude mu tumae nia sa hinokara koari doduru vina tumatumae sapu ele ta poni ni goi.

Ta Tozi Va kenuē sa Pinodo te Zone Papitaiso

⁵ Pa totosona pu koa ba_{na}ra se Herodi^d koasa pinaqaha popoa pa Ziudia, si koa nana vasina si keke hiama, pozana e Zakaraea, pa puku hiama te Abaeza. Se Lizabeti, sa nana barikaleqe, ba gore mae tugo pa keke tututi hiama sapu koe Eroni.*

⁶ Na tie to_{no}to sari kara pa kenuna sa Tamasa, meke luli valeani ri kara sari doduru tinarae, na ginarunu te Tamasa.

⁷ Ba loke tudia sari kara, sina tige se Lizabeti, meke ele barogoso na kaleqe tugo sari kara.

⁸ Ego, keke rane si kamo sa to_{so}so tavetavete tanisa puku hiama sapu somana nia e Zakaraea pa Zelepade, meke korapa taveti sa sari na nana tinavete hiama pa kenuna sa Tamasa.

⁹ Lulia rini sa hahanana tadi na hiama, ke mudumudukeda si arini, meke ta vizata se Zakaraea pude nuquru la pa korapa lose hopena tanisa Ba_{na}ra meke tavetia sa vina uququ ruqa huma_{na} lea pa hope^d.

¹⁰ Meke sipu kamo sa to_{so}so si nuquru la si asa meke va uququ ruqa huma_{na} lea, meke

* 1:5 1 Koron 24:10

koa varavara pa sada sari vinarigara tie pu mae vahesi.

¹¹ Meke vura koa sa sa mateana te Tamasa, turu nana pa kali mataona sa hope, vasina tava uqu sa ruqa humaņa lea.

¹² Totoso dogoria Zakaraea sa mateana, si ta duana na matagutu si asa.

¹³ Ba zama la koa sa sa mateana, “Mu lopu matagutu Zakaraea! Ura ele avosia Tamasa sa mua vinaravara, ke kote podoa e Lizabeti, sa mua barikaleqe, si keke koburu koreo, meke kote poza nia Zone goi si asa.

¹⁴ Kaqu koa getugetu hola si goi, meke sari sokudi pana podo si asa.

¹⁵ Kote keke tie arilaena hola si asa pa kenuna sa Baņara. Lopu kaqu napo vaeni, meke sari napo niniradi si asa, meke kote ta sinie nia sa sa Maqomaqo Hope podalae toso podo sa.*

¹⁶ Sokudi ri na tie Ziu, si kote turana pule mae ni sa koasa Baņara, sa dia Tamasa.

¹⁷ Meke kote la va kenue si asa koasa Baņara pa niniraņira te Tamasa, kekeņoņo sa poropita Ilaiza, pude va kekeri bulodi sari na tamadia, meke koa varivari tatarue koari na tudia. Meke kaqu va kekere maei sa sari na tie va gugue, pude balabala kekeņoņo gua rina tie toņoto, meke kote va namanama vekoi sa sari na tinoni tanisa Baņara,” gua sa mateana.*

¹⁸ Meke zama la koasa mateana se Zakaraea, “Vegua meke kote gilania rau sapu kote boka ta evaņa sapu gua hie? Sina ele barogoso si rau,

* 1:15 Nab 6:3 * 1:17 Mal 4:5-6

meke ele kaleqe tugo sa qua barikaleqe,” gua si asa.

¹⁹ Meke olana sa mateana, “Arau se Qebireli, arau si turu pa kenuna sa Tamasa, meke garunau Sa pude mae tozi nigo sa inavoso leleana hie.*

²⁰ Kamahire si kote poka si agoi meke lopu boka zama osolae kamo sa rane sapu kote tava gorevura si asa, sina lopu va hinokari goi sari qua zinama, sapu kote ta evana pa dia totošo gotodi,” gua sa mateana.

²¹ Korapa gua si aqa lamo nia rina tinoni se Zakaraea, meke balabala si rini sapu na vegua ke koa seunae si asa pa korapana sa lose hopena, gua.

²² Meke totošo vura mae tugo sa, si lopu boka zama la koa rini si asa, ke gilania rini sapu keke dinogodogorae si ele dogoria sa pa korapana sa lose hopena. Meke sina lopu boka zama si asa, ke zama lima la koa rini si asa.

²³ Meke sipu hokoto sa nana totošo tavetavete pa Zelepade, si pule la pa nana vetu se Zakaraea.

²⁴ Meke mudina asa si ari tiana mo se Lizabeti sa nana barikaleqe, ke koa tome mo pa vetu se Lizabeti ka lima sidara.

²⁵ Meke zama si asa, “Kamahire tu si vata dogoro nau sa Baᅇara sa Nana tataru, meke vagi pania Sa sa qua kinurekure pa kenudi ri na tinoni,” gua si asa.

Ta Tozi sa Pinodo te Zisu

²⁶ Meke totošo kamo sa vina onomo sidarana sa molu te Lizabeti, si garunu la nia Tamasa

* **1:19** Dan 8:16, 9:21

sa mateana Qebireli, koasa vasileana pa Qaleli, sapu Nazareti pozana.

²⁷ Keke inavoso te Tamasa si paleke la nia sa koa keke vineki vaqura vasina, pu ele ta pinirovetu vekona pude kote haba ia keke tie pozana Zosepa, sapu podo mae pa tutina Devita sa baṅara. Sa pozana sa vineki si e Mere.*

²⁸ Mae sa Mateana koe Mere meke zama, “Mu koa qetu, agoi pu ta vizatamu na ta manaemu. Sa Baṅara si koa koa goi!” gua sa mateana.

²⁹ Ta duana hola ni Mere sari zinama tanisa Mateana, ke balabala hata sisigitia sa ginuana sa inavoso hie.

³⁰ Ba zama la koa sa sa mateana, “Mere! Mu lopu matagutu, ura ele ta vizata si goi sina tataru hola nigo sa Tamasa.

³¹ Ura kote aritiamu si goi, meke kote podoa goi si keke koburu koreo, meke kaqu poza nia ‘Zisu’ goi si asa.*

³² Kote koa tava lavata si Asa, meke kote ta pozae na Tuna sa Tamasa Ululuna Hola. Meke sa Tamasa, sa Baṅara si kote va Baṅaria si Asa, gua tugo sa tamana pukerane, sapu se Devita.*

³³ Meke kote koa Baṅara si Asa pa tutina e Zekopi ninae rane ka rane, meke sa Nana Binaṅara si loke vina betona!” gua sa mateana.

³⁴ Meke nanasa la koasa mateana se Mere, “Vegua meke kote boka podoa rau sa koburu, sina lopu ele koa turana tie si rau?” gua si asa.

³⁵ Meke olana sa mateana, “Sa Maqomaqo Hope si kote kamo atu koa goi, meke sa

* **1:27** Mt 1:18 * **1:31** Mt 1:21 * **1:32** 2 Samuela 7:12,13,16;
Ais 9:7

ninira te Tamasa sapu Ululuna Hola kote va aqoro igo. Gua ke sa koburu hopena hie sapu kote podo si kote ta pozae na ‘Tuna sa Tamasa.’

³⁶ Mu balabala ia se Lizabeti, sa turaŋamu sapu tige meke ele kaleqe tu, ba kamahire si ele onomo sidarana sa molu tanisa.

³⁷ Ura loketoŋa hokara si tasuna koe Tamasa pude tavetia,” gua sa Mateana.*

³⁸ Meke zama se Mere, “Na nabulu te Tamasa si arau, ke mani ta evaŋa tugo koa rau gua sapu zama nia goi,” gua si asa. Meke taluarae taloa sa mateana koa sa.

Enene La Koe Lizabeti se Mere

³⁹ Lopu seunae si va qaŋiri mo se Mere, meke topue bebena la si asa koa sa vasileana koari na toqere pa soloso Ziudia.

⁴⁰ Vasina si la nuquru si asa pa vetu te Zakaraea, meke la zama qetuqetu koe Lizabeti.

⁴¹ Totoso avosia tugo e Lizabeti sa zinama qetuqetu te Mere, si voluŋu sa koburu pa korapa tiana, meke ta siŋie nia e Lizabeti sa ninira tanisa Maqomaqo Hope.

⁴² Meke zama va ululae si asa, “Ta manaemu si goi koa ri doduru barikaleqe, meke ta manaena tugo sa koburu pu kaqu podoa goi.

⁴³ Na vegua ke ta evaŋa tu koa rau sa ginugua nomana hie, sapu sa tinana sa qua Baŋara si mae kamo tu koa rau?

⁴⁴ Ura totoso avosia tugo rau sa zinama qetuqetu tamugoi, si voluŋu qetuqetu sa koburu pa tiaqu.

* 1:37 Zen 18:14

45 Ta manaemu si agoi Mere, sina va hinokaria goi sapu kote gorevura sapu gua zama nia sa Baṅara koa goi!" gua si asa.

Sa Kinera Vinahesi te Mere

46 Meke zama se Mere:

"Sa buloqu si va lavatia sa Baṅara;*

47 meke qetuqetu nia sa maqomaqoqu sa Tamasa, sa qua Hinarupu.

48 Sina arau si keke Nana nabulu, pu lopu hite arilaequ, ba balabala au tu Sa.

Ke kaqu poza nau tamanae

ri doduru sinage na sage si rau,*

49 sina koa gua koari na tinitona marilaedi pu evaṅi sa Tamasa Heheda koa rau.

Hopena tugo sa pozana;

50 meke koari na sinage na sage si vata dogoro nia Sa

sa Nana tataru variva taleosae, koa ri pu pamaṅa nia si Asa.

51 Koasa lima ninirana Tanisa si taveti Sa sari Nana tinavete niniradi, va talahuarae i Sa saripu vahesi puleni koari na dia binalabala.

52 Va gore pani Sa sari na baṅara niniradi pa dia tuturuana,

ba va lavati Sa sarini pu koa va pepekae.*

53 Poni va sokuni tinitona leadi Sa saripu oviadi, ba limalimadi meke va taloa i Sa saripu tagotagodi.

54 Ele toka nia Sa se Izireli sa Nana nabulu,

* 1:46 1 Samuela 2:1-10 * 1:48 1 Samuela 1:11 * 1:52 Zob 5:11, 12:19

lopu muliṅi nia Sa pude tataru nia na taleoso
 nia
 55 se Ebarahami meke sarini pu tuti gore koa sa
 pa sinage na sage,
 gua sapu va tataru nia Sa koari tiatamada
 pukerane," gua si asa.*
 56 Meke koa paki tu koe Lizabeti se Mere,
 padana ṅeta sidara, meke tiqe pule la pa nana
 popoa soti.

Sa Pinodo te Zone Papitaiso

57 Meke sipu kamo sa toতোso pude koa ta holae
 se Lizabeti, si podoa sa sa tuna koreo.

58 Ke sipu avoso nia rina turanana, na nana
 butubutu, sapu gua tataru gunia Tamasa si asa,
 si somana qetuqetu turanāia rini si asa.

59 Koasa vina vesu ranena podo gua sa koburu,
 si mae si arini pude ta magu^d si asa, meke hiva
 poza nia "Zakaraea" rini si asa; pude poza luli
 koasa tamana, gua.*

60 Ba zama sa tinana: "Lokari! E Zone tu kote
 pozana si asa," gua.

61 Meke zama si arini koa sa; "Ai, loke tu-
 ranamu goi si pozapoza Zone," gua si arini.

62 Ke zama pokapoka la ia rini sa tamana sa
 koburu, nanasia rini sapu esei kote hiva poza nia
 sa sa koburu.

63 Ke tepa ia Zakaraea si keke kubekubereana,
 meke kuberia sa si guahe: "Sa pozana sa si e
 Zone" gua. Ke magasa beto sari doduru.

64 Meke pa toতোsona tugo asa, si boka zama
 pule se Zakaraea, meke vahesia sa sa Tamasa.

* 1:55 Zen 17:7 * 1:59 Liv 12:3

⁶⁵ Matagutu hola sari na tie pu koa tata vasina, meke ta urahae la pa doduru vasileana koari na togere pa soloso Ziudia sari na inavosodi rina ginugua hire.

⁶⁶ Meke sari doduru pu avosia sa ginugua hie, si va soku nia binalabala rini sa guguaana sa koburu, meke zama, “Na sa beka si kote ta evana koa sa?” gua. Ura bakala mo sapu sa ninirañira te Tamasa si koa koa sa.

Sa Kinorokorotae te Zakaraea

⁶⁷ Meke ta siñie nia sa ninirañira tanisa Maqo-maço Hope se Zakaraea, ke korokorotae guahe si asa:

⁶⁸ “Mada vahesia sa Bañara sa Tamasa pa Izireli! Ura mae si Asa pude harupi sari Nana tie, meke pude vata rupaha gita.

⁶⁹ Ele ponini gita Sa si keke Hinarupu ninirana, pa tutina e Devita sa Nana nabulu.

⁷⁰ Gua sapu ele va tatara nia Sa koari Nana poropita madidi pukerane,

⁷¹ sapu kote harupu gita koari nada kana, meke koa sa ninirañira tadirini pu kukitini gita,

⁷² meke kaqu tataru sisigiti ni Sa sari na tiata-mada pukerane,

meke pude balabala pule ia sa Nana Vinariva Egoi hopena koe Ebarahami,

⁷³ sapu zama tokotokoro nia Sa koe Ebarahami, sa tamada:

⁷⁴ va tatara nia Sa, si pude va sare gita koari nada kana, meke pude lopu matagutu ni gita si arini, pana nabulu nia gita si Asa.

- 75 Meke pude boka koa va madi,
meke toņoto si gita pa kenuna Sa doduru
rane pa nada tinoa.
- 76 Ke agoi na tuqu si kote ta pozae na poropita^d
tanisa Tamasa Ululuna Hola.
Ura kote ene va kenuē si goi koa sa Baņara,
pude va namanama vekoa sa Nana siraņa,*
- 77 pude tozi ni sari na Nana tie,
sapu kaqu ta harupu si arini,
koasa tinaleosaedi ri na dia sinea.
- 78 Ura sa nada Tamasa si lohi hola sa Nana tataru
variva taleosae.
Gua ke sa rimata sapu gasa koa gita si kote
mae gua pa maņauru
- 79 pude kalalasa la koarini pu koa pa hinu-
poro,
koa rini pu koa tata sa minate,
pude matamatani gita pa nada inene la
koasa siraņana sa binule," gua si asa.*
- 80 Meke noma sage sa koburu; na niņira pa
tinina meke pa maqomaqona. Meke koa mo si
asa pa soloso qega, osolae kamo sa toťoso pude
vura ta dogoro si asa koari na tie Izireli.

2

Sa Pinodo te Zisu (*Matiu 1:18-25*)

¹ Koari na rane arini, si va turua e Oqasitasi,
sa Baņara Roma si keke tinarae pude kaqu ta
kubere meke ta nae sari doduru tienā sa nana
binaņara, gua.

* 1:76 Mal 3:1 * 1:79 Ais 9:2

² Hie sa ninae kekenu hokara totošo e Quirini-asi si na qavuna koasa pinaqaha popoa pa Siria.

³ Ke sari doduru tie si la pa dia vasileana soti, pude ta kubere, gua.

⁴ Ke taluarae pa vasileana Nazareti, koa sa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zosepa, meke la pa Ziudia, pa Betilihema, vasina podo se Devita sa banara. Sapu la nia Zosepa vasina, si na tutina e Devita si asa.

⁵ La si asa pude ta nae somanae koe Mere sapu ele ta pinirovetu vekona pude haba ia sa, gua. Se Mere si ele aritiana tu* pa totošo asa.

⁶ Meke sipu koa sari kara pa Betilihema, si kamo sa totošo pude podo sa koburu.

⁷ Ke podoa sa sa tuna koreo kenuna, meke hade nia poko tana haha sa, meke va ekoa sa si Asa pa vasina ganiganiana tadi na kurukuru* name, sina loke lolomo si koa koari na vetu* tadi na tie maedi.

Sari na Tie Kopu Sipi meke sari na Mateana

⁸ Meke koadia pa popoa sana tata pa Betilihema, sari kaiqa sepati, saripu koa kopu ni dia rovana sipi pa soloso pana boni. ⁹ Meke vura va hodaka mae koa rini si keke mateana te Tamasa, meke nedala vura koa rini sa kalalasa tanisa Banara, ke matagutu sisigiti si arini.

¹⁰ Ba zama la koa rini sa mateana, "Mi lopu matagutu! Ura paleke ponini gamu rau si

* **2:5** Mamu tiro la ia Lk 1:35: * **2:7** Sari na kurukuru name hire si na bulumakao, na sipi, na qoti meke na don'ki, na gua.

* **2:7** Sa vetu tadi na tie maedi ginuana sina vetu vasina boka la koa na puta sari na tie enenedi.

keke inavoso leleana sapu kote qetu hola nia ri doduru tie.

¹¹ Ura ele podo ninoroi pa vasileana te Devita, sa mia Hinarupu, Asa se Karisito^d sa Baṅara!

¹² Meke guahe sa vina gilagilana Sa koa gamu: Kote la dogoria gamu si keke koburu, ta hadei poko tana haha meke eko nana pa ganiganiana tadi na kurukuru,” gua sa mateana.

¹³ Meke vura va hodaka mae somana koa sa mateana asa, si keke puku mateana lavata pa Maṅauru, meke vahesia rini sa Tamasa pa dia kinera sapu guahe:

¹⁴ “Mani tava lavata sa Tamasa panaulu pa Maṅauru,
meke sa binule si mani koa pa pepeso, koa rini pu qetu ni Sa,” gua.

¹⁵ Totoso ele taluarae pule la pa Maṅauru sari na mateana, si vari zamai sari na sepati, “Aria, mada la pa Betilihema, mada la dogoria sapu gua ta evaṅa, pu ele tozini gita sa Baṅara,” gua si arini.

¹⁶ Ke topue tuture la si arini, meke la dogori rini sari Mere, e Zosepa meke sa haha, korapa eko nana pa ganiganiana kokobana tadi na kurukuru.

¹⁷ Sipu dogoria rina sepati sa haha, si vivinei ni rini koari na tie sari doduru ginugua sa koburu, gua sapu tozia sa Mateana koa rini.

¹⁸ Ke magasa beto sari doduru pu avosia sa vivinei tadi na sepati.

¹⁹ Ba se Mere, si va naqiti sari doduru ginugua hire, meke balabala va lohi ni pa bulona.

20 Meke taluarae pule taloa dia sari na sepati, va lavatia na vahesihesia rini sa Tamasa koari doduru gua pu dogori, na avosi rini, sina gua tugo sapu tozi ni sa mateana si ta evaṅa.

Ta Vala Pozapoza se Zisu

21 Pa vina vesu rane, sipu kamo sa totoṣo pude ta magu sa koburu, si poza nia Zisu rini si Asa, gua tugo sapu tozia sa mateana totoṣo lopu ele aritiana nia tu Mere si Asa.*

Tava Madi pa Zelepade se Zisu

22 Meke sipu kamo sa totoṣo tadi Zosepa e Mere, pude la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa, gua sapu tozia sa Tinarae te Moseṣe, si paleke la nia tugo rini pa Zerusalemā sa haha pude va madia koe Tamasa.*

23 Gua sapu ta kubere pa Tinarae te Tamasa, sapu guahe: “Doduru koburu koreo kenudi si kaḡu tava madi vala koa sa Baṅara,” gua.*

24 Meke pude la vala i ri karua koasa hiamā si karu baruku nomadi, babe karua tuna baruku, pude va vukivukihi poni, gua sapu ta hivae koasa Tinarae te Tamasa.

25 Ego koa nana pa Zerusalemā pa totoṣo asa, si keke tie pozana si e Simione. Keke tie toṅoto si asa, meke va madi pule nia koe Tamasa. Korapa aḡa nia sa sa hinarupu tadi na tie Ziu, meke sa Maḡomaḡo Hope si koa koa sa.

26 Ele va gilana nia sa Maḡomaḡo Hope koa sa, sapu lopu kote turei mate si asa, osolae kaḡu

* 2:21 Liv 12:3; Lk 1:31 * 2:22 Liv 12:6-8 * 2:23 Ekd 13:2,12

dogoro pakia tu sa sa Karisito^d sapu ele tava tatarana.

27 Ta turana si asa koa sa Maqomaqo Hope pude nuquru la koasa varivarigarana pa Zelepade. Meke sipu paleke la nia ri karua tiatamana pa Zelepade sa koburu sapu se Zisu, pude ta tavete koa Sa sapu gua ta hivae pa Tinarae te Tamasa,

28 si kuka vagia Simione pa limana sa koburu, meke zama guahe si asa koe Tamasa:

29 “Banara, gua sapu va tatara nia Goi, si Mamu va taloa ia pa binule sa Mua nabulu kamahire.

30 Ura ele dogoro nia mataqu rau sa Mua tinaharupu,

31 sapu ele va namanama vekoa Goi pa kenudi ri doduru tie pude dogoria:

32 Na kalalasa pude va vura ia sa Mua hiniva koari na tie Zenitailo^d, meke na vina lavata koari na Mua tie Ziu,” gua si asa.*

33 Meke magasa hola ni ri karu tiatamana sa koburu, sari na zinama te Simione, koasa guguana sa koburu.

34 Beto asa si mana ni e Simione si arini, meke zama guahe si asa koe Mere, sa tinana sa koburu: “Sa koburu hie, si ele ta vizatana koe Tamasa, pude na tinahuara, meke na tinaharupu koari sokudi rina tie Ziu. Kote keke vina gilagila maena koe Tamasa si Asa, sapu kote ta etulu koari soku tie,

* 2:32 Ais 42:6, 49:6, 52:10

³⁵ meke sari na binalabala tomedi tadi soku tie, si kote tava vura. Meke sa mua tinalotana sapu guana magu naruna, si kote hova ia sa bulomu,” gua si asa.

³⁶ Koa nana tugo vasina si keke poropita barikaleqe pozana si e Ana, na tuna e Panuela, pa tutina e Asa. Na kaleqe si asa, sapu ka zuapa vuaheni mo si koa turania sa sa loana mudina sa dia vinarihaba.

³⁷ Ke koa naboko si asa meke kamahire si vesu navulu made vuahenina. Lopu hoke luaria sa sa varivarigarana pa Zelepade ba vahesia sa sa Tamasa boŋi na rane, koa madi pa ginani meke varavara si asa.

³⁸ Pa totošo tugo asa si kamo se Ana vasina, meke zama leana si asa koe Tamasa. Meke zama nia sa sa gugwana sa koburu koari doduru pu korapa aqa nia sa Tamasa, pude vata rupahia sa popoa Zerusalemā.

³⁹ Meke sipu va hokoto betoi rini sari doduru ginugua, saripu ta hivae koa sa Tinarae tanisa Baŋara, si taluarae pule la pa Qaleli sari ka neta tatamana, pa dia vasileana soti pa Nazareti.*

⁴⁰ Meke noma sage sa koburu, na ninira si Asa meke sinia na ginilagilana lohina^d meke sa tataru lopu ta nana kamona te Tamasa si koa koa Sa.

Sa Koburu Zisu si pa Zelepade

⁴¹ Doduru vuaheni si hoke la pa Zerusalemā sari tiatamana Zisu, la somana koasa Inevana Pasova^d.*

* **2:39** Mt 2:23 * **2:41** Ekd 12:1-27; Diut 16:1-8

⁴² Meke sipu kamoā manege rua vuahenina se Zisu, si la somana pule si arini koasa vinarigara, sapu hoke gugua tugo doduru vuaheni.

⁴³ Meke sipu hola sa vinarigara, si podalae topue pule sari Mere e Zosepa, ba sa koreo, se Zisu, si koa hola Nana tu pa Zerusalema. Ba lopu gilania ri karua tiatamana sapu gua asa.

⁴⁴ Balabala ia ri karua si hokara ene luli si asa koasa puku vinarigara tinoni gua. Ke gua asa, si hola tu keke doduru rane, meke tiqe doño hata ia ri kara koari na turana dia, na dia baere.

⁴⁵ Totoso lopu boka dogoria rini si Asa, si kekere pule latu pa Zerusalema sari karua, meke la hata ia.

⁴⁶ Pa rane vina neta tu hoi, si tiqe la dogoria ri kara pa korapa varivarigarana pa Zelepade. Korapa habotu somana Nana si Asa, koari na tie va tumatumae pa Tinarae te Mosese, meke avavoso na nananasi Sa si arini.

⁴⁷ Magasa hola sari doduru pu va avosi sari Nana inolana koari na ninanasa.

⁴⁸ Meke sipu la dogoria ri karu tiatamana, si magasa hola sari kara, meke zama la koa Sa sa tinana, “Tuqu, na vegua ke evania Goi si guahe? Dotu, sa tamamu, meke arau si talotana hola koasa hinatamu Agoi,” gua si asa.

⁴⁹ Meke olana si Asa, “Na vegua ke hatau tu gamu kara? Lopu gilania tu gamu, sapu kaqu koa si Rau pa vetu tanisa Tamaqu?” gua si Asa.

⁵⁰ Ba lopu gilania ri kara ginuana sapu gua zama nia Sa koa rini.

⁵¹ Ke luli Sa meke pule la pa Nazareti, meke koa va tabei Sa si arini vasina. Ba lopu mulini ni

sa tinana sari doduru ginugua pu ta evaᅇa hire.

⁵² Meke noma sage pa tinina, meke pa Nana ginilagilana lohina se Zisu, meke ta qetue si Asa koe Tamasa, meke koari na tie.*

3

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Matiu 3:1-12; Maka 1:1-8; Zone 1:19-28)

¹ Pa vina manege lima vuahenina sa binaᅇara te Taeberiasi sa ᅇati baᅇara pa Roma, si e Ponitiasi Paelati si na Qavuna pa Ziudia, e Herodi si na Baᅇara pa Qaleli, meke sa tasina sapu se Pilipi si pa Ituria, meke pa Tarakonitisi, meke e Laesaniasi si na Baᅇara pa Abileni,

² meke ari Anasi e Kaeapasi sari ᅇati hiama kenukenue. Pa totoaso asa si koa pa soloso qega se Zone, sa tuna Zakaraea, meke mae koasa sa ginarunu te Tamasa pude la tarae.

³ Gua asa, ke la se Zone pa doduruna sa pinaqaha popoa koari karua kalina sa Ovuku Zodani, meke tarae guahe si asa: “Mi kekere koari na mia sinea, mi ta papitaiso^d, meke kote taleosoni gamu sa Tamasa koari na mia sinea!” gua si asa.

⁴ Ura ta kubere pa buka te Aisea sari zinama sapu guahe:

“Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

‘Mi va nama nia sa sirana tanisa Baᅇara, mi va toᅇotia vasina pu kote ene si Asa.*

⁵ Doduru lolomo si kote tava siᅇi;

* **2:52** 1 Samuela 2:26; ZT 3:4 * **3:4** Ais 40:3-5

meke doduru toa na toqere si kote tava pepeka.

Sari na sirana koqidi si kote tava tonoto,
meke sari na vasina koluradi
si kote tava memehe.

⁶ Meke sari doduru butubutu,
si kote dogoria sa tinaharupu te Tamasa!
gua.”

⁷ Meke moatana sa kobi tinoni pu varigara la koe Zone pude ta papitaiso dia gua. Meke zama la koa rini si asa, “Gamu na tutimia na noki! Esei va balau gamu pude govete nia sa vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae?*

⁸ Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la koa sa Tamasa. Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami, ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina Ebarahami!*

⁹ Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avana nama pude mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadi sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika,” gua si asa.*

¹⁰ Meke nanasia rina tinoni si asa, “Ke, na sa si kaqu tavetia gami?” gua si arini.

¹¹ Meke olana si asa, “Asa sapu karua nana poko, si mani ponía keke koasa pu loke nana, meke gua tugo si asa sapu ari gana ginani, si mani poni saripu oviadi,” gua si asa.

* **3:7** Mt 12:34, 23:33 * **3:8** Zn 8:33 * **3:9** Mt 7:19

12 Kaiqa ri na tie hata takisi*, si mae koasa pude ta papitaiso dia gua. Meke nanasia rini si asa, “Titisa, sapu gua gami hire, si sa kote tavetia?” gua si arini.*

13 Meke olaña la koa rini si asa, “Lopu vagi va hola ia sa takisi, ba pada ia mo gua sapu tava ego pa tinarae tana qinavuna,” gua si asa.

14 Meke kaiqa solodia ba mae nanasa, “Vegua sapu gami hire? Na sa si kaqu tavetia gami?”

Meke olaña la si asa, “Mi lopu vagi zukuru poata koari na tie! Mamu lopu zutu kokoha ia si keke tie, ba mi qetu nia mo sa mia tinabara,” gua si asa.

15 Sari tie si korapa aqa va noño, meke podalae roverovea rini sapu hokara hie mo sa Karisito, gua si arini.

16 Ke tozi ni Zone sari doduru, “Arau si papitaisoni gamu kolo mo, ba Asa sapu korapa luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si rau! Lopu garoqu rau si pude rupahia sa Nana sadolo. Asa tu si kote papitaisoni gamu sa Maqomaqo Hope, meke na nika.

17 Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari doduru kiko koari qaçalotodi. Kote va naqiti Sa sari kiko pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaçalotodi koasa nika sapu hurunu eko lamo,” gua si asa.

18 Meke pa soku tinarae pule si va balau i Zone sari na tie, toso tarae nia sa sa Inavoso Leana koa rini. Tozi ni sa si arini pude di kekere.

* 3:12 Sari na tie Ziu pu vagi sari na takisi pude ta vala i koari na tie Roma. * 3:12 Lk 7:29

19 Ba gegesia Zone se Herodi sa Baṅara, koari nana tinavete kaleadi, meke sina la ḥaba vagia tugo sa se Herodiasi, sa barikaleqe te Pilipi sa tasina.*

20 Beto asa, si evaṅia pule Herodi si keketona sapu kaleana hola la tu, sapu vekoa sa pa vetu varipusi se Zone.

Ta Papitaiso se Zisu

(Matiu 3:13-17; Maka 1:9-11)

21 Meke totošo ta papitaiso sari na tie, si mae se Zisu meke somana ta papitaiso tugo. Meke sipu varavara Sa, si ta tukele sa Maṅauru,

22 meke sa Maḡomaḡo Hope, si gore la koa Sa pa kineha tini gua na baruku, meke mae hake koa Sa. Meke keke mamalaiṅi maena pa Maṅauru si zama guahe: “Agoi tugo sa Tuḡu Koleo sapu qetu hola nigo Rau,” gua.*

Sa Tutina e Zisu

(Matiu 1:1-17)

23 Meke totošo podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninabulu, si pada guana toloṅavulu puta vuahenina si Asa. Pa binalabala tadi na tie, si e Zisu hie si na tuna e Zosepa sapu sa tuna e Hilae, gua.

24 Meke se Hilae si na tuna e Matati, sapu na tuna e Livae, sapu na tuna e Meleki, sapu na tuna e Zanai te Zosepa.

25 Meke se Zosepa hie si na tuna e Matatiasi sapu te Emosi, sapu na tuna e Nehumu, sapu podoa e Esili te Nagai.

* **3:19** Mt 14:3-4; Mk 6:17-18 * **3:22** Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 9:35

²⁶ Meke se Nagai hie si na tuna e Ma'ata sapu na tuna e Matatiasi sapu na tuna e Semeini te Zoseki sapu na tuna e Zoda.

²⁷ Meke se Zoda hie si na tuna e Zoanani, sapu na tuna e Resa, sapu na tuna e Zerubabele, sapu na tuna e Silitili te Neri,

²⁸ sapu na tuna e Meleki te Adi, sapu podoa e Kosamu, sapu na tuna e Elemadamu te Ea.

²⁹ Meke se Ea si na tuna e Zosua te Elieza, sapu na tuna e Zorimi, sapu podoa e Matati te Livae.

³⁰ Meke se Livae si na tuna e Simione, sapu podoa e Ziuda, sapu na tuna e Zosepa, sapu podoa e Zonamu te Eliakimi.

³¹ Meke se Eliakimi si na tuna e Melea te Mina, sapu na tuna e Matata te Netani, sapu podoa e Devita.

³² Ego, se Devita si na tuna e Zese, sapu na tuna e Opeti, sapu na tuna e Boazi te Salamoni, sapu podoa e Nasoni.

³³ Meke se Nasoni si na tuna e Aminadabi te Adamini, sapu podoa e Ani sapu te Hezironi. E Hezironi si na tuna e Perezi te Ziuda.

³⁴ Ego, se Ziuda hie si na tuna e Zekopi, sapu na tuna e Aisake sapu podoa e Ebarahamí, sapu na tuna e Tera sapu podoa e Nehoa.

³⁵ Meke se Nehoa si na tuna e Seruqi te Riu, sapu podoa e Peleqi sapu na tuna e Ebera te Sila.

³⁶ Meke Sila hie si na tuna e Kainani, sapu podoa e Apakisadi te Semi, sapu na tuna e Noa sapu podoa e Lemeki.

³⁷ Meke se Lemeki si na tuna e Metusela sapu na tuna e Inoke. Meke Inoke hie si na tuna e Zaredi, sapu na tuna e Mahalaleli, sapu podoa e

Kenani.

³⁸ Ego, se Kenani hie si na tuna e Inosi te Seti, meke se Seti si na tuna mo e Adama, sapu na tuna mo e Tamasa.

4

Toketokea Setani se Zisu (Matiu 4:1-11; Maka 1:12-13)

¹ Ta sinie nia Zisu sa Maqomaqo Hope, meke taluarae pa Ovuku Zodani si Asa, meke turana la nia sa Maqomaqo Hope pa soloso qega si Asa,

² vasina si toketoke ia Setani^d si Asa ka made navulu puta rane, gua. Meke pa doduruna sa totoaso asa si loketona si hena ia Sa, ke sipu hola sa made navulu rane, si ovia si Asa.

³ Meke zama la koa Sa se Setani, “Be na Tuna Tamasa si Goi, si Mu zama ia sa patu hie, pude mani ta evanae na bereti,” gua si asa.

⁴ Ba olana se Zisu, “Guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope, ‘Lopu tale toa pa bereti mo sa tie!’” gua si Asa.*

⁵ Beto asa, si turana sage la nia pule Setani pa keke vasina ululuna se Zisu, meke va dogoro ni sa koa Sa pa keke vasi totoaso hite mo, sari doduru butubutu binanara pa kasia popoa.

⁶⁻⁷ Beto meke zama ia sa se Zisu, “Be vahesi au Goi, si kote poni beto nigo rau sari doduru niniranira tadi na binanara, meke sari na dia tinagofago tolavaedi tugo. Ura ele ta poni ni arau si hire, meke arau boka valani koa sa pu hiva valani rau,” gua si asa.

* 4:4 Diut 8:3

⁸ Ba olaña la koa sa se Zisu, “Gua hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope, ‘Mu vahesia sa Bañara sa mua Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’” gua se Zisu.*

⁹ Beto asa si turana la nia Setani pa Zerusalem se Zisu, meke va turua sa pa batu minominona sa Zelepade, meke tiqe zama ia sa, “Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu gore tani.

¹⁰ Ura guahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

‘Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude kopu nigo.’*

¹¹ Meke gua pule he si ta kubere:

‘Kote ovuligo rini pa limadia, pude lopu hoqa bakora nigo keke nenemu koari na patu,’” gua si asa.

¹² Ba olaña se Zisu, “Zama gua tugo hie sa Kinubekubere Hope, ‘Mu lopu podepodekia sa Bañara sa mua Tamasa!’ gua.”*

¹³ Meke sipu beto toketokea Setani se Zisu koari doduru ginugua, si taluarae paki si asa koa Sa.

*Podalae nia Zisu pa Qaleli sa Nana Tinavete
(Matiu 4:12-17; Maka 1:14-15)*

¹⁴ Meke pule la pa Qaleli se Zisu, pa niniranira tanisa Maqomaqo Hope meke sa inavosona Sa, si ta urahae la pa doduruna sa pinaqaha popoa sana.

¹⁵ Variva tumatumae si Asa, koari na sinaqoqi^d pa vasivasileana, meke vahesia ri doduru tie si Asa.

* **4:8** Diut 6:13 * **4:10** Sam 91:11-12 * **4:12** Diut 6:16

*Ta Kilu pa Nazareti se Zisu
(Matiu 13:53-58; Maka 6:1-6)*

¹⁶ Beto asa, si la pa Nazareti si Asa, vasina pu noma sage Sa. Meke pa rane Sabati si la pa sinaqoqi si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa doduru toto, meke turu si Asa pude tiroa sa Kinubekubere Hope.

¹⁷ Vala ia ri koa Sa sa Kinubekubere Hope tanisa poropita Aisea, ke repahia Sa sa vasina pu koa sari na zinama saripu gua hire:

¹⁸ “Sa Maqomaqona Tamasa si koa koa rau, sina ele mana Nau Sa pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala.

Ele garunau Sa pude tozi vura nia sa tinarupaha koari pu ta pusidi.

Pude va dodogorae pulei saripu behudi, meke pude vata rupahi saripu ta noṇoṇoala koari na tie.*

¹⁹ Meke pude tozi vura nia sapu ele kamo mae sa toto sapu kaqu harupi sa Baṇara sari Nana tie,” gua.

²⁰ Beto asa, si viqusu pulea Sa sa Kinubekubere Hope, meke vala pulea Sa koasa tie kopu, meke habotu si Asa pude va tumatumaei si arini. Meke doṇo toto beto la mo koa Sa sari doduru pa sinaqoqi,

²¹ ke zama si Asa, “Pa rane ninoroi sari zinama pa Kinubekubere Hope hie si tava gorevura, gua sapu avosia gamu,” gua se Zisu.

²² Meke zama valeana hola ia ri doduru si Asa, meke magasa ni rini sari na zinama tataru pu

* **4:18** Ais 61:1-2

zama vura ni Sa. Ke zama si arini, “Lopu sa tuna mo e Zosepa sia?” gua si arini.

²³ Meke zama si Asa koa rini, “Gilania Rau sapu kote zama mae nia gamu koa Rau gua tozia sa zinama pesipesi sapu guahe: ‘Tie salaņa, mamu salaņa pulenigo!’ gua. Kote hiva Nau gamu pude taveti Rau pa Qua vasileana soti sari na tinavete variva magasadi, gua sapu taveti Rau pa Kepaniami.

²⁴ Ba Maqu tozi va hinokarani gamu si hie: sapu sa poropita si lopu hoke tava lavata pa nana popoa soti.*

²⁵ Maqu tozini gamu sapu hinokara tugo sapu pa totosō te Ilaiza, si soku sari na nabonaboko si koa pa Izireli, koari ka neta vuaheni kukuruna sapu loke ruku, meke ta evaņa sa soņe pa doduru vasina.*

²⁶ Ba lopu garunu la nia Tamasa se Ilaiza koa rini pa Izireli, ba ta garunu la tu si asa koa keke nabonaboko pa vasileana Zarepati koasa pinaqaha popoa pa Saedoni.*

²⁷ Meke pa totosō tanisa poropita Ilaisa si soku hola sari tie popoqudi pa Izireli, ba lopu keke arini si salaņa ilaisa. Ba e Neamani sapu na tie pa Siria tu, si salaņa sa,” gua si Asa.*

²⁸ Meke doduru tie pa sinaqoqi si bugoro sisigiti totosō avosia rini sapu gua asa.

²⁹ Meke gasa turu la tuqe vagia rini si Asa, meke ririhī vura nia rini pa vasileana, meke turana sage la nia rini pa batu toqere vasina koa

* 4:24 Zn 4:44 * 4:25 1 Baņ 17:1 * 4:26 1 Baņ 17:8-16 * 4:27
2 Baņ 5:1-14

sa dia vasileana, pude la tupele gore la nia pa tabahoara, gua.

³⁰ Ba ene vura Nana pa varikorapadia rina kobi tinoni meke taloa Nana.

*Keke Tie sapu Koaia Tomate Kaleana
(Maka 1:21-28)*

³¹ Meke topue la pa Kepaniami se Zisu koa keke vasileana pa Qaleli, meke la va tumatumae si Asa vasina pa rane Sabati.

³² Magasa beto sari doduru koari Nana vina tumatumae, sina koai na niniranira sari Nana zinama.*

³³ Koa nana pa sinaqoqi si keke tie sapu koa ia na tomate kaleana. Meke velavela va ululae guahe si asa,

³⁴ “Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi? Hiva mae va mate gami gua? Gilanigo qua sapu na Nabulu Hopemu te Tamasa si Agoi!” gua si asa.

³⁵ Meke norea Zisu sa tomate kaleana, “Mokomoko, mu vura taloa koasa tie sana!” gua si Asa. Meke va hoqa ia sa tomate pa kenudi rini sa tie, meke vura taloa si asa, ba lopu va kaleania sa sa tie.

³⁶ Magasa beto sari doduru tie, meke vari zamai sarini, “Na zinama sa si gua hire? Ura koa ia na niniranira sa tie hie, ke sipu hipuru pani sa sari na tomate kaleadi, si vura taloa si arini koasa tie,” gua si arini.

³⁷ Meke sa inavosona Zisu si ta urahae la pa doduru vasivasileana pa pinaqaha popoa asa.

* **4:32** Mt 7:28-29

Soku Tie si Salani Zisu
(*Matiu 8:14-17; Maka 1:29-34*)

³⁸ Taluarae koasa sinaqoqi se Zisu meke la pa vetu te Saimone. Sa barikaleqe roana e Saimone si korapa moho nunuare, ke tozi nia rini se Zisu.

³⁹ La turu se Zisu pa kalina sa teqe tanisa barikaleqe, meke norea Sa sa minoho pude beto. Noso sa nunuare, ke tekulu sa barikaleqe meke va togai sa si arini.

⁴⁰ Meke sipu korapa lodu sa rimata, si turana mae ni rina tie koe Zisu sari na dia baere, pu kamo hopehopeke minoho na vinagauru. Va opo ni limana Sa si arini, meke ta salana beto.

⁴¹ Meke vura taloa sari na tomate kaleadi koari soku tie meke velavela guahe: “Agoi tugo sa Tuna Tamasa!” gua. Ba norei Zisu sari na tomate kaleadi, meke lopu va malumi Sa pude zama, sina gilania dia rini sapu Asa tugo sa Karisito.

Tarae koari na Sinaqoqi se Zisu
(*Maka 1:35-39*)

⁴² Sipu kamo sa vaqavaqasa si taluarae pa vasileana se Zisu, meke la pa keke vasina ivuluna. Hata lulia tugo rina tie si Asa, meke sipu dogoria tugo rini, si lopu hiva nia rini si Asa pude taloa.

⁴³ Ba zama la i Sa, “Kaqu la tugo si Rau koari kaiqa vasileana pule, pude tarae nia sa Inavoso Leana tanisa Binañara te Tamasa^d koa rini, sina asa tugo sapu garunu Nau sa Tamasa pude tavetia,” gua si Asa.

⁴⁴ Ke gua asa si la tarae si Asa koari na sinaqoqi pa doduruna sa popoa tadi na tie Ziu.

5

*Tioki Zisu sari na Disaepeli Kekenu
(Matiu 4:18-22; Maka 1:16-20)*

¹ Keke rane sipu korapa turu Nana se Zisu pa masa pa kopi Qenesareti^d, si zukuria rina kobi tinoni si Asa, pude avavoso dia pa zinama te Tamasa, gua.*

² Meke sipu dogori Sa si karua koaka, pu ravahaele vekoni ri kasa tie habu, meke va via dia vaqara,

³ si suraṅa si Asa pa keke, sapu te Saimone. Garunia Sa se Saimone pude rizu va seu hite koasa masa, meke habotu vasina se Zisu meke va tumatumae koasa puku vinarigara lavata.

⁴ Meke totosu beto variva tumatumae se Zisu, si zama la ia Sa se Saimone, “Mamu sage hite la nia pule pa lamana sa koaka, mamu va gorei sari vaqara pude vagi igana,” gua si Asa.

⁵ Meke zama se Saimone, “Baṅara, doduru boṅi si voriti gami, ba loketoṅa si hite va gavoria. Ba sina zama gua si Goi, ke kote va gorei rau sari vaqara,” gua si asa.*

⁶ Meke sipu tavete gua si arini, si nunala sa igana vagi rini, meke tata rikata sari dia vaqara.*

⁷ Ke tioko la i rini sari kasa turana dia pa keke koaka, pude mae toka ni. Va siṅi ni igana rini sari karua koaka, ke tata lodu beto sarini.

⁸ Totoso dogoria Saimone Pita sapu gua ta evaṅa, si mae hoqa kokotuṅu si asa pa kenuna

* 5:1 Mt 13:1-2; Mk 3:9-10, 4:1 * 5:5 Zn 21:3 * 5:6 Zn 21:6

Zisu, meke zama, “Taloa koa rau Baṅara, sina tie kaleaqu si rau,” gua si asa.

⁹ Na magasa hola nia Pita meke sari doduru pu luli koasa sa sinokuna gua sa igana pu vagi rini,

¹⁰ gua tugo sari karua tuna e Zebeti, ari Zemisi e Zone sari baere te Pita pa kali habu.

Meke zama se Zisu koe Saimone, “Mu lopu matagutu, podalae kamahire si kote habu tie si goi,” gua si Asa.

¹¹ Ke la gotolo sage ni rini pa masa sari dia koaka, luara pani rini sari doduru dia likakalae, meke lulia rini se Zisu.

*Ta Salana si Keke Tie Popoqu
(Matiu 8:1-4; Maka 1:40-45)*

¹² Totoso sipu koa se Zisu pa keke vasileana, si koa nana vasina si keke tie sapu popoqu beto tinina. Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si mae hoqa todoṅo si asa pa kenuna Sa, meke tepa sisigiti, “Baṅara, be guana hiva Goi, si boka va via au mo Goi,” gua si asa.

¹³ Ke qaṅama la nia Zisu sa limana koasa tie popoquna meke tiqua sa, meke zama, “Hiva tugo si Rau, ke mamu via tu ba goi,” gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si ta salana sa nana minoho.

¹⁴ Beto asa si va balau ia Zisu si asa, “Mu lopu la vivinei nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa hiamā pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese, pude va sosodea koari na tie sapu ele via* si goi,” gua si Asa.*

* **5:14** Sipu ele ta salana sa tie si ta tavete sa vina vukivukihi vinulasa, pude boka somana pule koari na tie te Tamasa si asa.

* **5:14** Liv 14:1-32

¹⁵ Ba sa inavosona e Zisu si ta urahae hola la tu, ke varigara la koa Sa sari doduru tie pude avavoso, meke pude ta salana dia koari na dia minoho na vinagauru, gua.

¹⁶ Ba hoke la si Asa koari na vasina ivuludi, meke la varavara.

*Sa Tie Mohona pu Va Isu Gorea Rini Koe Zisu
(Matiu 9:1-8; Maka 2:1-12)*

¹⁷ Keke rane sipu korapa variva tumatumae se Zisu, si koa dia vasina si kaiqa rina Parese^d meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi koari na vasivasileana pa Qaleli, pa Ziudia, meke pa Zerusalem. Sa niniraniira te Tamasa si koa nana koe Zisu pude salani saripu mohodi.

¹⁸ Meke paleke mae nia rini pa teqe si keke tie pu mate kukuru tinina, meke podekia rini pude va nuquria pa vetu, pude la vekoa pa kenuna e Zisu, gua.

¹⁹ Ba lopu boka, sina soku hola sari na tie. Ke haele sage meke la kakelia rini sa batu vetu, meke va isu gorea rini pa varikorapadi ri na tie pa kenuna e Zisu sa tie pu korapa eko pa teqe.

²⁰ Totoso dogoria Zisu nomana gua sa dia rinanerane, si zama la ia Sa sa tie mohona, "Qua baere, ele taleosae sari na mua sinea," gua si Asa.

²¹ Meke vari zama golomi teledia sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese, "Ai, va Tamatamasae pule nia sa tie hie. Loke tie si boka taleosae nia sa sinea, ba Tamasa mo telena," gua si arini.

22 Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke balabala gua tu asa si gamu pa bulomia?”

23 Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa niniranira, ‘Ele taleosae sari na mua sinea?’ gua, ba “Tekulu, mamu ene?”

24 Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si ari Nana niniranira pa pepeso pude taleosae sinea,” gua si Asa. Meke tiqe zama ia Sa sa tie mate kaiqa kukuru tinina, “Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la pa mua vetu!” gua si Asa.

25 Meke gasa turu gana mo sa tie pa varikora-padi ri doduru. Palekia sa sa nana teqe pu ekoa sa, meke ene pule la nana pa nana vetu, meke vahesia sa sa Tamasa.

26 Matagutu sisigiti, na magasa beto sari na tie. Meke vahesia rini sa Tamasa, meke zama, “Variva magasa sari na ginugua pu dogori gita ninoroi he!” gua si arini.

*Tiokia Zisu Se Livae
(Matiu 9:9-13; Maka 2:3-17)*

27 Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke la dogoria Sa si keke tie hata takisi pozana si e Livae, korapa habotu nana pa nana vetu, vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la ia Zisu si asa, “Mae luli Au,” gua si Asa.

28 Ke turu luari Livae sari doduru nana likakalae, meke lulia sa se Zisu.

29 Mudina asa, si tavete ponia Livae si keke hinenahena nomana se Zisu pa nana vetu. Soku

sari na tie hata takisi, meke kaiqa tie pule si somana pa hinenahena.

³⁰ Ba kaiqa rina Parese meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu koa pa pukuna tadi na Parese, si qumiqumi koari na disaepeli te Zisu, meke zama si arini, “Na vegua ke henahena somanae tu koari na tie hata takisi, meke koari kaiqa tie kaleadi pule si gamu,” gua si arini.*

³¹ Meke olaņi Zisu si arini, “Sari na tie pu toa valeanadi si lopu hoke hata ia sa tie salana, ba sarini pu mohodi mo.

³² Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie tonotodi, ba pude va kekeri tu sari na tie kaleadi!” gua se Zisu.

Sa Vina Madi pa Ginani

(Matiu 9:14-17; Maka 2:18-22)

³³ Beto hoi si nanasia ri kaiqa tie si Asa. “Vegua sari na disaepeli te Zone meke sari na disaepeli tadi na Parese, si hoke madi pa ginani meke varavara, ba sari Mua disaepeli si lopu madi, ba hena na napo gedi tu?” gua si arini.

³⁴ Meke olaņi Zisu, “Vegua, hiva nia gamu pude madi pa ginani sari na tie ta ruvatadi pa inevana varihaba, toতো korapa koa turania rini sa tie varihaba? Lokari!

³⁵ Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, koasa toতো tu asa si kote madi si arini,” gua si Asa.

³⁶ Meke tozini Sa sa parabolod hie: “Loke tie si boka rikata vagia si keke kukuru poko vaqura,

* **5:30** Lk 15:1-2

pude tuvaka la nia koa keke poko koana. Pude gua asa si kote rikata novalia mo sa sa poko vaqura, sina sa kukuru poko vaqura asa si lopu garo la koa sa poko koana.

³⁷ Meke loke tie tugo si voi nia vaeni vaqura sa vovoina vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina vaeni koana, meke titisi palae sa vaeni, meke ta novala sa vovoina vaeni.

³⁸ Ba sa vaeni vaqura, si kaqu ta voi tugo pa vovoina vaqura.

³⁹ Meke loke tie kote hiva napoa sa vaeni vaqura pana ele napoa sa sa vaeni koana, sina zama si asa, 'Sa vaeni koana si leana,'” gua.*

6

Guguana sa Rane Sabati

(Matiu 12:1-8; Maka 2:23-28)

¹ Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma huiti^d se Zisu, meke sari kasa Nana disaepeli. Podalae rarusu vagi kiko huiti sari Nana disaepeli, meke nunanunai rini pa limadi pude okipani kapudi, meke henai.*

² Dogori ri kaiqa Parese si arini, meke nanasi rini, “Na vegua ke tavetia gamu gua sapu lopu tava malumu pa nada tinarae pude tavetia pa rane Sabati?” gua si arini.

* **5:39** Sapu gunia Zisu si guahe: Sa vina tumatumae koana te Mosese, meke sa vina tumatumae vaqura te Zisu, si lopu ta hivae pude varihenie ni. Ura sari na tie Ziu pu tumae nia sa tinarae te Mosese si lopu hoke hiva nia sapu te Zisu. * **6:1** Diut 23:25

³ Meke olaṅi Zisu, “Lopu hite tiro ia tu gamu sapu tavetia sa baṅara Devita pukerane, meke sari nana tie sipu ovia si arini?”*

⁴ Nuquru la si asa pa korapana sa Ipi Hopena te Tamasa^d, meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. Koasa Tinarae te Mosese si teledia mo rina hiamā si hoke hena ia sa bereti asa, ba hena ia Devita si asa, meke poni sa sari nana tie.”*

⁵ Meke zama se Zisu, “Sa Tuna na Tie^d mo si Baṅara nia sa Rane Sabati,” gua si Asa.

*Sa Tie Mate Limana pu Ta Salana
(Matiu 12:9-14; Maka 3:1-6)*

⁶ Pa keke rane Sabati pule, si nuquru se Zisu pa keke sinaqoqi pude la variva tumatumae gua, meke koa nana vasina si keke tie sapu mate kali lima mataona.

⁷ Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si hiva hata ginugua pude zutua se Zisu, gua, ke kopu totoko nia rini si Asa. Hiva dogoria rini sapu be guana salana tie si Asa pa rane Sabati.

⁸ Ba ele gilani tu Zisu sari na dia binalabala, ke zama la ia Sa sa tie mate limana, “Turu, mamu mae pa kekenu,” gua si Asa. Ke gasa turu sa tie, meke la turu vasina.

⁹ Meke zama la i Zisu si arini, “Maqu nanasa paki gamu. Na sa si va egoa sa Tinarae te Mosese pude tavetia gita pa rane Sabati? Pude tavete valeana, ba tavete va kaleana? Pude harupia sa tinoa tana tie, ba pude va mate tie?”

* 6:3 1 Samuela 21:1-6 * 6:4 Liv 24:9

¹⁰ Dono beto la i Sa sari doduru, meke tiqe zama la ia Sa sa tie, “Mu va nadoria sa limamu!” Ke va nadoria sa, meke leana pule sa limana.

¹¹ Ta naziri hola si arini, meke vari vivinei nia gua sapu kote tavete nia rini se Zisu.

*Vizati Zisu sari ka Manege Rua Apositolo
(Matiu 10:1-4; Maka 3:13-19)*

¹² Meke lopu seunae hoi, si sage la pa keke toqere si Asa pude varavara, meke pa doduruna sa boni asa si koa varavara la koe Tamasa si Asa.

¹³ Totoso rane sa popoa, si tioko vagi Sa sari doduru Nana disaepeli, meke vizata vagi Sa si ari ka manege rua koa rini, saripu poza ni apositolo^d Sa:

¹⁴ e Saimone (sapu poza nia Pita Sa) meke e Aduru sa tasina, ari Zemisi e Zone, ari Pilipi e Batolomiu,

¹⁵ ari Matiu e Tomasi, e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke e Saimone sa Tie Zeloti* ,

¹⁶ e Ziudasi sa tuna e Zemisi, meke se Ziudasi Isikarioti sapu ta evanae na tie qoraqora.

*Variva Tumatumae na Salana se Zisu
(Matiu 4:23-25)*

¹⁷ Meke sipu gore pule mae gua pa toqere se Zisu meke sari Nana apositolo, si turu turania Sa pa keke vasina pezarana sa Nana puku disaepeli lavata. Koa nana tugo vasina si keke kobi tinoni lavata, saripu mae guadi pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Ziudia, meke pa Zerusalem,

* **6:15** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qavuna pa Roma.

meke gua tugo pa vasileana Taea meke Saedoni pa raratana Meditareniani.

¹⁸ Mae si arini pude avavoso dia koa Sa, meke pude mae ta salana dia koari na dia minoho, gua. Arini pu ta hilae tomate kaleadi si mae ta salana tugo.

¹⁹ Sari doduru tie si podekia pude tiqua se Zisu, sina sa niniranira Tanisa si karovo koa rini meke ta salana beto sari doduru.

Qinetuqetu meke na Tinalotana
(Matu 5:1-12)

²⁰ Beto asa si dono la koari Nana disaepeli se Zisu meke zama:

“Tamanae tugo si gamu pu habahuala,
ura tamugamu sa binañara te Tamasa!

²¹ Tamanae tugo si gamu pu ovia kamahire,
ura kote tava dena si gamu.

Tamanae si gamu pu kabo kamahire,
ura kote hegere si gamu.

²² Tamanae tugo si gamu pana kukitini gamu, na etulu gamu, na zama nonoivala gamu, meke zutu gamu rini koari doduru kinaleadi pa ginuana sa Tuna na Tie.*

²³ Mi koa qetu, be ta evana saripu gua sara. Mi peka na gasa pa qinetuqetu, sina noma hola sa mia pinia pa Mañauru. Ura gua tugo asa si tavete lani rina tiatamadia pukerane koari na poropita.*

²⁴ Ba mi talotana gemi si gamu pu tagotago kamahire,
ura ele vagia mo gamu sa tinoa leana.

* 6:22 1 Pit 4:14 * 6:23 2 Koron 36:16; TTA 7:52

25 Mi talotaña gemi si gamu pu deña kamahire,
ura kote ovia tugo si gamu!

Mi talotaña gemi si gamu pu qetuqetu na hegere
kamahire,
ura kote kabo, na talotaña sisigiti si gamu!

26 Mi talotaña gemi si gamu pana vahesi gamu
ri doduru tie, ura zama vahesihesi guni tugo rina
tiatamadia pukerane sari na poropita kokohadi.

Tataru ni sari na Mia Kana
(*Matiu 5:38-48, 7:12*)

27 Ba guahe si tozini gamu Rau koa gamu kasa
pu okoro va avoso mae: Tataru ni sari na mia
kana, mamu tavete valeana la koari pu kukiti ni
gamu.

28 Mana ni saripu leveni gamu, mamu var-
avara toka ni saripu nonovala gamu.

29 Be poharigo keke tie kali paparamu, si mu
liņana la nia pule si keke kalina. Be vagia keke
tie sa mua koti, si mu lopu hukatia pana vagia
tugo sa sa mua sote.

30 Mu poni sarini pu tepa nigo, meke be vagia
keke tie si keke mua tinitoña, si mu lopu la tepa
pule nia.

31 Mi tavete la nia koa ri na tie gua sapu hiva
ni gamu pude tavete atu nia koa gamu.*

32 Be tale tataru ni mo gamu saripu tataruni
gamu, si na minana savana si kote vagi nia
gamu? Ura ari na tie huporo, ba hoke tataru ni
tugo saripu hoke tataru ni si arini.

33 Be tale tavete valeana la mo si gamu koarini
pu hoke tavete valeana atu koa gamu, si na

* 6:31 Mt 7:12

minana savana si kote vagi nia gamu? Ari na tie huporo ba hoke tavete valeana la mo koari na tie pu tavete valeana la koa rini.

³⁴ Meke be arini mo sapu kote boka vagi pulei gamu sari mia tinitona, si va malumi gamu pude boka vagi paki tinitona koa gamu, si mi lopu balabala ia sapu kote boka vagi nia minana gamu sapu gua asa! Ari na tie huporo ba hoke gugua tugo asa, pude boka vagi pulea rini sa padana gua sapu ele vala pakia rini.

³⁵ Ba mi tataru ni sari na mia kana, mamu tavete valeana la koa rini. Vala ni tu sapu gua tepa paki rina tie. Mi lopu okoro vagi pule ni. Pude gua asa, si kote noma hola sa mia pinia, meke kote ta evanae na tuna sa Tamasa Ululuna Hola si gamu. Sina tataru beto ni mo sa Tamasa saripu lopu hoke zama leana koa Sa, meke sari na tie kaleadi.

³⁶ Gua sapu tataru ni na va tuka ni Tamasa sari doduru tie, si mi tataru guni na vatukana guni tugo si arini.

Mi Lopu Pitua sa Turaŋamu

(Matiu 7:1-5)

³⁷ Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa, mi lopu tozia sa vina kilasa te Tamasa koari na tie, pude mi lopu tava kilasa koe Tamasa. Mi variva taleosae, pude mani taleosoni gamu sa Tamasa.

³⁸ Mi variponi, meke kaqu poni gamu sa Tamasa. Pude gua asa si kaqu vagi va sokua gamu sa hinia sapu ta nono gore va nabuna, meke garo valeana, sapu siŋi ta luluapae, meke ta titisi atu koa gamu. Sa pada gua sapu poni

lania gamu koari na tie, si kaqu ta poni pule nia tugo gamu koe Tamasa.”

³⁹ Beto asa, si tozi ni Sa sa parabolo hie: “Na tie behu si lopu boka turania sa tie behu, pude turania sa, si kote la hoqa varigara mo pa keke pou sari kara.*

⁴⁰ Loke disaepeli si ululu hola nia sa nana titisa, ba sipu va nonoga valeania sa tie sa vina tumatumae tanisa titisa si kote kekenoño mo sari kara.*

⁴¹ Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu telemu?

⁴² Vea meke kote zama si goi koasa tasimu, ‘Tasiqu, atu maqu suti pania sa kavuru pa matamu,’ gua, ba lopu dogoria goi sa kukuru huda pa matamu soti? Agoi na tie sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda pa matamu telemu, pude boka dodogorae valeana meke boka suti pania sa kavuru pa matana sa tasimu.

*Sa Huda meke sa Vuana
(Matu 7:16-20, 12:33-35)*

⁴³ Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa huda kaleana si lopu boka vua valeana.

⁴⁴ Hopeke huda si ta gilana koari na vuadi. Lopu boka pakete piqi si goi pa hilibubuku, meke lopu boka vagi qurepi^d si goi pa huda rakihi.*

⁴⁵ Na tie leana si va vurai sa sari na tinitona leanadi pu sini pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na tinitona kaleanadi pu sini pa

* 6:39 Mt 15:14 * 6:40 Mt 10:24-25; Zn 13:16, 15:20 * 6:44 Mt 12:33

bulona. Ura gua sapu si_{ni} vura pa bulona sa tie, si zama vura nia sa pa nuzuna.*

Sari Karua Tie Kuri Vetu
(*Matiu 7:24-27*)

⁴⁶ Na vegua ke poza Nau, ‘Baṅara, Baṅara,’ gamu si Rau, ba lopu luli gamu gua saripu tozini gamu Rau?

⁴⁷ Asa sapu mae koa Rau meke avosi na va tabei sari na Qua vina tumatumae, si maqu va dogoro ni gamu guguana sa tie asa.

⁴⁸ Asa si kekeṅoṅo puta gua tugo sa tie sapu geli va lohi nia sa sinokiraena sa nana vetu, meke va turua sa pa patu. Ke sipu naqe sa ovuku, meke raza koasa vetu, ba lopu boka niu si asa, sina ta sokirae va nabu si asa pa patu.

⁴⁹ Ba asa sapu avosodi sari Qua vina tumatumae, ba lopu va tabei si arini, si kekeṅoṅo gua tugo sa tie sapu kuria sa nana vetu pa pepeso malohorona, vasina loke sinokiraena. Ke sipu mae sa naqe, meke raza koasa vetu sana, si lopu sana hoqa si asa, meke huara ta inete nana!” gua se Zisu.

7

Salania Zisu si Keke Nabulu
(*Matiu 8:5-13*)

¹ Meke sipu beto zama ni Zisu saripu gua hire koari na tinoni, si taluarae la pa Kepaniami si Asa.

² Koanana vasina si keke koimata varipera tadi na tie Roma, meke moho tata mate sa nana nabulu pu tataru hola nia sa.

* 6:45 Mt 12:34

³ Sipu avoso nia sa koimata hie sa inavosona e Zisu, si garuni sa sari kaiqa koimata^d tadi na tie Ziu pude la tepa ia se Zisu, pude mae salaṅia sa nana nabulu.

⁴ Mae si arini koe Zisu, meke tepa ososo nia rini si Asa: “Sa koimata hie si na tie leana, ke garona tugo pude mae salaṅia Goi sa nana nabulu.

⁵ Tataruni gita sa si gita na tie Ziu, ke kuri poni gita tugo sa si keke sinaqoqi^d,” gua si arini.

⁶ Ke luli la i Zisu si arini. Ba sipu tata la kamo Sa sa vetu, si garuni sa koimata sari kaiqa nana baere, meke la tozi gunia he se Zisu: “Baṅara, meke va mabo igo. Lopu na tie gotogotoqu si arau, pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu.

⁷ Meke lopu garogaroqu tugo, pude atu soti telequ koa Goi. Mamu leve mae nia mo sa qua nabulu pude mani magogoso.

⁸ Arau ba hoke zama mo sari tie varipera koasa niniraṅira sapu poni nau ri qua palabatu. Pude ‘La!’ gunia rau si keke, si la mo si asa. Pude ‘Mae!’ gunia pule rau si keke, si mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu, “Tavetia hie! gua, si tavetia tugo sa,” gua si asa.

⁹ Totoso avosia Zisu sa zinama gua asa tanisa koimata, si magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na kobi tie pu luli koa Sa: “Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu ele dogoria Rau si keke tie, sapu ranerane kekenoṅo gua sa tie hie, meke koari kasa na tie Izireli ba gua tugo,” gua si Asa.

¹⁰ Meke totoso kekere pule la pa vetu tanisa koimata sari kasa tie paleke inavoso, si la dogoria rini sa nabulu sapu ele magogoso nana tu.

Va Toa Pulea Zisu sa Tuna Koreo Tanisa Keke Nabonaboko

¹¹ Meke lopu seunae hola gua, si topue la pa keke vasileana pozana Neini si Asa. Luli tugo koa Sa sari kasa Nana disaepeli, meke keke puku tinoni lavata.

¹² Sipu adanae nuquru la tugo Sa pa sasada barana sa vasileana, si paleke vura mae nia mo rini si keke tie matena pude la pomunu nia, gua. Sa tie matena asa si na tuna titekena mo keke barikaleqe nabonabokona. Keke puku vinarigara lavata koasa vasileana si lulina sa naboko.

¹³ Totoso dogoria Zisu sa naboko si tataru hola nia Sa, na hiva toka nia Sa si asa, ke zama la ia Sa: “Mu lopu kabo,” gunia Sa.

¹⁴ Meke ene la se Zisu, meke tañinia Sa sa hape tomate, ke turu noso saripu palekena sa. Meke tiqe zama la ia Sa sa tie matena, “Koreo, Arau si zama atu koa goi, mu tekulu!” gua si Asa.

¹⁵ Toa pule sa tie matena, meke tekulu na podalae zama. Meke vala pule la nia Zisu si asa koasa tinana.

¹⁶ Matagutu hola meke magasa sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa meke zama, “Keke poropita nomana si vura mae koa gita, meke sa Tamasa si ele mae pude harupi sari Nana tie!” gua.

¹⁷ Sa inavosona Zisu hie si ta urahae la pa doduruna sa popoa tadi na tie Ziu, meke pa doduru popoa pa vari likohaena vasina.

*Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso
(Matiu 11:2-19)*

¹⁸ Meke sipu tozi nia rina disaepeli te Zone koasa sari doduru gua pu evani Zisu, si tioko vagi sa si karua disaepeli,

¹⁹ meke garunu lani sa si arini koe Zisu pude nanasa guahe: “Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?”

²⁰ Ke totoso la koe Zisu sari kara si nanasia rini si Asa: “Garunu gami Zone Papitaiso si gami kara pude mae nanasigo, sapu Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?” gua si arini.

²¹ Koasa totoso asa si salani Zisu sari soku tie pa hopeke dia minoho na vinagauru, meke saripu ta hilae tomate kaleadi, meke soku tie behudi si va dodogorae pulei Sa.

²² Ke olana la i Sa sari karua tie paleke inavoso te Zone, “Pule la mamu tozi koe Zone gua saripu avosi na dogori gamu. Na tie behu ba dodogorae, na tie ike ba ene pule, saripu popoqudi ba ta salana, na tie nuli ba avavosae, saripu mate ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te Tamasa si ta tarae koari na tie habahuala.*

²³ Tamanae tugo saripu lopu nunala pa dia vina hinokaraqu Rau,” gua se Zisu.

²⁴ Mudidia taloa pule sari na disaepeli te Zone, si podalae zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa gugua e Zone. Zama si Asa, “Totoso la gamu pa qega pude la avavoso koe Zone, na sa si emi la dogoria gamu? Keke tie sapu malohoro kekenono na elo duduli sapu va niniu ia na givusu?

* 7:22 Ais 35:5-6; Ais 61:1

25 Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa, si hoke koa valeana hola tu pa vetu banara!

26 Tozi Nau, na sa zonazona tugo si emi la dogoria gamu? Keke poropita? Uve, na poropita tugo si asa, ba se Zone, si arilaena hola ni sa sari na poropita.

27 E Zone mo sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

'Zama sa Tamasa:

Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,

sipu lopu ele kamo la si Goi,

pude va namanama ia sa Mua sirana,' gua.*

28 Tozi hinokarani gamu Rau, sapu arilaena hola ni e Zone Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu hiteke hola pa Binanara te Tamasa, si noma hola nia sa se Zone," gua se Zisu.

29 Totoso avosia ri doduru tie, meke sari tie hata takisi tugo sa zinama te Tamasa koe Zone, si va sosodea rini sapu tonotona sa sirana te Tamasa, sina ta papitaiso si arini koasa.*

30 Ba sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si kilua rini sa hiniva te Tamasa koa rini, sina korodia ta papitaiso koe Zone.

31 Meke zama pule se Zisu. "Ego, na sa kote va padapada guni Rau sari na tie pa rane ninoroi? Vegugua si arini?

* 7:27 Mal 3:1 * 7:29 Mt 21:32; Lk 3:12

³² Gua tugo ari na koburu pu habotu lopilopi pa vasina maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela karovi si arini, meke zama guahe: 'Kera atu ni gami sari na kinera mate pa tinalotaña, ba lopu kabo si gamu. Mike atu ni gami sari na kinera vinarihaba pa qinetuqetu, ba lopu peka si gamu,' gua.

³³ Totoso mae tarae se Zone Papitaiso, si hoke madi pa ginani, meke lopu napo vaeni si asa; ke zama si gamu, 'Koa ia tomate kaleana si asa!' gua.

³⁴ Ba totoso mae sa Tuna na Tie si hena na napo si Asa, ke zama pule si gamu, 'Na tie doa, meke na tie naponapo si Asa, meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiqa tie kaleadi pule si Asa,' gua pule.

³⁵ Ba sa ginilagilana lohina te Tamasa si ta dogoro vura pa korapadi ri na tinavete tadi na Nana tie."

Zisu si Koa pa Vetu te Saimone sa Parese

³⁶ Beto asa si ruvatia keke Parese se Zisu, pude la henahena somanae koa sa pa nana vetu. Ke la se Zisu, meke habotu henahena somanae koa sa.

³⁷ Koasa vasileana asa si koa naña si keke barikaleqe kaleana. Totoso avoso nia sa sapu korapa henahena pa vetu tanisa Parese se Zisu, si palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu* arilaena, sapu siñia na lumu humaña lea.*

³⁸ Meke la turu kabokabo nana pa mudina Zisu, tata pa nenena, meke va boboso ni kolo

* **7:37** Sa patu arilaena si ta pozae pa zinama English "Al-abaster". * **7:37** Mt 26:7; Mk 14:3; Zn 12:3

matana sa sari nenena Zisu, meke puha va popa ni kaluna sa. Beto meke ahoi sa sari na nenena Zisu, meke tiqe zoropo ni lumu sa.

³⁹ Meke totoſo dogoria sa Parese ſapu gua asa, ſi zama golomo telena ſi asa, “Be guana keke poropita hinokara sa tie hie, ſi be kote gilania mo Sa sa barikaleqe kaleana pu tiquna Sa hie!” gua ſi asa.

⁴⁰ Meke zama vura la koasa se Zisu, “Saimone, hiva tozi nigo Rau ſi keke tin̄itona,” gua ſi Asa.

“Leana titisa, tozi nau,” gua sa Parese.

⁴¹ “Koadia ſi karua tie pu lipulipu koa keke tie pu hoke va malumu lipulipu. Keke ſi lima gogoto poata ſiliva* ſi lipulipu ni Sa, meke keke pule ſi ka lima navulu.

⁴² Ba lopu keke ari kara ſi boka tabara pulea sa nana lipulipu, ke taleoso ni mo sa tie ari nana poata sari kara, meke va mate pani mo sa sari dia lipulipu. Ego, esei ari karua tie hire ſi kote tataru hola nia sa sa tie ari nana poata?” gua se Zisu.

⁴³ “Gina asa ſapu noma hola nana lipulipu ſapu taleoso nia sa tie,” gua se Saimone. “Goto puta goi,” gua se Zisu.

⁴⁴ Beto asa ſi taliri la ſi Asa koasa barikaleqe, meke zama la koe Saimone, “Dogoria goi sa barikaleqe hie? Totoso nuquru mae Rau pa mua vetu ſi lopu poni Au kolo goi, pude dalo i sari na nenequ. Ba sa barikaleqe hie, ſi va boboso nia kolo matana sa sari nenequ, meke puha va popa ni kaluna sa.

* **7:41** Keke poata ſiliva ſi padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke rane pa totoſo asa.

⁴⁵ Agoi si lopu aho va kamo Au, ba asa si aho la i mo sa sari nenequ podalae gua kamo Rau tani.

⁴⁶ Agoi si lopu lumua sa batuqu, ba asa si zoropo ni lumu humana lea sa sari nenequ.

⁴⁷ Ke tozi nigo Rau si guahe: Sari nana sinea sokudi si ele taleosae, ura noma hola sa tataru tanisa sapu ele vata dogoro nia sa. Ba asa sapu lopu soku nana sinea sapu taleosae, si lopu noma tugo sa nana tataru sapu va vuraia sa,” gua si Asa.

⁴⁸ Beto asa, si zama la koasa barikaleqe se Zisu, “Ele taleosae sari na mua sinea,” gua si Asa.

⁴⁹ Totoso avosia sari kaiqa pule pu somana henahena si qumiqumi golomo pa bulodi si arini, “Esei sa tie hie, ke na sinea ba taleoso ni tu Sa?” gua si arini.

⁵⁰ Ba zama la koasa barikaleqe se Zisu, “Sa mua rinañerane si ele harupigo. Mu taloa va bulei mua,” gua si Asa.

8

Sari na Barikaleqe pu Zuka ia sa Tinavete te Zisu

¹ Mudina sapu gua asa si la ene tarae nia Zisu koari na vasivasileana hitekedi na nomadi, sa Inavoso Leana tanisa Binañara te Tamasa. Luli tugo koa Sa sari ka manege rua Nana disaepeli,

² meke gua tugo sari kaiqa barikaleqe pu ele koa i tomate kaleadi, meke hipuru pani Sa, meke salani tugo Sa koari kaiqa dia vinagauru. E Mere pa vasileana Magidala si keke, sapu koa ia ka zuapa tomate kaleadi, meke hipuru pani Zisu.*

* 8:2 Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lk 23:49

³ E Zoana si keke, sa barikaleqe te Kuza sapu sa nabulu te Herodi, meke e Suzana tugo si keke, meke sokudi pule sari barikaleqe saripu zuka ia sa tinavete te Zisu meke sari disaepeli koari dia likakalae soti teledia.

*Sa Parabolona sa Tie Uma
(Matiu 13:1-9; Maka 4:1-9)*

⁴ Totoso korapa varigara va soku la sari na tinoni koari na vasivasileana koa Sa, si tozia Sa koa rini sa parabolo^d hie:

⁵ “Keke totoso si la si keke tie uma, meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma. Totoso taburu ni sa sari na kiko si kaiqa si hoqa la pa korapa sirana ke neti rina tie, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini.

⁶ Kaiqa si hoqa la pa pepeso sapu tale patu-patuna, meke sipu toa vura mae sari na linetelete si harahara si arini, sina popa sa pepeso vasina.

⁷ Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia na hilibubuku, ke toqolo sage turani na hilibubuku, meke ilupu va matei si arini.

⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, ke toa meke vua valeana, meke hopeke keke gogoto kiko koai.” Meke totoso zama beto ni Sa saripu gua hire, si velavela guahe si Asa: “Asa sapu ari taliņana si mani va avoso,” gua se Zisu.

*Sa Nati Ginuadi rina Parabolo
(Matiu 13:10-17; Maka 4:10-12)*

⁹ Meke mae nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa ginuana sa parabolo hie,

¹⁰ ke tozini Sa si arini, “Sari na tinumatumae tomedi koasa Binaņara te Tamasa, si ele vata gilana ni Tamasa koa gamu, ba koari na votiki

tie, si zama pa parabolo si Arau, pude madi dodogorae, ba lopu doño gilania; pude madi avavosae, ba lopu avoso gilani rini ginuadi.*

*Va Bakalia Zisu sa Parabolo tanisa Tie Uma
(Matiu 13:18-23; Maka 4:13-20)*

¹¹ Ego, sa ginuana sa parabolo hie si guahe: Sa kiko si sa zinama te Tamasa.

¹² Sari na kiko pu hoqa pa vale sirana si gua arini pu avosia sa zinama, ba mae se Setani meke vagi pania sa zinama pa bulodi, pude madi lopu va hinokara na ta harupu si arini, gua.

¹³ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke vagi qetuqetu nia rini. Ba lopu soto va nabu pa bulodia sa zinama sina lopu va gore karoso si arini. Ke tooso raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si luara pania rini si asa.

¹⁴ Sari na kiko pu hoqa koari na hilibubuku, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipunanadi ri na tinagotago, meke na inokoro pude koa qetuqetu na koa valeana, si hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu boka vua pa dia tinoa.

¹⁵ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso leanana, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke kopu nia na va tabea rini pa bulodia, meke soto va nabu osolae vua valeana si arini.

*Lopu Tomea sa Mua Kalalasa
(Maka 4:21-25)*

* **8:10** Ais 6:9

16 Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, babe vekoa pa kauru teqe ululu. Ba kaqu va hakea sa si asa pa keke hakehakeana zuke, pude saripu nuquru mae, si kaqu dogoria sa kalalasa.*

17 Ura sapu ta tome si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi tamunu, si kaqu ta gilana, meke kaqu tava vura tugo pa kalalasa.*

18 Mi balau na va avoso valeana mae koa Rau! Sina sa tie sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va soku, meke asa sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa sa ba kote ta vagi palae koa sa.”*

*Sa Tinana meke sari Tasina e Zisu
(Matiu 12:46-50; Maka 3:31-35)*

19 Meke mae koe Zisu sa tinana meke sari na tasina koreo, ba lopu boka kamo la ia rini si Asa, sina moatana sa vinarigara tie.

20 Meke keke rina tie si la tozi nia se Zisu, “Hiva dogorigo sa tinamu, meke sari na tasimu koreo, korapa turu aqa pa sada sarini,” gua si asa.

21 Ba olaña la koa rini se Zisu, “Sa tinaqu, meke sari na tasiqu, si arini pu avosia, meke va tabea sa zinama te Tamasa,” gua si Asa.

*Va Bulea Zisu sa Raneboni
(Matiu 8:23-27; Maka 4:35-41)*

22 Keke rane si zamai Zisu sari Nana disaepeli. “Aria mada karovo la pa kali karovona sa kopi Qaleli,” gua si Asa, ke suraña si arini koa keke koaka meke toka la.

* **8:16** Mt 5:15; Lk 11:33 * **8:17** Mt 10:26; Lk 12:2 * **8:18** Mt 25:29; Lk 19:26

²³ Sipu korapa toka la rini, si puta se Zisu, meke raza gore mae gana sa givusu ninirana koasa kopi, meke siñia na kolo sa koaka, ke tata lodu si arini.

²⁴ Meke la va vañunia rina disaepeli se Zisu, “Bañara, Bañara, vañunu, tata mate si gita,” gua si arini. Ke tekulu se Zisu meke norea Sa sa givusu, meke na bogusu; toতোসা asa si mate gore sa raneboñi, meke kapuna bule nodolo sa kolo.

²⁵ Meke zama la koari na disaepeli si Asa, “Avei sa mia rinañerane?” gua si Asa. Magasa na matagutu si arini, ke vari zamai teledia. “Esei sa tie hie? Ke va tabea tu rina givusu na bogusu!” gua si arini.

*Ta Salana sa Tie Koaia Tomate Kaleadi
(Matiu 8:28-34; Maka 5:1-20)*

²⁶ Meke toka la pa kali karovona sa kopi Qaleli si arini, sapu pa popoa Qerasa.

²⁷ Totoso neti gore tugo pa masa se Zisu, si mae takalia mo keke tie sapu koa ia tomate kaleadi si asa. Na tie pa vasileana sana si asa, ba ele seunae hola sapu dododohona mo sa tie hie, meke lopu koa pa vetu, ba koa la mo koari na bae pomunuana.

²⁸ Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si gagaemana, meke hoqa kokotunu pa kenuna Sa, meke velavela guahe: “Zisu, Tuna sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau? Tepa igo rau pude Mu lopu va kilasa au pa tinasigiti!” gua si asa.

²⁹ Tepa guahe si asa, sina ele zama ia Zisu sa tomate kaleana pude vura taloa koa sa tie sana. Soku toতোসা si hoke ta higorae nia sa tie hie sa

tomate kaleana, ke be ta pusie seni tu limana na nenena, meke kopu nia rini, ba hoke kumati sa sari na seni, meke turaña la nia tu sa tomate kaleana pa qega si asa.

³⁰ Meke nanasia Zisu sa tie, “Esei sa pozamu?” Meke olaña si asa, “E Rerege,” gua si asa, sina sokudi sari na tomate kaleadi pu koa koasa tie hie.

³¹ Meke tepa ososo sari na tomate kaleadi koe Zisu, pude lopu garunu lani Sa koasa pou loke kokoina*, gua.

³² Ego, lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko lavata, korapa ganigani gedi pa kali toqere tata koa rini. Ke tepa koe Zisu sari na tomate kaleadi pude la nuquru koari na boko, gua, ke va malumi Sa si arini.

³³ Vura taloa si arini koasa tie, meke la nuquru koari na boko. Meke haqala gore sa rovana boko hie pa kali taba meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.

³⁴ Sari na tie pu kopudi ri na boko, si govete beto totošo dogoria rini sapu gua ta evaña. La tozi va enea rini sa inavoso pa vasileana, meke koari na tie pa vari likohaena sa popoa sana.

³⁵ Ke vura la sari na tie pude dogoria sapu gua ele ta evaña. Meke sipu mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa tie pu ta salaña, korapa habotu kapae nana pa nenena Zisu. Ele pokopoko, meke ele gilae tu, ke matagutu sarini.

* **8:31** Sa pou loke kokoina sina vasina pu ta pusi sari na tomate kaleadi, osolae kamoā sa dia totošo vina kilasa vina betobeto koasa nika toa holana. Mamu tiro pa Rev 9:1, 20:1-3,14:

³⁶ Ba arini pu dogorona sapu gua ta eva_{na}, si vivinei nia koari na tie gua meke ta sala_{na} sa tie sana.

³⁷⁻³⁹ Beto hoi, si tepa ia ri doduru tiena sa popoa sana se Zisu pude taloa, sina matagutu sisigiti nia rini si Asa. Mae tepa luli koe Zisu sa tie pu tiqe ta sala_{na}, ba tozi nia Zisu si asa, “Pule la pa mua popoa soti, mamu la totozia sa tinokae nomana gua sapu eva_{na} sa Tamasa koa goi,” gua si Asa. Meke la sura_{na} pule pa koaka se Zisu meke toka pule taloa Nana. Meke pule sa tie, meke la tozi urahae nia sa pa nana popoa gua sapu eva_{na} Zisu koasa.

Sa Tuna Vineki Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu

(Matiu 9:18-26; Maka 5:21-43)

⁴⁰ Meke toso kamo pule la pa kali karovona sa kopi se Zisu, si aqa va kamo ri na tinoni si Asa. Sina korapa aqa nia ri doduru tie si Asa.

⁴¹ Beto hoi si mae kamo gana sa koimata tanisa sinaqoqi, pozana e Zaerasi. Mae todo_{no} si asa pa nenena Zisu, meke tepa ososo nia sa si Asa pude la pa nana vetu,

⁴² sina sa tuna vineki titekena sapu tiqe manege rua vuahenina mo, si tata mate hokara. Meke sipu korapa ene la se Zisu, si zukuru varikali nia rini si Asa.

⁴³ Meke koa nana koari kobi tinoni sana si keke barikaleqe, sapu kamo minoho* tana barikaleqe ka manege rua vuaheni. Ele okipani

* **8:43** Sa “minoho tana barikaleqe” ginuana si va goregore ehara.

beto ni sa koari na tie salana sari doduru pu tagoi sa, ba lopu keke arini boka salania.

⁴⁴ Ene mae gua pa mudina Zisu si asa, meke la tiqua sa sa hukihukiri poko te Zisu, meke pa totošo tugo asa si ta salana sa nana minoho.

⁴⁵ Meke nanasa se Zisu, “Esei tiqu Au?” gua si Asa. Meke hopeke olana si arini, “Lopu gami!” gua. Ke zama la koa Sa se Pita, “Banara, na kobi tie si vari likohae nigo, meke korapa zukurigo sara,” gua si asa.

⁴⁶ Ba olana se Zisu, “Keke tie si tiqu Au, ura gilania Rau pa tiniqu sipu vura taloa sa niniranira koa Rau,” gua si Asa.

⁴⁷ Gilania sa barikaleqe sapu ele ta gilana mo sapu gua evania sa, ke matagutu sisigiti meke neneqara si asa, meke la hoqa kokotunu pa nenena Zisu. Meke tozi helahelae nia sa koe Zisu pa kenudi ri doduru tie, gua meke tiqua sa sa poko te Zisu, meke pa totošo tugo asa si ta salana si asa.

⁴⁸ Ke zama la koa sa se Zisu, “Tuqu, sa mua rinanerane si ele salanigo, mu taloa va bulei mua tu,” gua si Asa.

⁴⁹ Sipu korapa zama gua se Zisu si mae kamo mo sa tie paleke inavoso pu taluarae mae guana pa vetu te Zaerasi, sa palabatu pa sinaoqi. Meke zama, “Ele mate tu sa tumu vineki, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa,” gunia sa se Zaerasi.

⁵⁰ Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa se Zaerasi, “Mu lopu matagutu, ba mu va hinokara, meke kote leana mo sa tumu,” gua si Asa.

⁵¹ Totoso kamo la si Asa pa vetu te Zaerasi, si lopu va malumi Sa sari na tie pude nuquru luli la koa Sa, ba ari Pita, Zone, Zemisi, meke sari karu tiatamana mo sa vineki.

⁵² Sipu korapa gua si sari doduru tie si korapa takatakala pa mate, meke kaboa rini sa koburu. Meke zama la i Zisu si arini, "Lopu kabo gamu, lopu mate sa vineki, na puta gana mo," gua si Asa.

⁵³ Meke hegere nia rini si Asa, sina tumae nia dia sapu ele mate si asa.

⁵⁴ Ba taninia Zisu limana sa koburu meke zama ia sa, "Tuqu, mu tekulu," gua si Asa.

⁵⁵ Pule la sa maqomaqona sa vineki meke tekulu mo sa koburu, ke tozi ni Zisu si arini pude ponia ginani, mani henahena.

⁵⁶ Meke magasa sisigiti sari karua tiatamana, ba va balau Zisu si arini pude di lopu vivinei nia pa tie sapu gua ta evana.

9

Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli

(Matiu 10:5-15; Maka 6:7-13)

¹ Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua disaepeli, meke poni Sa sa niniranira, pude hipuru pani sari doduru tomate kaleadi, meke pude salani sari na minoho.

² Meke garunu vura ni Sa si arini pude tarae nia sa Binaṅara te Tamasa, meke pude salani saripu moho.

³ Zamai Sa, "Mi lopu palekia keketona pa mia inene la, lopu paleke kolu hodu, na huneke, na

vinabeo, na poata, meke lopu paleke hopeke sote pule, ba sapu va sagei mo gamu.*

⁴ Vasina pu va kamo gamu rini pude koa, si mi koa mo koasa vetu sana, osolae taluarae si gamu koasa vasileana asa.

⁵ Vasina pu lopu va kamo gamu rina tie, si mi luara pania sa popoa sana. Tavusu pani sari na kavuru pepesona sa popoa asa pa nene mia, pude na vina balau la koa rini, sapu kaqu va kilasi Tamasa si arini," gua si Asa.*

⁶ Meke taluarae sari disaepeli, meke ene la koari doduru vasiyasileana. Tarae nia rini sa Inavoso Leana, meke salaṅi rini saripu moho pa doduru vasina.

*Nunala se Herodi
(Matiu 14:1-12; Maka 6:14-29)*

⁷ Totoso avoso ni e Herodi^d, sa banara pa Qaleli sari doduru saripu gua ta evaṅa hire, si nunala si asa. Sina tozi nia ri kaiqa sapu e Zone Papitaiso si ele toa pule pa minate, gua.*

⁸ Ari kaiqa pule si zama sapu e Ilaiza si ele vura pule mae, gua, meke kaiqa pule si zama sapu keke rina poropita pukerane si toa pule pa minate, gua.

⁹ Meke zama se Herodi, "Ele kupa pania tu rau batuna se Zone, ba savana pule sa tie pu evaṅi sari doduru ginugua pu avosi rau hire?" gua si asa. Meke podekia sa pude dogoria se Zisu.

*Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Zone 6:1-14)*

* **9:3** Lk 10:4-11; TTA 13:51 * **9:5** TTA 13:51 * **9:7** Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19

10 Meke pule mae sari na apositolo, meke tozi rini koe Zisu sari doduru gua pu eva_{ni} rini. Ke turani Sa si arini meke la teledia pa keke vasileana pozana Betiseda.

11 Totoso avoso nia rina kobi tinoni sapu gua asa, si luli la ia rini se Zisu. Ke va kamoi Sa si arini, meke tarae nia Sa koa rini sa guguana sa Bina_{na}rara te Tamasa, meke sala_{ni} Sa saripu mohodi.

12 Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae koa Sa sari ka manege rua disaepeli, meke zama, “Mu garunu taloa ni sari na tinoni, pude boka la hata gedi ginani, na putaputana koari na vasivasileana nomadi na hitekedi, saripu tatadi, sina vasina ivuluna si hie,” gua si arini.

13 Ba zama la i Zisu si arini, “Poni mo gamu,” gua si Asa. “Ka lima bereti meke karua igana mo si koa hire. Ba vegua? Hivani gami Goi pude la holu poni ginani gami sari na kobi tinoni hire?” gua si arini.

14 Ura ari ka lima tina sari na tie arini. Meke zamai Zisu sari Nana disaepeli, “Va habotu i sari na tie pa hopehopeke lima _{na}vu_{lu} pa keke pukuna,” gua si Asa.

15 Meke sipu ele va haboti rina disaepeli sari na tinoni,

16 si vagi Zisu sari ka lima bereti meke sari karua igana, meke do_{no} sage la pa Ma_{na}uru si Asa meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli, pude va hia lani koari na tie.

17 Henahena sari doduru, meke de_{na} valeana. Meke pudiki va si_{ni} ni umumu ginani koa holadi

rina disaepeli si ka manege rua pili.

*Helahelae Vura nia Pita sa Guguana e Zisu
(Matiu 16:13-19; Maka 8:27-29)*

¹⁸ Keke rane sipu korapa varavara telena se Zisu, si koa turania ri Nana disaepeli. Meke nanasi Zisu si arini, “Tozi Nau, esei guni Nau rina tie si Arau,” gua si Asa.

¹⁹ Meke olaña sarini, “Kaiqa si zama, ‘E Zone Papitaiso,’ gua, kaiqa si ‘E Ilaiza’ gua, meke kaiqa pule si, ‘Keke votiki poropita pukerane si toa pule!’ gua.”*

²⁰ “Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?” gua si Asa.

Meke olaña se Pita, “Agoi tugo sa Karisito^d pu mae guamu koe Tamasa,” gua si asa.*

*Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate
(Matiu 16:20-28; Maka 8:30 kamo hinia 9:1)*

²¹ Beto asa, si naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa keke tie, sapu Asa tugo sa Karisito.

²² Tozini tugo Sa, “Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu koari na koimata tadi na tie Ziu, na nati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosesese. Kaqu tava mate si Asa, ba pa rane vina neta, si kaqu tava turu pule pa minate,” gua si Asa.

²³ Meke zama la koari doduru si Asa, “Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana

* **9:19** Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **9:20** Zn 6:68-69

ginugua soti telena, meke mani ovulu palekia nana korosi doduru rane*, meke luli Au.*

²⁴ Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau si kaqu vagia sa sa tinoa hola.*

²⁵ Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola? Namu loketona hokara!

²⁶ Asa sapu kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama, si kaqu kurekure nia tugo sa Tuna na Tie, pana mae si Asa koasa Nana tinolava nedalana, meke koasa tinolava nedalana tanisa Tamana, meke tadi na mateana hopedi.

²⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kaiqa gamu pu koa hire si lopu kaqu mate osolae dogoria rini sa Binañara te Tamasa,” gua si Asa.

Ta Ilirae Nedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere (Matiu 17:1-8; Maka 9:2-8)

²⁸ Meke sipu pada zuapa rane hola gua zama ni Sa saripu gua sara, si turani Sa sari Pita, e Zone meke Zemisi, meke sage la pa toqere si arini pude varavara.*

²⁹ Sipu korapa varavara Sa, si ta ilirae nedala sa isumatana, meke sari Nana poko si keoro sisigiti.

³⁰ Meke karua tie, ari Mosese e Ilaiza si vura va hodaka la koa Sa.

* **9:23** Sa ginuana “Palekia nana korosi” si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekenoño guana minate pa korosi.

* **9:23** Mt 10:38; Lk 14:27 * **9:24** Mt 10:39; Lk 17:33;

Zn 12:25 * **9:28** 2 Pit 1:17-18

³¹ Nedala si arini, meke mae vivinei nia rini koe Zisu sa Nana tina luarae sapu kote va gorevura ia Sa pa Zerusalemā.

³² Se Pita meke sari karua disaepeli turanana si ele puta muliunu tu, ba vanunu si arini meke dogoria rini sa ninedala te Zisu, meke sari karua tie pu turu somanae koa Sa.

³³ Meke sipu korapa taluarae taloa koe Zisu sari karua tie, si zama la koa Sa se Pita, “Banara, leana hola sapu koa tani si gami! Mami taveti ka neta ipi, keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa. (Ba lopu gilania Pita sapu gua zama nia sa telena.)

³⁴ Meke sipu korapa zama se Pita, si vura mae si keke lei meke mae opo adumi si arini, ke matagutu sari disaepeli sipu mae nobi tamuni sa lei si arini.

³⁵ Meke keke mamalaini si mae koa sa lei, sapu zama guahe: “Hie tugo sa Tuqu sapu ele vizatia Rau, mi avosia si Asa!” gua.*

³⁶ Totoso noso sa mamalaini, si e Zisu mo telena si koa hola, ba lopu hite vivinei ni ri disaepeli pa tie koari na totoso arini gua sapu dogori rini.

*Ta Salana sa Koreo Koaia Tomate Kaleana
(Matiu 17:14-18; Maka 9:14-27)*

³⁷ Meke pa koivugona totoso taluarae gore pule mae pa toqere se Zisu meke sari ka neta disaepeli, si la tutuvia keke puku vinarigara lavata si Asa.

* **9:35** Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22

38 Meke keke tie pa korapana sa puku tinoni lavata si velavela vura guahe: “Titisa! Hiva nigo rau pude mae dogoria sa tuqu koreo, ura asa mo sa qua koburu titekena.

39 Na nuquria keke tomate kaleana si asa, meke pude kamoā si hoke kukili va hodahodaka, meke hoqā neneqara, meke vura ia na noronoro nuzuna. Vata sigiti hola ia sa tomate kaleana si asa, meke hoke ta kamoe va kalekaleana, meke lopu hiva luaria sa tomate kaleana si asa!

40 Ele tepai rau sari mua disaepeli pude hipuru pania, ba lopu boka ia rini,” gua si asa.

41 Meke olaña la se Zisu, “Kei, na sinage va gugue, na kaleamia si gamu! Veā seunae gua kaqu koa turāna gamu, na tupitini gamu Rau? Turāna mae nia koa Rau tani sa mua koburu!” gua si Asa.

42 Sipu korapa turāna mae nia sa koreo, si va hoqāia sa tomate kaleana si asa pa pepeso, meke neneqara na garata si asa. Meke hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke ta salaña sa koreo, meke vala pulea Sa koasa tamana.

43 Meke magasa beto nia ri doduru tie sa ninirañira te Tamasa.

*Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Matiu 17:22-23; Maka 9:30-32)*

Sipu korapa magasa ni rina tie sari doduru ginugua pu evañi Zisu, si zama la si Asa koari Nana disaepeli,

44 “Mi lopu muliñi nia gua sapu kote tozini gamu Rau kamahire, sapu sa Tuna na Tie si kote ta vala pa limadi rina tie,” gua si Asa.

⁴⁵ Pupuhu nia rina disaepeli gua sapu zama nia Sa. Tava paere koarini sa ginuana, pude di lopu tumae nia rini, ba pamaña nanasa la nia rini koa Sa.

Esei sapu Arilaena Hola?

(Matiu 18:1-5; Maka 9:33-37)

⁴⁶ Meke keke vinaritokei si ta evaña pa varikorapadi ri kasa disaepeli, sapu esei si arilaena hola koa rini, gua.*

⁴⁷ Gilania Zisu sapu gua varitokei nia rini, ke vagia Sa si keke koburu hite meke va turua Sa pa kapana.

⁴⁸ Meke zama la koa rini si Asa, “Asa sapu va kamo ia sa koburu hite hie pa korapa pozaqu Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au, si va kamo tugo sa si Asa sapu garunuqu Rau. Ura asa sapu hiteke hola koa gamu doduru, si asa tugo si arilaena hola,” gua si Asa.*

Arini pu Tokani Gamu

(Maka 9:38-40)

⁴⁹ Meke zama la koa Sa se Zone, “Banara, dogoria gami si keke tie sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi, meke tozi nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena koa gita si asa,” gua si asa.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, “Mi lopu podekia pude va nosoa si asa, ura asa sapu lopu va kari gamu, si tokani gamu tugo sa,” gua si Asa.

Lopu Va Kamo Ari pa Sameria se Zisu

* **9:46** Lk 22:24 * **9:48** Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20

51 Meke sipu tata kamo mae sa totošo pude kaqu sage pule pa Mañauru si Asa, si va niñira ia Zisu sa Nana binalabala meke topue la pa Zerusalemā si Asa.

52 Garunu kenu la tie paleke inavoso se Zisu koasa vasileana pa Sameria, pude va namanama veko ponia sari na tiñitoña pu ta hivae koa Sa.

53 Ba korodia sari na tie koasa vasileana sana pude va kamoā si Asa, sina sa Nana inene si la gua tu pa Zerusalemā.

54 Ke totošo dogoria ri na disaepeli, ari Zemisi e Zone, sapu gua asa, si zama si arini, “Bañara, vea hiva nia Goi, pude mami tioko gore nia gana sa nika pa Mañauru, pude sulu pani gedi sari kasa tie sara?” gua sari kara.*

55 Ba taliri meke norei Zisu sari karua*.

56 Beto asa, si ene hola la pa keke votiki vasileana se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

*Saripu Hiva Lulia se Zisu Ba Ruarabeke
(Matiu 8:19-22)*

57 Meke sipu korapa ene la rini, si mae zama koe Zisu si keke tie, “Doduru vasina pu la ia gua Goi, si maqu luligo,” gua si asa.

58 Ba olaña la koa sa se Zisu, “Sari na kurukuru ñame, na kurukuru tapuru, ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa Tuna na Tie si loke Nana vasina soti pude eko magogoso,” gua si Asa.

* 9:54 2 Bañ 1:9-16 * 9:55 Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si hodaia sa vesi hie meke zama guahe: “Lopu gilana valeania gamu guguana sa Maqomaqo sapu lulia gamu, sina Na Tuna na Tie si lopu mae pude va mate tie, ba pude harupi tu si arini.”

⁵⁹ Meke zama la ia pule Sa si keke tie, “Mae luli Au,” gua.

Ba olaña la sa tie, “Baņara, Mu va malumau, pude la pomunu paki nia sa tamaqu,” gua si asa.

⁶⁰ Ba olaña la ia Zisu si asa, “Vekoi saripu matedi pude madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi, si mu la mamu tarae nia sa Binaņara te Tamasa,” gua si Asa.

⁶¹ Meke zama pule si keke tie, “Baņara, kote luli Igo rau, ba va malumu paki au pude pule meke zama luluara koari pa qua vetu,” gua si asa.*

⁶² Ba olaña la ia Zisu si asa, “Sa nabulu te Tamasa sapu kekeñoño guana tie uma pu taņini rupaha pa tinavete uma, si lopu garogaro koasa Binaņara te Tamasa,” gua si Asa.

10

Garunu Vura ni Zisu sari ka Zuapa Navulu Rua Tie

¹ Beto saripu gua hire, si vizati Zisu sari ka zuapa navulu rua* tie, meke garunu taloa ni Sa, hopehopeke karua, pude la va kenue koari doduru vasileana, na popoa pu lopu seunae kote kamo la i Sa.

² Zamai Sa sarini, “Soku sari na vuvua komiha, ba lopu soku sari na tie pakepakete. Mi varavara la koa sa Baņarana sa vuvua pude garunu la ni sari na tie pakepakete, pa Nana inuma, pude mani varigara ni sari na vuadi.*

* **9:61** 1 Baņ 19:20 * **10:1** Pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si ta kubere 70: * **10:2** Mt 9:37-38

³ Mi la! Garunu vurani gamu Rau, gua tugo rina lami pa varikorapadi rina siki pinomo variwa mate.*

⁴ Mi lopu paleke vovoina poata, babe na huneke, na sadolo; mi tonoto la mo koari na vasivasileana. Mi lopu vivinei va hola pana toতোতo tutuvia gamu si keke tie pa sirana.*

⁵ Pana nuquru si gamu pa keke vetu, si kekenu mamu zama guahe: 'Mani koa koa gamu sa binule meke sa minana te Tamasa,' mi gua.

⁶ Be koa nana si keke tie bule pa vetu asa si mani koa koa sa sa mia minana; ba be lopu gua si kote pule atu koa gamu sa mia minana sana.

⁷ Mi koa mo koasa vetu pu va kamo gamu, mamu henai na napoi mo gua saripu poni gamu rini. Ura sa tie tavetavete si garo tugo pude ta tabara. Mi koa mo koa sa vetu vasina va kamo gamu rini, osolae taluarae si gamu koasa vasileana sana.*

⁸ Pana la kamo gamu pa keke vasileana meke tava kamo valeana, si mi henai sari na ginani pu poni gamu rini.

⁹ Mi salani saripu mohodi koasa vasileana asa, mamu tozi ni, 'Sa Binaṅara te Tamasa si tata mae koa gamu kamahire,' mi gua.

¹⁰ Ba pana la gamu pa keke vasileana, meke be lopu va kamo gamu rini, si mi vura la pa sirana, mamu zama guahe:*

¹¹ 'Kamo koari na kavuru pepesona sa mia vasileana sari pu napiti pa nene mami, ba tavusu

* **10:3** Mt 10:16 * **10:4** Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lk 9:3-5 * **10:7**
1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18 * **10:10** TTA 13:51

pani tugo gami, pude na vina balau koa gamu sapu sa tinahuara si kaqu kamo koa gamu; ba mi tumae nia sapu sa Binañara te Tamasa si ele kamo tata koa gamu!’ mamu guni.

¹² Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sari na tiena sa popoa asa, si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia sapu gua ta evaņa pa Sodomu pa rane asa.*

Sari na Vasileana Vagugue
(*Matiu 11:20-24*)

¹³ Ke mi talotana si gamu pa vasileana Korazini, meke gamu pa Betiseda! Be ta evaņa koari na tie Zenitailo pa Taea meke pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gua pu ta evaņa koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sinea si arini meke ele habotu tu pa eba meke pokopoko baika!*

¹⁴ Ba gamu si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia gua sapu ta evaņa koari pa Taea meke Saedoni pa rane asa.

¹⁵ Meke sapu gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu kote ta ovulu sage pa Mañauru si gamu gua? Lokari hokara! Kote ta gona gore la pa Heli si gamu!” gua si Asa.*

¹⁶ Meke zama pule la koari Nana disaepeli se Zisu, “Asa sapu avoso gamu, si avosau tugo sa si Arau, ba asa sapu etulu gamu si etulau tugo sa si

* **10:12** Zen 19:24-28; Mt 11:24; Mt 10:15 * **10:13** Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4

* **10:15** Ais 14:13-15

Arau, meke asa sapu etulau si Arau, si etulia tugo sa si Asa sapu garunau si Arau,” gua si Asa.*

Pule Mae sari ka Zuapa Navulu Rua

¹⁷ Meke totošo pule mae sari ka zuapa navulu rua, si qetuqetu hola si arini, meke zama, “Baṅara, sari na tomate kaleadi, ba va tabe gami tugo totošo hipuru pani gami si arini pa korapa pozamu Goi!” gua si arini.

¹⁸ Meke olaṅa se Zisu, “Dogoria Rau se Setani, hoḡa gore mae pa Maṅauru, gua tugo na kapi.

¹⁹ Mi avoso mae! Ele ponini gamu Rau sa niniraṅira, pude boka neti sari na noki, na nenege variva matedi, meke pude va kilasia gamu sa doduru niniraṅira tanisa kana sapu e Setani, meke loketoṅa si kote boka va kaleana gamu.*

²⁰ Ba mi lopu qetu nia mo sapu va tabe gamu rina tomate kaleadi si gamu, ba mi qetu nia tu sapu sari na poza mia si ta kubere pa Maṅauru,” gua se Zisu.

Qetuqetu se Zisu

(Matu 11:25-27, 13:16-17)

²¹ Meke pa totošo asa si ta siṅie qinetuqetu koa sa Maḡomaḡo Hope se Zisu meke zama, “Tamaḡu, Agoi na Baṅara pa Maṅauru meke pepeso! Vahesi Iḡo Rau si Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana koburu. Uve Tamaḡu, pa Mua hiniva Goi ke ta evaṅa sapu gua asa.

* **10:16** Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48; Zn 13:20 * **10:19** Sam 91:13

²² Sa Tamaqu si ele poni Nau sari doduru tinitona. Loke tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana.”*

²³ Meke taliri la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama golomi Sa, “Ta manae dia sari mata pu dogori sari na tinitona gua pu dogori gamu!

²⁴ Maqu tozini gamu, sokudi sari na propita, na banara pukerane pu edi hiva dogori na avosi gua saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka.”

Sa Parabolo Tanisa Tie Sameria Leanana

²⁵ Meke keke tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si turu mae meke hiva podekia sa se Zisu. Zama si asa, “Titisa, na sa si kote tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?” gua si asa.*

²⁶ Meke olaña la ia Zisu si asa, “Na sa si ta kubere koasa Tinarae te Mosese? Na sa si tiro gilania goi vasina?” gua si Asa.

²⁷ Meke olaña sa tie, “‘Mu tataru nia sa Banara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, pa doduru mua niniraniira, meke pa doduru mua binalabala’; meke hie pule, ‘mu tataru nia sa turanamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,’” gua si asa.*

²⁸ “Olaña va gotogoto si goi, ke mu evania mo sapu gua asa meke kaqu toa si goi,” gua se Zisu.*

* **10:22** Zn 3:35; Zn 10:15

* **10:27** Diut 6:5; Liv 19:18

* **10:25** Mt 22:35-40; Mk 12:28-34

* **10:28** Liv 18:5

29 Ba hiva vata dodogoro nia sapu ele tie gugua tu asa si asa, ke nanasia sa se Zisu, “Esei tugo sa turanaqu?” gua si asa.

30 Meke olaña ia Zisu, “Keke tie si taluarae pa Zerusalemā meke ene gore la pa Zeriko. Pa korapa nana inene la si rapata ia rina tie hikohiko si asa pa sirana, meke va gore vagi rini sari nana poko, sekea rini, meke veko pania rini tata matena, meke taloa dia.

31 Meke ta evaña sapu keke hiama si ene gore gua pa sirana asa, meke sipu dogoria sa sa tie bakorana, si ene va talevara nana pa kali sirana.

32 Beto asa, si ene mae gua tugo vasina si keke tie Livaeti. La hopiki nia sa sa tie bakorana, meke ene hola taloa nana tugo.

33 Ba keke tie Sameria sapu ene gua tugo vasina, si la kamoā sa sa tie. Totoso dogoria sa, si tataru nia sa si asa.*

34 Ke la si asa meke zoropo ni oela, na vaeni sa sari na bakorana, meke pusi sa. Beto si ovulu va hakea sa pa nana don'ki, meke turana la vekoa sa pa vetu putaputana tadi na tie enenedi, meke kopu nia sa si asa vasina. 35 Pa koivugona si vagi sa si karua poata siliva* meke vala nia koasa tie kopu vetu, meke tozi nia sa, ‘Mu kopu nia sa tie hie. Pana pule mae gua rau, si kote mae hobei rau gua sari pu oki pani goi pa kinopuna sa,’ gua si asa.

36 Ego, esei ari ka neta tie hire si na turanana sa tie pu ta nonoivala koari na tie hikohiko?” gua se Zisu.

* 10:33 2 Koron 28:15 * 10:35 Karua poata siliva si padana karua rane tinabara.

³⁷ “Asa tugo sapu tataru nia sa tie,” gua sa tie. Meke zama la koasa se Zisu, “Ego, mu la, mamu tavete kekeṅoṅo gua puta tugo asa,” gua si Asa.

La se Zisu pa Vetu Tadi Mata e Mere

³⁸ Meke sipu ene hola la se Zisu meke sari Nana disaepeli si kamoā rini si keke vasileana. Meke keke barikaleqe pozana e Mata si va kamoā si Asa pa nana vetu.*

³⁹ Sa tasina vineki e Mata sapu e Mere pozana, si habotu tata pa nenena Zisu, meke avavoso koari Nana vina tumatumae.

⁴⁰ Ba se Mata si tupiti hola koari na vinatana, ke mae zama koe Zisu si asa, “Baṅara, leana mo koa Goi si pude va tupiti eke au sa tasiqū si rau? Tozi nia pude mae toka nau,” gua si asa.

⁴¹ Ba olaṅa la koasa se Zisu, “Mata, Mata, talotaṅa meke balabala mamatani goi sari soku ginugua;

⁴² Ba kekeke mo si ta hivae, meke se Mere si vizatia gua sapu leana hola latu. Meke lopu kaqu ta vagi palae koa sa sapu asa,” gua se Zisu.

11

*Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinaravara
(Matiu 6:9-13, 7:7-11)*

¹ Keke rane si la varavara se Zisu pa keke vasina. Meke sipu beto varavara Sa, si mae tepa koa Sa si keke ri Nana disaepeli meke zama, “Baṅara, mu va tumatumaeni gami varavara,

* **10:38** Zn 11:1

gua sapu va tumatumae ni e Zone sari Nana disaepeli,” gua si asa.

² Meke zama la koa rini se Zisu, “Pude varavara gamu si mi zama guahe:

‘Tamamami,
mani tava lavata sa Pozamu Hopena,
va mae ia koa gami sa Butubutu Binaḡara
Tamugoi.

³ Mu ponini gami ginani ḡnoroḡ meke ninae rane.

⁴ Mu taleosoni gami koari na mami sinea,
ura taleoso ni gami saripu ḡḡovalala gami si
gami.

Mu lopu turaḡa lani gami pa tinoketoke!’” gua si
Asa.

⁵ Meke tozi ni Zisu sari Nana disaepeli, “Be keke koa gamu si la pa vetu tana keke nana baere pa korapa boḡni tu, meke zama, ‘Kei, tio, poni paki nau ka ḡeta bereti.

⁶ Na keke qua baere enenena si tiḡe mae kamo pa qua vetu, meke loke geḡu ginani pude ponial’
gua.

⁷ Meke be olaḡa guahe sa mua baere pa korapa vetu, ‘Meke va duvilau, ele tuku sa sasada, meke ele puta si rau meke sari na qua koburu. Lopu boka tekulu atu si rau pude ponigo gua sapu hiva nia goi,’ gua.

⁸ Ba tozini gamu Rau sapu pa ginugua sapu na nana baere mo si agoi gua, si gina lopu kaḡu hiva tekulu si asa. Ba be tepatepa nono lamo si goi, si kote tekulu mo si asa meke ponigo gua sapu hiva nia goi, sina lopu hiva tava kurekure si asa koari na tie.

⁹ Gua ke Maqu tozini gamu: Tewa, meke kote vagia gamu, hata meke kote dogoria gamu, kikia meke kote ta tukele watu koa gamu sa sasada.

¹⁰ Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, meke asa sapu hata si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote ta tukele vala tugo sa sasada koasa.

¹¹ Esei koa gamu na tamadia ri na koburu, be tepa gana igana sa tumu, si kote poni nia noki tu?

¹² Babe tepa gana vovoto sa, si kote poni nia nenege tu?

¹³ Tie kaleamia si gamu, ba hoke poni tinitonā leadi gamu sari mia koburu. Ke sa Tamamia pa Manauru si leana holani gamu si gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni Maqomaqo Hope tu Sa saripu tepa koa Sa.”

Zisu meke Setani

(Matiu 12:22-30; Maka 3:20-27)

¹⁴ Pa keke totona si hipuru pania Zisu sa tomate poka koa keke tie, meke totona vura taloa sa tomate, si podalae zama sa tie, ke magasa hola sari doduru.

¹⁵ Ba kaiqa arini si zama, “Na Belozibabi^d mo, sapu sa banaradi ri na tomate kaleadi, na ponian koa Sa sa niniranira pude hipuru panian sari na tomate kaleadi,” gua si arini.*

¹⁶ Ari kaiqa pule si hiva podekia se Zisu, ke tepa ia rini si Asa, pude tavetia si keke tinavete variva magasana, pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua.*

* **11:15** Mt 9:34, 10:25 * **11:16** Mt 12:38, 16:1; Mk 8:11

17 Ba gilani Zisu sari dia binalabala, ke zama la i Sa sarini, “Sari doduru butubutu banara saripu paqapaqaha puleni, meke varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka koa hola seunae. Meke na tatamana sapu paqaha pule nia si kote ta huarae.

18 Gua asa, ke be sa binanara te Setani si ta paqaha pa soku pukudi meke varivaripera pulei, si vea meke kote boka koa hola si asa? Zama si gamu sapu e Setani mo poni Nau niniranira, ke boka hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, gua.

19 Ba be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa niniranira te Setani, si pa niniranira tesei si hipuru palae tomate sari na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli telemia mo va sosodea sapu sea si gamu!

20 Ba be pa niniranira te Tamasa si hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, si tava sosode sapu sa Binanara te Tamasa si ele kamo koa gamu.

21 Pana va namanama valeana ni sa tie ninira sari nana tinitonā varipera, meke kopu fotoko nia sa sa nana vetu, si lopu kaqu boka ta novala sari nana likakalae.

22 Ba pana mae si keke sapu ninira hola pule, meke rapata ia na va kilasia sa tie ninira sana, si kote zau vagi sa sari nana tinitonā varipera, saripu raneranēi sa tie ninira, meke kote va hihia i sa sari doduru likakalae pu zau vagi sa.

23 Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na tie, si va

talahuarae i sa si arini koa Rau.*

*Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana
(Matiu 12:43-45)*

²⁴ Be guana ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa keke tie, si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke vasina pude koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si keke vasina pude koa, si zama si asa, ‘Maqu pule la mo pa vetu vasina pu koa kenuqu si rau,’ gua si asa.

²⁵ Meke toতোসো pule mae sa, si ele ta sara va via, na tava tana valeana sa vetu.

²⁶ Ke pule si asa, meke la turana mae ni sa sari ka zuapa tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea rini sa tie sana. Ke sa tinoa tanisa tie sana, si namu na kaleana hola nia sapu gua tatasana,” gua si Asa.

Sa Qinetuqetu Hinokara

²⁷ Meke sipu korapa zama gua se Zisu, si velavela vura si keke barikaleqe pa vinarigara, meke zama guahe: “Ta manae tugo sa barikaleqe pu podo igo, na ponigo,” gua si asa.

²⁸ Ba olaña la se Zisu, “Uve, ba sarini pu ta manae hinokara, si arini mo pu avosia meke va tabea sa zinama te Tamasa,” gua si Asa.

*Sa Vinagilagila te Zona
(Matiu 12:38-42)*

²⁹ Meke sipu varigara va sokusoku la koa Sa sari na tie, si zama se Zisu, “Na sinage kaleana sa sinage hie! Hiva vina gilagila si gamu, ba loke

* 11:23 Mk 9:40

vina gilagila si kaqu poni gamu Rau, ba sa vina gilagila mo te Zona mo.*

³⁰ Kekenono gua sapu e Zona si na vina gilagila koari na tiena sa popoa Ninive, si gua tugo sapu sa Tuna na Tie si kaqu na vina gilagila koari na tiena sa sinage hie.*

³¹ Pa rane vinaripitui, si kaqu turu meke zutu gamu sa banara maqota pa popoa Siba si gamu, sina gelenaena sa nana inene mae pa nana popoa, pude mae avosia sa ginilagilana lohina te Solomone. Meke dotu, koa nana kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Solomone.*

³² Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na tie pa Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sinea, toroso avosia rini sa tinarae te Zona. Meke dotu, koa nana kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Zona.*

Sa Kalalasa Tanisa Tini
(*Matiu 5:15, 6:22-23*)

³³ Loke tie si va katua sa zuke meke vekoa pa vasina tomena babe va opo tamunu nia lolu, ba kote va hakea sa si asa pa hakehakeana zuke, pude va kalalasi sari doduru tie pu nuquru pa vetu.*

³⁴ Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Totoso leadi sari matamu, si kalalasa sa doduru tinimu, ba pude kaleadi sari matamu, si kote huporo tugo sa doduru tinimu.

* **11:29** Mt 16:4; Mk 8:12 * **11:30** Zna 3:4 * **11:31** 1 Ban
10:1-10; 2 Koron 9:1-12 * **11:32** Zna 3:5 * **11:33** Mt 5:15; Mk
4:21; Lk 8:16

³⁵ Mu kopu, pude sa kalalasa si koa pa mua tinoa, meke lopu na hinuporo.

³⁶ Be kalalasa beto sa doduru tinimu, meke loke vasi hinuporo koa ia, si kaqu kalalasa beto sa doduruna sa mua tinoa, kekeñoño gua tugo na zuke sapu malara atu koa goi," gua se Zisu.

Zutui Zisu sari na Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese (Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40)

³⁷ Sipu beto zama gua se Zisu, si ruvatia keke Parese si Asa, pude la henahena somana koa sa, ke la se Zisu meke habotu henahena koasa.

³⁸ Ba magasa hola sa Parese totošo dogoria sa sapu lopu nuzapa lima paki se Zisu meke tiqe henahena.

³⁹ Ke zama la koa sa se Zisu sa Bañara, "Gamu na Parese! Hoke va via i gamu sari na sadadi rina mia kapa na peleta, ba pa korapa mia si siñi na ninovañovala na kinaleadi.

⁴⁰ Duvili si gamu! Vegua? Lopu sa Tamasa tu sapu tavetena sa sadana sa tini, si tavetia tugo sa korapana sa tie?

⁴¹ Mi poni sari na habahuala sapu koa koa gamu, meke kaqu via koa gamu sari doduru likakalae.

⁴² Mi talotana gemi si gamu na Parese! Hoke ponia gamu koe Tamasa sa keke pa manege koari na vuadi rina mia vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite guana miniti, na ru*, meke kaiqa linetelete pasapasa pa inuma pule; ba muliñi nia gamu si pude tavete va toño to la

* **11:42** Na ru si keke linetelete hite sapu hoke salana nia pa ginarata tadi na kurukuru hite.

koari na tie, meke pude tataru nia sa Tamasa. Arini sari na nati vina tumatumae saripu garo pude kopu ni gamu, beto mamu tiqe kopu nia tugo sa keke pa manege.*

⁴³ Mi talotaña gemi si gamu na Parese! Okoro haboti gamu sari na habohabotuana arilaedi pa sinaqoqi, meke emi hiva ta zama va kamo na tava lavata koari na vasina maketi.

⁴⁴ Mi talotaña gemi si gamu! Ura gua tugo na lovu lopu tava nonogadi si gamu, sapu lopu dogori na tie, meke neti hola i sipu ene hola rini," gua se Zisu.

⁴⁵ Meke zama la koa Sa si keke ri na tie va tumatumae pa Tinarae te Mosese, "Titisa, totozo zama gua asa Goi, si zutu gami tugo Goi si gami!" gua si asa.

⁴⁶ Meke olaña se Zisu, "Mi talotaña gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te Mosese! Va paleke ni pinaleke mamata gamu sari na tie pa mia rinupahana sa Tinarae te Mosese, ke lopu boka luli betoa rina tie si asa. Ba lopu hite hiva podekia gamu, pude va mamahelo poni koari na tie.

⁴⁷ Mi talotaña gemi si gamu, sina tavete va leleani gamu sari na lovudi ri na poropita pu va matei ri na tiatamamia pukerane.

⁴⁸ Ke gua asa si pa mia tinavete si bakala sapu va egoa mo gamu sapu gua evañia rina tiatamamia pukerane. Arini si va matei sari na poropita, meke gamu si kuri sari na lovudi rini.

⁴⁹ Gua ke pa ginugua hie si zama sa Tamasa pa Nana ginilagilana lohina, 'Kote garunu la ni

* 11:42 Liv 27:30

Rau sari na poropita, na tie paleke inavoso, meke kaiqa si kote va matei rini, meke kaiqa pule si kote nonovali rini,' gua.

⁵⁰ Ke gua asa, si kaqu ta goregorei nia sa sinage hie pa vina kilasa nomana sa vina matedi rina poropita, podalae gua tava podaka sa kasia popoa.

⁵¹ Podalae pa vina matena e Ebolo, meke kamoā koe Zakaraea, sapu tava mate pa Zelepade pa vari korapana sa lose hopena meke sa hope vina vukivukihi. Uve! Tozi hinokara ni gamu Rau, sapu sari na tiena sa sinage hie, si kaqu ta goregorei nia sa vina kilasa tadi doduru tie variva mate sara!*

⁵² Mi talotona gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te Mosese! Hena pania gamu sa vidulu koasa tinumatumae te Tamasa, meke gamu telemia ba lopu nuquru la tugo, meke hukati tugo gamu sarini pu korapa va podepodekae pude nuquru dia.”

⁵³ Meke toso taluarae vasina se Zisu, si podalae kana sisigitia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke ari na Parese si Asa, meke soku ninanasa si nanasa ni rini koa Sa koari soku tinitona.

⁵⁴ Podekia rini pude sekesekei nia pude zama ni Sa si kaiqa tinitona seadi, gua.

12

*Sa Vina Balau koasa Sinekesekei tadi na Parese
(Matiu 10:26-27)*

* **11:51** Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21

¹ Meke sipu varigara la koa Sa sari soku tina tie pu vari zukuri na vari neti kalukaluti, si zama kenu la koari Nana disaepeli se Zisu, “Mi balau nia gamu sa isiti^d tadi na Parese, sapu sa dia sinekesekei si gunia Rau.*

² Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura beto, meke sari doduru ginugua tomedi si kaqu ta gilana pa tie.*

³ Gua asa, ke saripu zama tome ni gamu pa hupohuporona, si kaqu ta avoso pa korapa kalalasa, gua sapu manamanasa ni gamu pa vasina tomena, si kaqu ta velavela vurae pa kobi tie.

*Asa sapu Pada Pude Matagutu nia
(Matiu 10:28-31)*

⁴ Kasa Qua baere, maqu tozini gamu, mi lopu matagutu va sogo ni saripu va matea sa tini, ba beto asa, si lopu boka evaṅa hola la ia pule rini si keketona.

⁵ Ba maqu va gilanani gamu si Asa pu kaqu matagutu nia gamu. Mi matagutu nia sa Tamasa, sapu pana beto va matea Sa sa tini, si ari Nana ṅiniraṅira, pude gona lani gamu pa Heli. Uve, mi matagutu nia si Asa.

⁶ Dotu sa laedi ri ka lima pitikole, si karurua seniti mo! Ba lopu hite keke arini si muliṅi ni sa Tamasa.

⁷ Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa batumia, ba ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi. Ke mi lopu matagutu. Gamu si arilaemia hola ni sari soku ṅavulu pitikole!

* **12:1** Mt 16:6; Mk 8:15 * **12:2** Mk 4:22; Lk 8:17

Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito

(Matiu 10:32-33, 12:32, 10:19-20)

⁸ Maqu tozi hinokara ni gamu, sapu asa pu tozi helahelae Nau pa kenudi rina tie, sapu asa si keke tie Taqarau, gua, si kaqu tozi helahelae gunia tugo sa Tuna na Tie si asa pa kenudi rina mateana te Tamasa.

⁹ Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu oso nia tugo sa Tuna na Tie si asa, pa kenudi rina mateana te Tamasa.

¹⁰ Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si kote taleosae koe Tamasa, ba asa sapu paraña sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae hokara.*

¹¹ Pana ta turana la si gamu pa vinaripitui koari na sinaqoqi, pa kenudi ri na banara, ba be na qavuna, si mi lopu balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote zama nia gamu pude lavelave puleni gamu.*

¹² Ura sa Maqomaqo Hope tu si kote va gilnani gamu pa totoaso asa, saripu gua kote zama ni gamu," gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tie Tagotago Duviduvilina

¹³ Meke keke tie pa korapana sa vinarigara si zama la koe Zisu, "Titisa, tozi nia sa tasiqkoreo pude varipaqaha ni koa gami kara sari na tinago pu luara veko poni gami sa tamamami," gua si asa.

¹⁴ Meke olana se Zisu, "Tio, esei va turu Au si Arau pude na tie vilavilasa babe na tie va hihia

* **12:10** Mt 12:32; Mk 3:29

* **12:11** Mt 10:19-20; Mk 13:11; Lk 21:14-15

tinago pa varikorapa mia gamu kara?” gua si Asa.

¹⁵ Meke zama pule la koari doduru si Asa, “Mi kopu puleni gamu koari doduru inoko'okoro seadi, sina sa tinoa hinokara tana tie, si lopu koa koari soku likakalae pu tagoi sa,” gua se Zisu.

¹⁶ Meke tozi ni Sa sa parabolo hie: “Koa nana si keke tie tagotago, sapu sa nana inuma si vua valeana hola.

¹⁷ Meke balabala telena si asa, ‘Koi, loke vasina pude vekoi rau sari vua pa qua inuma. Na sa beka si kote tavetia rau,’ gua si asa.

¹⁸ Meke zama si asa, ‘Leana, guahe si kote tavetia rau. Kote huari rau sari na qua vetu vekovekoana ginani, meke kote tavete va nomai, pude vasina kote veko ni rau sari doduru ginani pa qua inuma, meke sari kaiqa qua likakalae pule.

¹⁹ Meke kote zama si arau telequ: Ego, soku hola sari na qua likakalae kamahire, padana pa soku vuaheni. Maqu koa valeana, maqu hena, na napo, na koa qetuqetu,’ gua si asa.

²⁰ Ba zama ia Tamasa si asa, ‘Na tie duviduvili si goi! Pa boni tugo hie si kaqu ta vagi palae sa mua tinoa, meke esei si kote tagoi sari doduru mua likakalae?’ gua.”

²¹ Kote gua asa si ta evana koasa tie pu hata va omuni sari na likakalae pa pepeso pude nana telena, gua, ba loke nana tinagotago pa Manauru.

*Kalavarae Koe Tamasa
(Matiu 6:25-34)*

²² Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Gua asa ke tozini gamu Rau, pude mi lopu talotaña nia sa ginani pude toa nia, meke sa poko sapu ta hivae pa tinimia.

²³ Ura sa tinoa si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini si arilaena hola nia sa poko.

²⁴ Mi doño la koari na kurukuru tapuru, lopu lelete na qirequire si arini, meke loke dia vetu vekovekoana ginani tugo, ba poni mo Tamasa! Ba gamu si ari laemia hola ni sari na kurukuru tapuru!

²⁵ Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa* pa tinalotañana sa.

²⁶ Be lopu boka evañia goi sa tinitoña hitekena sapu gua asa, si vegua ke talotaña ni goi sari doduru pule?

²⁷ Mamu doño la ia sa tinoqolo tadi na havoro. Lopu tavetavete na pitipiti si arini. Ba tozi hinokarani gamu Rau, sapu koari doduru poko tolavaedi te Solomone sa banara, ba loketona poko tanisa si tolavaena kekenoño gugua keke rina havoro hire.*

²⁸ Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia rinañerane!

²⁹ Ke mi lopu talotaña nia, sapu na sa si kaqu hena ia na napoa gamu.

³⁰ Ura sari na tie huporo pa kasia popoa hie si hoke talotaña ni sari doduru hire, ba sa Tamamia

* **12:25** Hoda va gelea sa tinimu babe sa mua tinoa. * **12:27** 1 Bañ 10:4-7; 2 Koron 9:3-6

pa Mañauru si ele gilani Nana gua saripu ehaka ni gamu.

³¹ Ke mi lopu talotana ni saripu gua hire, ba mi hata ia sa Binañara te Tamasa, meke kaqu ponini gamu Sa sari doduru pu gua hire.

*Sari na Tinagotago Mañauru
(Matiu 6:19-21)*

³² Mi lopu matagutu, gamu na Qua puku tinoni hite. Ura qetuqetu nia sa Tamamia pa Mañauru pude vatua koa gamu sa Nana Binañara.

³³ Mi holuholu ni sari na mia tinagotago, mamu poni sari na poatadi koari na habahuala. Mi vagi sari na mia huneke Mañauru, pu lopu boka popozu na rikata, pude kopu ni sari na mia tinagotago. Vasina lopu boka murimuri taloa si arini, meke loke tie si boka hikoi, meke loke kikiti boka ñovali.

³⁴ Ura vasina koa sari na mia tinagotago, si koa tugo vasina sari na bulomia.

Sari Nabulu pu Koa Kopu Doduru Totoso

³⁵⁻³⁶ Mi koa va namanama doduru totoso, gua rina nabulu pu va katui sari na dia zuke, meke va sagei sari na dia poko tavetavete, meke aqa nia sa dia bañara pa nana pinule mae pa inevana varihaba. Totoso pule mae sa meke kikia pa sasada, si hinoqa la tukele vala rini sa sasada koasa.*

³⁷ Kote gulea hola dia sari na nabulu sara pana mae dogori sa dia Bañara, sapu korapa vanunu va namanamadi totoso kamo pule maei Sa! Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kote poko nia Sa

* 12:35-36 Mt 25:1-13; Mk 13:34-36

sa poko nabulu, meke va haboti Sa sari kasa nabulu hire, meke va tana poni ginani sa.

³⁸ Kote gulea hola dia si arini, be guana dogori sa dia palabatu va namanamadi, be guana korapa boni tu, babe hola korapa boni si pule mae ia Sa.

³⁹ Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa tie tago vetu sa totošo sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si kaqu vanunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana vetu, pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko.*

⁴⁰ Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru totošo, sina kaqu pule mae sa Tuna na Tie pa totošo sapu lopu hite rovea gamu,” gua se Zisu.

Sa Nabulu Ta Ronuna meke sapu Lopu Ta Ronuna
(*Matu 24:45-51*)

⁴¹ Meke nanasa se Pita, “Baṅara, koa gami na mua disaepeli si zama mae nia Goi sa parabolo hie? Ba koa gami doduru tie sia?” gua si asa.

⁴² Meke olaṅa se Zisu, “Esei sa nabulu ta ronuna meke tumatumaena? Asa tugo sapu kaqu va palabatua sa Baṅara, pude kopu nia sa Nana vetu, pude va hia poni ginani sari kaiqa Nana nabulu pa totošo garona.

⁴³ Kote gulea hola nana sa nabulu sana, be korapa tavetavete valeana gua sana si asa, totošo pule mae dogoria sa nana Palabatu.

⁴⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote va turu va hinokaria sa nana Palabatu si asa pude kopu ni sari doduru nana tinagotago.

* **12:39** Mt 24:43-44

⁴⁵ Ba be sa nabulu sana, si kote balabala sapu lopu kote turei pule mae sa nana Palabatu, gua. Ke podalae komiti sa sari na nabulu turana, sari na barikalege na palabatu, meke podalae henahena na napo va viviri si asa.

⁴⁶ Kote pule mae gana sa Palabatu tanisa nabulu sana, koasa rane, na totošo sapu lopu hite rovea, na gilania sa. Kaqu va kilasa va leleania sa Palabatu si asa, meke kote veko turana nia Sa koari na tie va guguedi pa tinahuara koa holana.

⁴⁷ Sa nabulu sapu gilania nana mo gua sapu hiva nia sa nana Palabatu koa sa, ba lopu va namanama meke evania, si kaqu ta seke soku navulu totošo.

⁴⁸ Ba sa nabulu sapu lopu gilania sa sapu gua hiva nia sa nana Palabatu, meke evana hobori mo sa gua sapu pada tava kilasa sisigiti ni sa, si kaqu visavisa mo sari na sineke. Ba asa sapu ta poni va soku koe Tamasa pude kopu ni, si kaqu soku tugo si ta hivae pule koa sa. Meke asa sapu ta garunu ni soku hola pule, si kaqu soku hola la tu si kote ta hivae koa sa.”

Lopu na Binule Ba na Vinaripaqahi Tu
(*Matiu 10:34-36*)

⁴⁹ “Ele mae si Rau pude va mae ia sa nika pa pepeso, meke leana hola koa Rau si be ele tava katu si asa!”

⁵⁰ Keke pinapitaiso* si kaqu ta papitaiso nia Rau, meke asa si korapa talotana nia Rau, osolae kaqu hola si asa.*

* **12:49** 2 Pit 3:7,10,11 * **12:50** Sa pinapitaiso hie ginuana si sari na tinasuna na tinasigiti te Zisu. * **12:50** Mk 10:38

⁵¹ Mi lopu balabala ia sapu na binule si paleke mae nia Rau pa popoa pepeso. Lopu na binule ba na vinaripaqahi tu.

⁵² Podalae kamahire, si ari ka lima pu koa pa keke tatamana, si kaqu vari kanai. Ari ka neta si kaqu kanai sari karua, meke ari karua si kaqu kanai sari ka neta.

⁵³ Kote varipaqahi si arini, sari na tamadia si kote kanai sari na tudia koreo, meke sari tudia koreo kote kanai sari tamadia. Sari tinadia kote kanai sari tudia vineki, meke tudia vineki koari na tinadia. Sari tinadia kote kanai sari na dia ro-roto barikaleqe, meke sari na roroto barikaleqe si kote kanai sari na roadia barikaleqe,” gua si Asa.*

*Pude Tumae Tiro ia sa Totoso
(Matiu 16:2-3)*

⁵⁴ Meke zama la koari na tie se Zisu, “Totoso dogoria gamu sa lei sapu sage mae pa kali lodu rimata, si lopu sana kote zama si gamu, ‘Ai, kote ruku sa popoa,’ gua; meke ruku tugo.

⁵⁵ Meke totoso turu tia la gamu pa kali gasa rimata, meke va gilagila ia sa givusu sapu raza mae gua pa kali mataomia*, si zama si gamu sapu kote manini sa popoa, gua; meke manini tugo si asa.

⁵⁶ Tie sekesekei mia si gamu! Tumae tiro ia mo gamu sa dinoṇona sa popoa pepeso meke sa galeglearane, ba vegua ke lopu boka doṇo gilania tu gamu sa ginuana sa totoso hie?

* **12:53** Mka 7:6 * **12:55** Kali mataomia be tia la pa kali gasa rimata.

Varibulei Koasa Mua Kana
(*Matiu 5:25-26*)

⁵⁷ Vegua ke lopu boka vizatia tu gamu telemia gua sapu toņoto?

⁵⁸ Be keke tie si hiva turana la nigo pa vinaripitui, si mu va toņoto pakia sa mua vinaritokei toťoso lopu ele la pa vinaripitui si goi. Sina be kamoā goi sa vasina varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa tie varipitui si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi, meke kote ta veko pa vetu varipusi si goi.

⁵⁹ Ke tozi nigo Rau si guahe: Lopu kaqu vura si agoi osolae tabara betoi goi sari doduru vasi poata,” gua si Asa.

13

Kekere babe Mate pa Mia Sinea

¹ Meke pa toťoso asa si vivinei ni ri kaiqa tie koe Zisu sari kaiqa tie Qaleli, saripu tava mate pa ginarunu te Paelati, toťoso korapa va vukivukihi la si arini koe Tamasa.

² Meke olana la i Zisu si arini, “Balabala ia gamu sapu na tie kaleadi hola si arini, ke tava mate pa sirana gua asa, hola ni sari doduru tie Qaleli pule?

³ Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu, sapu be lopu kekere si gamu koari na mia sinea, si kote mate gua tugo arini si gamu.

⁴ Meke vegua pule sari ka manege vesu tie pa Sailomi, saripu hoqa va mate i sa vetu hakehakei ululuna? Balabala ia gamu sapu sa ginugua asa si na vina sosodena sapu arini si na tie kaleadi, hola ni sari doduru pule pu koa pa Zerusalemā?

⁵ Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu sapu be lopu kekere si gamu koari na mia sinea, si kaqu mate gua tugo arini si gamu!” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Huda Piqi Egorona

⁶ Beto asa si tozia Zisu sa parabolo hie: “Koa nana si keke tie sapu tagoa si keke huda piqi^d pa nana inuma vaeni. La hata vua si asa koasa huda piqi, ba loketona si dogoria sa. ⁷ Ke zama ia sa sa nana tie tavetavete pa inuma, ‘Dotu, ka neta vuaheni si mae hopiki nia rau sa huda piqi hie, ba loke vuana si dogoria rau. Mu la maho gore nia! Na vegua ke hukahukata hoboro lolomo pa inuma si asa,’ gua si asa.

⁸ Ba olana sa nana tie tavetavete pa inuma, ‘Lokari banara, veko pakia nana pa keke vuaheni pule. Kote maqu geli vari likohae nia, maqu tamunu va masuria.

⁹ Meke pude vua sa pa vuaheni maehe, si leana hola, ba be lopu vua tugo sa, si mamu tiqe maho gore nia,’ gua,” gua se Zisu.

Salana Zisu si Keke Barikaleqe pa Rane Sabati

¹⁰ Keke rane Sabati si va tumatumae pa keke sinaqoqi se Zisu.

¹¹ Meke koa nana vasina si keke barikaleqe sapu raza ia na tomate kaleana, ke moho si asa ka manege vesu vuaheni. Podu eko mo mudina si asa ke lopu boka turu va toŋoto hokara.

¹² Totoso dogoria Zisu si asa, si tioko vagia Sa meke zama, “Tio, ta salana si goi koasa mua minoho!” gua si Asa.

¹³ Meke va opo nia limana Sa sa barikaleqe, meke pa toso tugo asa turu va tooto pule si asa, meke vahesia sa sa Tamasa.

¹⁴ Meke bugoro nia sa palabatu koasa sinaqoqi si Asa, sina salana tie pa rane Sabati se Zisu, ke zama la i sa sari na tie, "Koa dia sari ka onomo rane pude tavetavete si gita! Mae mamu ta salana koari na rane arini, ba lopu pa rane Sabati!" gua si asa.*

¹⁵ Meke olana la koa sa se Zisu sa Banara, "Na tie sekesekei si gamu! Gamu ba hoke rupaha vagi mo sari na mia bulumakao babe don'ki, pa dia kokoana, meke turana la va napoi mo pa rane Sabati.

¹⁶ Ego, sa barikaleqe hie si keke tuna tugo e Ebarahami si asa, sapu koa ta pusi koe Setani koari ka manege vesu vuaheni. Vegua, lopu leana tu pude vata rupahia si asa pa rane Sabati?" gua si Asa.

¹⁷ Ke kurekure sari kasa Nana kana sipu olana guni Sa, ba sari na tinoni si qetu hola ni rini sari na titoana variva magasadi pu evani Sa.

*Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Matiu 13:31-32; Maka 4:30-32)*

¹⁸ Meke nanasi Zisu si arini, "Vegugua sa Binaara te Tamasa? Na sa kote va padapada nia Rau si asa?

¹⁹ Na guahe si asa: Keke tie si vagia sa si keke kiko masitadi, meke letea sa pa nana inuma. Toqolo sage si asa, meke ta evanae keke huda nomana, meke mae sari na kurukuru tapuru,

* **13:14** Ekd 20:9-10; Diut 5:13-14

meke tavete dia vori koari na lelanana,” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Isiti
(*Matiu 13:33*)

²⁰ Meke zama pule se Zisu, “Na sa pule kote va padapada gunia Rau sa Binaṅara te Tamasa?”

²¹ Guana isiti si asa sapu vagia keke barikaleqe, meke heni ni sa koari ka hiokona lima kilo palava, osolae ta ovulae sage beto sa palava,” gua si Asa.

Sa Sasada Nizupuna
(*Matiu 7:13-14,21-23*)

²² Meke ene gua koari na vasivasileana nomadi, na hitekedi se Zisu meke va tumatumae koari na tie koasa Nana inene la gua pa Zerusalem.

²³ Meke keke tie si nanasa la koa Sa, “Baṅara, kote ari ka visavisa tie mo si ta harupu?” gua si asa.

Meke olaṅa la koa rini se Zisu,

²⁴ “Mi podeke sisigitia pude nuṅuru la koasa sasada nizupuna, sina ari sokudi si kote podekia pude nuṅuru vasina, ba lopu kote boka.

²⁵ Kote gasa turu mae sa baṅarana sa vetu, meke tukua sa sasada. Ke kote turu pa sada si gamu, meke kikia, meke zama, ‘Baṅara, tukele poni gami sa sasada!’ gua.

Meke kote olaṅa si Asa, ‘Lopu gilana gamu Rau babe pavei mae gua mia si gamu!’ gua.

²⁶ Meke kote olaṅa si gamu, ‘Gami si hena na napo turanigo si agoi, meke Agoi mo si mae va tumatumae pa mami vasileana!’ gua.

27 Ba kote olaña pule si Asa, ‘La mi taloa! Gamu doduru pu tavetavete va sea! Lopu gilana gamu Rau vasina mae gua mia!’ kote guni gamu Sa.*

28 Meke kote kabo, na garata livomia vasina si gamu, pana dogori gamu sari Ebarahami, Aisake, e Zekopi, meke sari doduru poropita pa korapana sa Binañara te Tamasa, ba gamu si koa ta veko hola pa sada.**

29 Sari na tie pu kote mae guadi pa kasia ia ka ia, si kote nuquru, meke habotu so-mana henahena pa inevaña, koasa Binañara te Tamasa.

30 Ke sokudi ri pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu, ba arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi,” gua se Zisu.*

*Tataru nia Zisu sa Popoa Zerusalem
(Matiu 23:37-39)*

31 Meke pa totošo tugo asa si mae zama ia ri kaiqa Parese se Zisu, meke zama guahe si arini, “Mu ture taloa si Agoi, Mu rizu la pa kaiqa votiki vasina, sina korapa hiva va mate igo e Herodi,” gua si arini.

32 Ba olaña se Zisu, “Mi la tozi nia sa tie sekesekeina sana, sapu Arau si hipuru palae tomate kaleadi, meke salaña tie Qua ñinoroi, meke vugo, meke pa rane vina ñeta si kote tiqe va hokotia Rau sa Qua tinavete.

33 Ba leana, maqu ene la si Rau ñinoroi, vugo, meke repere, sina lopu toñoto pude tava mate

* 13:27 Sam 6:8 * 13:28 Mt 22:13, 25:30 * 13:28 Mt 8:11-12

* 13:30 Mt 19:30, 20:16; Mk 10:31

sa poropita pa keke votiki vasina, ba kaqu pa Zerusalemama mo.

³⁴ Kei, gamu kasa na tinoni pa Zerusalemama, gamu pu va matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku totošo si ele podekia Rau pude varigara ni gamu koa Rau, guana kokorako pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba koromia si gamu.

³⁵ Gua ke kote ta huara sa mia Zelepade. Tozi va hinokarani gamu Rau sapu lopu kaqu hite dogoro Au gamu si Rau, osolae kaqu kamo tu sa totošo sapu kote zama si gamu, "Tamanae si Asa pu mae pa korapa pozana sa Baṅara,"" gua si Asa.*

14

Salan̄ia Zisu si Keke Tie Mohona

¹ Keke rane Sabati totošo la henahena se Zisu pa vetu tana keke palabatu tadi na Parese, si kopu totoko nia ri na tie si Asa.

² Na pa kenuna Sa si keke tie sapu kamo na minoho loba.

³ Meke nanasi Zisu sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke sari na Parese, "Vegua, tava malumu pa nada tinarae si pude salan̄a tie pa rane Sabati? Ba lokari?" gua si Asa.

⁴ Ba lopu kulu si arini, ke taṅinia Zisu sa tie mohona, meke salan̄ia Sa, meke va pule taloa ia.

* 13:35 Sam 118:26; Zer 22:5

⁵ Beto asa si zama la koa rini si Asa, “Be keke koa gamu si hoqa voi pa pou sa tuna* koreo, babe keke nana bulumakao pa rane Sabati, si vegua? Lopu kaqu tuturei la kave vura pule nia sa si asa pa rane Sabati tugo asa?” gua se Zisu.*

⁶ Ba lopu olaña rini si Asa.

Vina Pepekae na Vina Kamo Tie

⁷ Meke dono gilania Zisu sapu sari na tie ta ruvatadi si vizati rini sari na habohabotuana arilaedi koasa tevelo henahenana, ke zama guahe si Asa koarini,

⁸ “Pana ta ruvata gamu pa keke inevana vinar-ihaba, si mi lopu la koari na habohabotuana arilaedi. Sina be somana ta ruvata mae si keke tie sapu arilaena hola nigo,*

⁹ si kote mae sa tie ari nana inevana, meke zama koa goi, ‘Tio, mu habotu gore goi, pude mae habotu tani sa tie hoi,’ gua. Meke kote kurekure si agoi meke habotu gore la pa vasina sapu lopu arilaena.

¹⁰ Ba pana ta ruvata goi, si mu la habotu pa vasina pu lopu arilaena. Pude totošo mae sa tie pu ruvatigo, si kote zama si asa, ‘Qua baere, habotu sage pa vasina leana tani,’ kote gua si asa. Pa totošo tu asa si kote ta pamañae si goi pa kenudi ri doduru pu ta ruvatadi.

¹¹ Ura asa sapu va lavalavata pule nia, si kaqu tava kurekure tugo, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava lavata,” gua si Asa.*

* **14:5** Sa zinama hie si lopu koa koari doduru kinubekubere pukerane, kaiqa si zama “don'ki na bulumakao”. * **14:5** Mt

12:11 * **14:8** ZT 25:6-7 * **14:11** Mt 23:12; Lk 18:14

¹² Beto asa, si zama la se Zisu koasa tie pu ruvatana Sa, "Pana tavetia goi si keke hinenahena babe na inevaṅa, si mu lopu ruvati sari na mua baere, na tasimu koreo, na turaṅamu, meke sari na tie tagotagodi pu koa tata koa goi. Sina kote ruvata hobe igo rini keke totoṣo, meke ta lipu mo sapu gua tavetia goi koa rini.

¹³ Ba pana tavete inevaṅa goi, si mu ruvati sari na habahuala, na ike, na koele, meke na behu.

¹⁴ Pana gua asa si kaqu tamanae si goi. Sina lopu kaqu boka hobe a rini sapu gua tavete poni ni goi, ba sa Tamasa tu si kote pia igo koasa rane tinuru pule pa minate tadi na tie toṅoto," gua si Asa.

*Parabolona sa Inevaṅa Lavata
(Matiu 22:1-10)*

¹⁵ Totoso avosia keke ari kasa pu habotudi pa tevalo sapu gua asa, si zama la koe Zisu si asa, "Tamanae hola dia sarini pu kaqu somana habotu pa inevaṅa koa sa Binaṅara te Tamasa," gua si asa.

¹⁶ Meke olaṅa la koa sa se Zisu, "Keke totoṣo si tavetia keke tie si keke inevaṅa lavata, meke soku hola tie si ruvati sa.

¹⁷ Sipu kamo sa totoṣo tanisa inevaṅa, si garunia sa sa nana nabulu pude la tozi ni sari na tie ta ruvatadi, 'Mae gamu, tava nama beto sari doduru tiṅitona,' gua.

¹⁸ Ba hopeke podalae va ririuna e sarini. Sa tie kekenu si zama koasa nabulu, 'Keke vasi pepeso si tiqe holua mo rau, ke kaqu la hopiki nia rau, ke mu va malumau pude lopu atu,' gua.

19 Keke pule si zama, 'Ka manege puta bulumakao* si tiqe holui rau, ke korapa ene la podeki rau, ke va malumau pude lopu atu si rau,' gua.

20 Keke pule si zama, 'Tiqe varihaba mo si rau, gua asa ke lopu boka atu,' gua.

21 Ke pule sa nabulu meke la tozi ni koasa nana baṅara sari doduru gua pu zama ni rini. Ke ta nāziri sa baṅara, ke tozi nia sa sa nana nabulu, 'Mu tuturei vura la koari na siraṅa nomadi, na nīzupudi pa vasileana. Mamu turaṅa mae ni sari na habahuala, na ike, na behu, na koele,' gua si asa.

22 Meke lopu seunae, si zama pule sa nabulu, 'Baṅara, ele taveti rau gua sapu tozi nau goi, ba lopu ele siṅi sa vetu. Soku lolomo korapa koa dia,' gua sa nabulu.

23 Ke zama sa baṅara koa sa nana nabulu, 'Mu vura la pa sadana sa vasileana nomana, koari na siraṅa na vasidi pa seu, mamu turaṅa mae ni sari na tie, pude va siṅia sa qua vetu.

24 Tozini gamu rau, sapu lopu keke arini pu va karia sa qua rinuvata, si kaqu hena keke vasi toṅa koasa qua inevaṅa!' gua," gua se Zisu.

*Gua Pude Koa na Disaepeli te Zisu
(Matiu 10:37-38)*

25 Meke keke totošo si keke puku vinarigara lavata si lulina se Zisu, ke taliri pule si Asa meke zama la koarini,

* **14:19** Hire si na bulumakao ririhi geligeliana pepeso pa inuma pude lelete, karua bulumakao pa keke geligeliana.

26 “Be mae koa Rau si keke tie, meke sa tataru tanisa koasa tamana, na tinana, meke koasa loana, meke koari na tuna, na tasina koreo na vineki, meke pa nana tinoa soti telena, si noma hola nia sa nana tataru koa Rau, si lopu boka koa na Qua disaepeli si asa.*

27 Meke asa sapu lopu palekia sa nana korosi telena meke luli Au, si lopu garona pude koa na Qua disaepeli.*

28 Be keke gamu si hiva kuria si keke vetu, si kaqu habotu si asa meke tavete vura kekenu nia sa sa hinoluna sa vetu, pude gilania sapu be pada sa nana poata pude va hokotia sa tinavetena sa vetu, babe lokari.

29 Be lopu gua asa, si pana va turua sa sa sinokiraena, meke lopu boka va hokotia sa sa doduruna sa vetu si kote va sisire nia ri doduru tie pu dogoria sapu gua evania sa.

30 Meke kote zama si arini, ‘Sa tie hie si podalae kuri vetu, ba lopu boka va hokotia sa,’ kote gua si arini.

31 Meke gua tugo, sapu be keke banara si ka manege puta tina mo nana tie varipera, meke namanama la varipera koa keke banara sapu ka hiokona puta tina tu nana tie varipera, si kaqu habotu paki si asa, meke vizavizata valeana, sapu kote boka raza ia sa sa banara hoi? Ba lokari?

32 Be gilania sa sapu lopu kaqu boka si asa, si kaqu garunu lani sa sari nana tie paleke inavoso, sipu korapa seu si arini, pude tepa ia sa binule.

* 14:26 Mt 10:37 * 14:27 Mt 10:38, 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23

³³ Gua asa, ke kekenoŋo gua tugo si gamu, mi pada valeana kekenui sari na mia vinizata pude luli Au. Sina loke tie gamu si boka koa na Qua disaepeli, be lopu luara pani sa sari doduru nana ginugua soti, meke luli Au.

Sa Soloti sapu Murimuri sa Liñilini
(*Matiu 5:13; Maka 9:50*)

³⁴ Soloti si leana, ba pana murimuri sa liñilini soloti tanisa, si vegua meke boka va liñilini pulea gamu si asa?

³⁵ Lopu leana pude vala nia pa pepeso, babe heni nia pa remoremo muzidi pude tana linetelete. Padana sa si pude oki pania mo. Asa sapu ari taliñana si mani va avoso!" gua se Zisu.

15

Sa Sipi Muliununa
(*Matiu 18:12-14*)

¹ Keke rane si mae koe Zisu sari na tie hata takisi, meke sari kaiqa tie kaleadi pule, pude avavoso dia koa Sa, gua.*

² Meke qumiqumi nia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si Asa, meke zama guahe si arini, "Sa tie hie si va tata i Sa sari na tie kaleadi, meke henahena turani tugo Sa si arini," gua si arini.

³ Ke tozini Zisu sa parabolo hie koarini:

⁴ "Be keke koa gamu si tagoi keke gogoto nana sipi^d, meke keke ri nana sipi hire si muliunu, si nasa si kote tavetia sa? Kote veko paki sa sari ka sia navulu sia sipi pa vasina koadi, meke la hata

* 15:1 Lk 5:29-30

ia sa si asa sapu muliunu, osolae dogoro pulea tu sa.

⁵ Pana dogoria tugo sa, si qetu hola nana, ke kokovara palekia sa pa avarana.

⁶ Meke paleke pule la nia sa vasina koadi sari na sipi. Beto asa si tioko varigara ni sa sari nana baere na turaṅana, meke zama, 'Mi mae somana qetuqetu turaṅau sina ele dogoro pulea rau sa qua sipi sapu muliunu,' gua si asa.

⁷ Tozini gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa sa qinetuqetu tadi pa Maṅauru pana keke tie kaleana si kekere pule mae, hola ni sari ka sia ṅavulu sia tie leadi saripu lopu kilu kekere si arini, gua.

Sa Poata sapu Mulinu

⁸ Meke gua pule he: Be keke barikaleqe si ka manege puta nana poata siliva, meke va muliunia sa si keke, si nasa si kote tavetia sa? Kote va katua sa sa zuke, meke sara hata valeania sa si asa pa korapana sa vetu, osolae kaqu vagia tu sa si asa.

⁹ Meke totosu dogoria tugo sa, si tioko varigara ni sa sari nana baere na turaṅana, meke zama, 'Mae gamu, mada qetuqetu! Sina ele dogoro pulea rau sa qua poata sapu va muliunia rau,' kote gua.

¹⁰ Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa, sa qinetuqetu tadi na mateana te Tamasa koa keke tie kaleana sapu kekere pule mae," gua se Zisu.

Sa Koburu sapu Mulinu

¹¹ Meke tozia pule Sa si keke parabolo, “Koa nana si keke tie sapu karua tuna koreo.

¹² Meke zama sa tuna koreo mudina koasa tamana, ‘Tamaqu, poni nau kamahire sa qua hinia koari na mua tinago,’ gua si asa. Ke hopeke paqaha poni sa tamadia koari karua tuna koreo sari nana likakalae.

¹³ Meke hola ka visavisa rane, si holuholu ni mo sa koreo mudina sari doduru nana likakalae, meke vagi sa sari na poatadi, meke topue taloa nana pa keke popoa pa seu. Vasina la va murimuri pani sa sari doduru nana poata koari na maqota meke na hahanana kaleanadi.

¹⁴ Meke sipu ele va murimuri beto ni sa sari doduru pu tagoi sa, si kamo pa popoa sana si keke so_{ne} nomana, ke ovia si asa.

¹⁵ Ke la tepa tinavete si asa koa keke tie pa popoa sana, meke garunia sa tie si asa pude la kopu ni sari nana boko. ¹⁶ Okoro hiva henai sa sari na ginani tana boko, ba loke tie ponია.

¹⁷ Meke to_{so} gilae pule sari nana binalabala, si va pulepaho si asa meke zama, ‘Kei, sari doduru nabulu tanisa tamaqu si hoke soku gedi ginani, ba hie si rau korapa mate mo pa inovia.

¹⁸ Maqu topue pule la mo koasa tamaqu, maqu la helahelae guahe: Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa meke koa goi.

¹⁹ Ele lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau, ba mamu guni nau mo na mua tie tavetavete,’ gua si asa.

²⁰ Ke gasa turu si asa, meke taluarae pule la koasa tamana. Meke sipu lopu ele tata kamo la sa pa vetu, si dogoria sa tamana si asa, meke tataru

sisigiti nia sa, ke haqala la nazaia na ahoa sa sa tuna.

²¹ Meke zama la koasa tamana sa tuna, 'Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa meke koa goi. Lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau,' gua si asa.

²² Ba zama la koari nana nabulu sa tamana, 'Tuture paleke mae sa poko sapu tolavaena koari doduru, mamu va sage nia. Mamu va sage nia rini tugo sa kakarutu limana, meke va sage ni sadolo nenena.

²³ Vagia sa tuna bulumakao nobonobokona, mamu va matea, mada henahena qetuqetu!

²⁴ Ura ele mate sa tuqu hie, ba toa pule; ele muliunu si asa, ba ta dogoro pule kamahire,' gua si asa. Ke podalae nia rini sa inevana qetuqetu.

²⁵ Pa toso asa si korapa koa pa inuma sa tuna koreo kenuna. Meke sipu pule mae sa, meke tata kamo pa vetu si avosia sa sa mike na peka.

²⁶ Ke tiokia sa si keke rina nabulu, meke nanasia sa, 'Na sa si korapa ta evana hoi?' gua si asa.

²⁷ Meke olana sa nabulu, 'Sa tasimu si ele pule mae, ke va matea sa Tamamu sa tuna bulumakao nobonobokona, meke inevana qetuqetu, sina kamo pule valeana si asa,' gunia sa.

²⁸ Meke bugoro hola sa koreo kenuna, meke korona nuquru la pa vetu, ke vura la sa tamana, meke va mamania pude nuquru.

²⁹ Ba olana la si asa koasa tamana, 'Tamaqu, ele soku vuaheni si mabo mate si arau tavetavete poni igo, gua tugo na mua pinausu, meke lopu hite sekei rau sari na mua tinarae. Ba sa si hite poni nau goi? Namu loketona hokara, kekeke

qoti mo pude ineva_{na} turan_i sari na qua baere, ba lokari tugo!

³⁰ Ba sa tumu sana sapu va murimuri pani beto ni sari mua likakalae koari na maqota, ba kamahire pule mae sa, meke va mate ponia tuna bulumakao nobonobokona tu goi!' gua si asa.

³¹ Meke ola_{na} sa tamana, 'Tuqu, agoi si koamu mo koa rau doduru toso, meke sari doduru gua pu tagoi rau si tamugoi mo.

³² Ba leana hola tugo pude ineva_{na} qetuqetu si gita, sina sa tasimu hie si ele mate tu, ba toa pule; ele muliu_{nu} tu, ba ele ta dogoro pule!' gua si asa," gua se Zisu.

16

Sa Kineha Leana Tanisa Nabulu Kaleana

¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, "Koa nana si keke tie tagotago, meke koa nana tugo si keke nana nabulu sapu kopu ni sari doduru nana likakalae. Ta zutu sa nabulu sapu sasurae ni sa sari na poata tanisa nana palabatu, gua.

² Ke tiokia sa tie tagotago sa nana nabulu hie, meke zama ia sa, 'Vegua sapu gua avoso nia rau pa ginugua mu goi? Va maei sari doduru mua buka, vasina kuberi goi sari doduru mua tinavetavete, koa sa kinopudi rina qua likakalae, sina lopu kaqu va palabatu pule igo rau si goi, koari na qua likakalae!' gua si asa.

³ Meke balabala telena sa nabulu hie, 'Koi, kote va beto au mo sa qua palabatu si rau pa qua tinavete. Ke sa beka si kaqu tavetia rau? Lopu tie

va garo si rau pa tinavete uma, meke na tepatepa pa tie si kurekure nia rau.

⁴ Ego, leana, guahe si kaqu tavetia rau, meke be tava beto si rau pa qua tinavete, ba kote soku qua baere va kamo au pa dia vetu,' gua si asa.

⁵ Ke podalae hopehopeke tioko va mae i sa sari na tie pu ari dia lipulipu koasa nana palabatu. Nanasia sa sa tie kekenu, 'Ka visa sa mua lipulipu agoi koasa qua palabatu?' gua si asa.

⁶ Meke olana sa tie, 'Ka keke gogoto vovoina oela olive sinidi,' gua si asa.

Meke zama sa nabulu, 'Ego, hie sa mua pepa lipulipu, tuturei habotu, mamu kuberi ka lima navulu puta vovoina oela sinidi mo,' gua si asa.

⁷ Meke nanasia pule sa si keke, 'Ka visa sa mua lipulipu?' gua si asa.

'Keke tina baika huiti,' gua si asa.

Meke zama sa nabulu, 'Ego, hie sa mua pepa lipulipu, mu kuberi ka vesu gogoto mo,' gua si asa.

⁸ Va lavatia sa palabatu sa nabulu sekesekeina hie. Sina dono va kenue la si asa vugo repere, meke va namanama si asa pude kopu nia sa nana tinoa soti. Ura sari na tie tanisa popoa pepeso si hoke tumaedi kopu pule ni, hola ni sari na tie tana kalalasa.

⁹ Gua asa ke tozini gamu Rau, mi variponi ni sari na mia tinagotago tanisa kasia popoa, pude boka ari mia baere, meke pana kamo sa minate si kaqu ta hapahapae si gamu pa popoa tinoa hola.

¹⁰ Asa sapu ta ronu koari na tinavete hitekedi, si kaqu ta ronu tugo koari na tinavete nomadi, ba asa sapu lopu ta ronu koari na tinavete hitekedi,

si lopu kaqu ta ronu tugo koari na tinavete nomadi.

¹¹ Ke be lopu ta ronu si gamu pa kinopudi rina tinagotago pa pepeso, si vegua meke kote boka ta ronu si gamu koari na tinagotago maqomaqo pu koa hola?

¹² Meke be lopu ta ronu si gamu koari na likakalae tana votiki tie, si esei kote boka ronu gamu pude poni gamu sapu mia soti telemia?

¹³ Loke nabulu si boka nabulu beto ni si karua banara. Ba kote kukiti nia sa si keke, meke tataru nia sa si keke; babe va lavatia sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka keke gua nabulu nia goi sa Tamasa, meke sa poata,” gua se Zisu.*

Kaiqa Vina Tumatumae te Zisu

(Matiu 11:12-13, 5:31-32; Maka 10:11-12)

¹⁴ Sipu avosia rina Parese sapu gua asa, si va sisire nia na noñovalia rini se Zisu, sina okoro poata si arini.

¹⁵ Ke zama la koa rini se Zisu, “Gamu kasa tugo hire sapu va toñotoñotae pule ni gamu pa dinono tadi na tie, ba Tamasa ele gilana betoi bulomia. Ura sari na binalabala pu hoke arilaedi pa tie, si kaleadi sisigiti pa dinono te Tamasa.

¹⁶ Sa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, si tuturana koari na tie, osolae kamo pa totošo te Zone Papitaiso. Podalae pa totošo te Zone Papitaiso, meke kamo kamahire, si ta tarae sa Binañara te Tamasa, meke soku tie si podekia pude nuquru mae koasa.*

* **16:13** Mt 6:24 * **16:16** Mt 11:12-13

17 Tasuna pude murimuri palae sa mañauru na pepeso, ba sapu tasuna hola si pude ta veko palae si keke vasi kukuruna hite sa Tinarae te Tamasa.*

18 Be keke tie si luara pania sa nana barikaleqe, meke la haba hobeas sa si keke vineki babe na barikaleqe, si barabarata si asa. Meke sa tie pu haba ia si keke barikaleqe ta lularana, si barabarata tugo si asa.*

Sa Tie Tagotago meke se Lazarasi

19 Koa nana si keke tie tagotago sapu poko ni sari na poko noma hinoludi, meke henahena valeana doduru rane.

20 Meke koa nana tugo si keke tie habahuala, pozana e Lazarasi, sapu tubu beto doduru tinina. Hoke la vekoa rini si asa pa sasada bara vetu tanisa tie tagotago,

21 meke okoro hiva hena umumu ginani hoqadi si asa pa tevelo tanisa tie tagotago, ba lopu boka. Ari na siki ba hoke mae memea i sari na tubuna.

22 Totoso mate sa tie habahuala, si mae turania ri na mateana si asa, meke la koa kapae meke somana henahena pa inevana koe Ebarahami pa Mañauru. Mumudi si mate tugo sa tie tagotago, meke ta pomunae si asa.

23 Meke sipu koa sa pa tinasigiti pa Heli, si dono sage va seu si asa, meke dogoria sa se Lazarasi korapa koa nana pa kalina e Ebarahami.

24 Ke titioko si asa, 'Kei, Ebarahami, tamaqu, tataru nau, mamu toka nau. Mu garunia se

* 16:17 Mt 5:18 * 16:18 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

Lazarasi pude koti nia pa kolo sa kakarutuna, pude mani mae va ibua sa meaqu, ura ta sigiti qua koasa nika hie!’ gua si asa.

²⁵ Ba olaña la se Ebarahami, ‘Tuqu, mu balabala ia sapu totošo toamu goi, si tagoi goi sari doduru tinitoña leadi, ba e Lazarasi si koa malamalaña. Ba kamahire si koa qetuqetu si asa, meke agoi si koa ta sigiti.

²⁶ Meke gua pule hie, keke pou lohina na labena, si koa nana pa varikorapada gita, pude hukati saripu hiva karovo atu koa gamu, meke gamu pu hiva karovo mae koa gami,’ gua si asa.

²⁷ Meke olaña sa tie tagotago, ‘Kei, Ebarahami, tamaqu! Pude gua si tepa zoñazona si arau koa goi pude mamu garunu la nia se Lazarasi pa vetu tanisa tamaqu,

²⁸ ka lima tasiqu si koa dia vasina. Tozi nia pude la va balau i sarini, pude di lopu mae pa vasina tinasigiti hie,’ gua si asa.

²⁹ Ba olaña se Ebarahami, ‘Na Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita si koa dia, pude va balau i sari kasa tasimu sara. Leana madi avosi si arini,’ gua si asa.

³⁰ Meke olaña sa tie tagotago, ‘Lokari, Ebarahami, tamaqu, be toa pule pa minate si keke tie, meke pule la koa rini, si kote avosia rini, meke veko pani rini sari na dia sinea,’ gua si asa.

³¹ Ba zama se Ebarahami, ‘Be lopu hiva avosia rini sa Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita, si kote korodia avoso tugo be toa pule si keke tie meke la zama koa rini!’ gua,” gua se Zisu.

17

Sa Kinaleana

(Matiu 18:6-7,21-22; Maka 9:42)

¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Sari na tĩnitoña pu va hoqai pa sinea sari na tie si kaqu kamo mae tugo. Ba mani talotaña gana si asa pu va kamo mae i sari na tĩnitoña arini.

² Leana hola koasa tie sana si pude sidolo nia keke patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava, hola nia si pude vata luarae ia sa si keke koburu hite pa nana rinañerane koa Rau.

³ Gua asa, ke mi kopu puleni gamu koari na mia tinavete! Be sea sa tasimu, si mu norea; meke be kekere si asa, si mu taleoso nia.*

⁴ Be va sea atu si asa koa goi ka zuapa totošo pa keke rane, meke pule atu helahelae si asa koa goi ka zuapa totošo, meke zama, ‘Kekere si rau, mamu taleoso nau,’ gua, si mu taleoso nia,” gua se Zisu.

Sa Rinanerane

⁵ Meke tepa la koasa Bañara sari na apositolo, “Bañara, mu va ninirai sari na mami rinañerane,” gua si arini.

⁶ Meke olana la sa Bañara, “Be hitekena hite gua mo na kiko huda masitadi sa mia rinañerane, ba boka zama ia gamu sa huda moloberi hie, ‘Mu ta rabutu toa vagi, mamu ta lete pa lamana,’ gua. Meke kote va tabe igo mo sa.”

Sa Tinavete tanisa Nabulu

* 17:3 Mt 18:15

7 “Be keke koa gamu si koa nana keke nana nabulu sapu tavetavete va niñira pa inuma, babe kopu ni sari na sipi, meke totošo pule atu sa pa vetu, si vegua? Kote zama si goi, ‘Mae, habotu mamu henahena,’ gua?”

8 Lokari, lopu kote zama gua asa si agoi! Ba kote tozi nia tu goi si asa, ‘Mu va namanama poniau sa gequ ginani, mamu va sagei sari na mua poko nabulu, pude turu kopu nau totošo henahena na napo si rau. Beto tu asa, meke kote boka henahena si goi,’ gua.

9 Lopu kaqu hite ta zama leana tugo sa nabulu, sina sari nana tinavete mo si va gorevura i sa.

10 Kekenono puta gua tugo asa si gamu. Pana va hokoti gamu sari doduru gua pu garunu ni gamu sa mia Bañara, si mi zama gua mo he, ‘Gami si na nabulu tavetavete mo. Na mami tinavete tugo mo si taveti gami,’ mi gua mo,” gua si Asa.

Salani Zisu sari ka Manege Puta Tie Popoqudi

11 Koasa Nana inene la pa Zerusalem, si ene lulia Zisu sa vari volosona sa pinaqaha popoa pa Sameria, meke pa Qaleli.

12 Meke sipu korapa ene nuquru Sa koa ke vasileana, si la tutuvia ri ka manege puta tie popoqudi si Asa. Turu pa seseuna si arini,

13 meke velavela guahe: “Bañara Zisu! Mu tataru ni gami, mamu salana gami!” gua si arini.

14 Dogori Zisu si arini, meke zama la i Sa, “La mi vata dogoro koari na hiamu pude viliti gamu,”

gua si Asa. Sipu korapa ene la rini, si ta salana si arini.*

¹⁵ Meke sipu gilania keke koari kasa sapu ta salana si asa, si kekere pule la koe Zisu si asa, meke velavela vahesia sa sa Tamasa.

¹⁶ Hoqa todoño si asa pa nenena Zisu, meke zama leana koa Sa. Na tie Sameria si asa.

¹⁷ Meke zama se Zisu, “Ka manege puta tu si ta salana, ba avei sari ka sia?”

¹⁸ Na vegua ke sa tie karovona mo hie, si pule mae zama leana koe Tamasa?” gua si Asa.

¹⁹ Meke zama la ia Zisu sa tie, “Turu, mamu taloa mua. Sa mua rinañerane si ele salanigo,” gua si Asa.

*Sa Minae Tanisa Binañara te Tamasa
(Matiu 24:23-28,37-41)*

²⁰ Kaiqa rina Parese si nanasa nia sa toতোসো pu kaqu mae sa Binañara te Tamasa, ke olañi Zisu “Sa Binañara te Tamasa si lopu mae pa sirana gua sapu kote boka ta dogoro.

²¹ Loke tie si kote boka zama guahe: ‘Dotu, hie si asa, babe hoi si asa,’ gua. Ura sa Binañara te Tamasa si koa mo pa korapa mia gamu,” gua se Zisu.

²² Beto asa, si zama la koari Nana disaepeli si Asa, “Korapa mae sa toতোসো, pana kaqu okoro hiva dogoria gamu, si kekeke mo rane tanisa Tuna na Tie, ba lopu kaqu boka dogoria gamu.

²³ Pana tozini gamu rina tie sapu guahe: ‘Dotu, hoi si Asa, babe hie si Asa!’ gua, si mi lopu vura luli pude la hata ia gamu si Asa.

* [17:14](#) [Liv 14:1-32](#)

24 Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo sa kapi sapu malara pa mañauru, podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata.

25 Ba kekenu si kaqu koa ta sigiti hola si Asa, meke kaqu ta kilu koari na tie pa sinage hie.

26 Gua sapu ta evaņa koari na rane te Noa, si kaqu gua tugo asa si ta evaņa koari na rane tanisa Tuna na Tie.*

27 Henahena na napo sari doduru tie, meke sari na koreo na vineki si ta varihabae, osolae kamo sa ranena sapu nuquru pa Aka^d se Noa, meke tiqe raza sa naqe, meke va puzulu betoi sari doduru.*

28 Kote kekenoņo gua tugo asa sapu ta evaņa pa totošo te Loti, sapu hena na napo, vari holuholui, na lelete, na kurikuri si arini.*

29 Ba totošo kamo sa rane sapu taluarae pa Sodomu se Loti, si gore mae sa nika, meke na patu leradi pa mañauru, meke va mate beto i sari doduru.

30 Kote kekenoņo gua tugo asa sa rane pu kaqu vura pule mae sa Tuna na Tie.

31 Koasa rane sana, asa sapu koa pa batu vetu, si mani lopu gore la va qaqiri sari nana likakalae pa korapa vetu. Gua tugo si asa pu koa pa inuma, mani lopu pule la pa nana vetu.*

32 Mi balabala ia gua sapu ta evaņa koa sa barikaleqe te Loti!*

* 17:26 Zen 6:5-8 * 17:27 Zen 7:6-24 * 17:28 Zen 18:20 kamo hinia 19:25 * 17:31 Mt 24:17-18; Mk 13:15-16 * 17:32 Zen 19:26

33 Asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa, ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa, si kaqu ta harupu.*

34 Tozini gamu Rau, sapu pa bonina tugo asa si karua tie si kote eko varigara pa keke teqe, keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola.

35 Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti; keke ri kara si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola,” gua se Zisu.*

37 Meke nanasia ri kasa disaepeli si Asa, “Banara, pavei kote ta evana si guahe?”

Meke olana se Zisu, “Vasina pu koa si keke tie* matena, si kote varigara tugo vasina sari na kurukuru tapuru sapu gani tomate,” gua si Asa.

18

Sa Parabolona sa Naboko meke sa Tie Varipitui

1 Beto asa si tozia Zisu koari Nana disaepeli si keke parabolo, pude va tumatumae ni si arini pude madi varavara nono lamo meke lopu malohoro:

2 “Pa keke vasileana si koa nana si keke tie varipitui sapu lopu pamaña nia sa sa Tamasa, meke lopu hoke balabala i tugo sa sari na tie.

3 Meke pa vasileana tugo asa si koa nana si keke barikaleqe nabonabokona, sapu mae tepa

* 17:33 Mt 10:39, 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24; Zn 12:25

* 17:35 Kaiqa Kinubekubere pukerane si va somana mae ia sa vesi 36 sapu guahe: ¶36 “Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, ba keke ri kara si kote ta vagi ta

* 17:37 Kote bakala sa minae te Zisu koari na tie pa nana toso.

pilipule koasa tie varipitui hie, meke zama, ‘Ta noṇoṇoṇo si rau koasa qua kana, mu toka nau!’
gua si asa.

⁴ Ele seunaena hola tu sapu korona sa tie varipitui, ba mumudi si balabala sa tie varipitui, meke zama telena, ‘Hinokara sapu lopu pamaṇa nia rau sa Tamasa, meke lopu balabala i tugo rau sari na tie,

⁵ ba sina mae va duvilau sa naboko hie, ke leana, maqu varipitui ponia gua sapu hiva nia sa, Sina be lopu gua rau, si kote pilipule mae au sa, meke kote mabo nia rau!’ gua sa tie varipitui.”

⁶ Meke zama pule sa Baṇara, “Mi avosia sapu gua zama nia sa tie varipitui kaleana hie.

⁷ Ke vegua? Balabala ia gamu si lopu kaqu varipitui poni Tamasa sari Nana tie soti, pu tepa la koa Sa, rane na boṇi? Kote va aqaqa kumana i Tamasa si arini?

⁸ Lokari! Maqu tozini gamu sapu kote tuturei hola varipitui poni Sa si arini.

Ba vegua, pana pule mae sa Tuna na Tie? Kote dogoro tie ranerane tugo si Asa pa popoa pepeso?”

Sa Parese meke sa Tie Hata Takisi

⁹ Meke tozia pule Zisu sa parabolo hie koari kaiqa pu va toṇotoṇotae puleni, meke doṇo va gorei rini sari kaiqa tie.

¹⁰ Zama si Asa, “Keke toroso si la varavara pa Zelepade si karua tie, keke si na Parese, meke keke si na tie hata takisi.

¹¹ Sa Parese si turu sage, meke varavara pule nia sa nana tinoa: ‘Tamasa, zama leana hola si rau koa Goi, sapu lopu hikohiko, lopu sekesekei,

meke lopu barabarata gugua ri doduru tie si rau. Zama leana si rau sapu lopu gugua sa tie hata takisi tugo pa kaliqu sana si rau.

¹² Arau si hoke madi pa ginani karua totošo pa keke vuiki, meke hoke ponigo rau sa keke pa manege, koari doduru qua vinagi, 'gua si asa.

¹³ Ba sa tie hata takisi si turu pa seseuna vasina hite, meke pamaņa doņo sage la pa maņauru, ba poharia sa sa raqaraqana pa tinalotaņa, meke varavara guahe: 'Tamasa, mu taleoso nau, ura na tie sea si rau,' gua si asa.

¹⁴ Tozini gamu Rau, sapu sa tie hata takisi hie si taleosae, na tava toņoto pa kenuna Tamasa totošo pule si asa pa nana vetu, ba lopu sa Parese. Ura asa sapu va lavata pule nia, si kaqu tava pepekae, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava lavata," gua se Zisu.*

*Mana ni Zisu sari na Koburu Hite
(Matiu 19:13-15; Maka 10:13-16)*

¹⁵ Meke turana la ni ri kaiqa tie koe Zisu sari dia koburu hite, pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua. Ba totošo dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si norei rini sarini.

¹⁶ Ba tioko vagi Zisu sari na koburu hite meke zama, "Va malumu mae i koa Rau sari na koburu hite, lopu hukati si arini, sina sa Binaņara te Tamasa si tadirini pu gugua hire.

¹⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa Binaņara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu nuquria sa si asa," gua se Zisu.

* **18:14** Mt 23:12; Lk 14:11

*Sa Tie Tagotago**(Matiu 19:16-30; Maka 10:17-31)*

¹⁸ Meke mae koe Zisu si keke koimata tadi na Ziu, meke nanasa guahe: “Titisa leamu, na sa si kaqu tavetia rau pude vagia rau sa tinoa hola?” gua si asa.

¹⁹ Meke nanasia Zisu si asa, “Na vegua ke poza Nau leaqu tu goi? Loke tie si leana, ba e Tamasa mo telena.

²⁰ Gilani mua goi sari na Tinarae te Tamasa, ‘Meke mu barabarata, meke mu variva mate, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie, mamu pamaņa ni sari tiatamamu,’” gua si Asa.*

²¹ Meke olaņa sa tie, “Doduru arini si kopu ni rau podalae tu kobukoburuqu,” gua si asa.

²² Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa sa tie, “Keketona mo si lopu ele tavetia goi. La mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi sari poatadi mamu poni koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Manauru; beto asa, mamu mae luli Au,” gua si Asa.

²³ Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotana si asa, sina soku hola sari nana tinagotago.

²⁴ Meke toteso dogoria Zisu sapu talotana sa tie, si zama si Asa, “Tasuna hola tugo koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binaņara te Tamasa.

²⁵ Uve, tasuna hola tugo koasa tie tagotago pude nuquru pa Binaņara te Tamasa, hola nia si pude nuquru si keke kameli pa lopa nila,” gua si Asa.

* **18:20** Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20

²⁶ Ke sari na tie pu avosia sapu gua asa, si nanasa la koa Sa, “Ke esei mo si kote boka ta harupu?” gua si arini.

²⁷ Meke olaña se Zisu, “Sapu tasuna hola pa tie, si lopu tasuna koe Tamasa,” gua si Asa.

²⁸ Meke zama se Pita, “Bañara, gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luligo,” gua si asa.

²⁹ Meke olaña se Zisu, “Tozi va hinokarani gamu Rau, asa sapu luara pania sa nana vetu, na barikaleqe, sari na tasina koreo, na tiatamana, babe sari na tuna na gua, pude nabulu nia sa Binañara te Tamasa,

³⁰ si kaqu ta poni va soku hola kamahire, meke pa toto^{*}so korapa mae si kaqu vagia sa sa tinoa hola,” gua si Asa.

Vina Neta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate

(Matiu 20:17-19; Maka 10:32-34)

³¹ Meke turana vata kalei Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli meke zamai Sa, “Mi avoso mae gamu: korapa sage la pa Zerusalem si gita, meke vasina si kaqu tava gorevura sari doduru tinitona, gua pu kuberi rina poropita pa Kinubekubere Hope, koasa guguana sa Tuna na Tie.

³² Kote ta vala si Asa pa limadi ri na tie Zenitailo, pu kote va sisire nia, na zama nonovalia, meke loroa.

* **18:30** Sa “totoso sapu korapa mae” ginuana si na toto^{*}so sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu dono la pa Mati^u 24:3:

33 Kaqu seke nia hilihiliburuana, na va matea rini si Asa; ba pa rane vina neta, si kaqu turu pule pa minate si Asa,” gua se Zisu.

34 Ba lopu boka tumae ni rina disaepeli sari doduru ginugua hire. Sina tava paere koa rini ginuadi sari Nana zinama hire, ke lopu boka tumae nia rini gua sapu zama nia Zisu.

*Salania Zisu sa Tie Behuna
(Matiu 20:29-34; Maka 10:46-52)*

35 Meke sipu tata kamo la pa Zeriko se Zisu, si korapa habotu tepatepa nana pa vale sirana si keke tie bebehuna.

36 Totoso avosi sa ene holadi sari na puku vinarigara, si nanasi sa, “Na sa sia?” gua si asa.

37 Meke tozi nia rini si asa, “E Zisu pa Nazareti si korapa ene hola pa sirana,” gua sarini.

38 Ke velavela si asa, “Zisu, Tuna^d Devita, tataru nau, mamu toka nau!” gua si asa.

39 Meke va mokomoko ri kasa pu ene va kenue si asa. Ba velavela va ululae latu si asa, “Tuna Devita, tataru nau, mamu toka nau!” gua si asa.

40 Ke turu noso se Zisu, meke tozi ni Sa pude turaña la nia koa Sa sa tie bebehuna. Sipu tata mae sa si nanasia Zisu si asa,

41 “Nasa si hiva nia goi pude tavete ponigo Rau?” gua si Asa. Meke olana sa tie bebehuna, “Banara, hiva dodogorae si rau,” gua si asa.

42 Meke tozi nia Zisu si asa, “Ego, mu dodogorae tu ba goi! Sa mua rinañerane si ele salanigo!” gua si Asa.

43 Meke pa totoso tugo asa dodogorae nana mo sa tie, meke ene lulia sa se Zisu, meke

vahesihesia sa sa Tamasa. Totoso dogoria ri na kobi tinoni sapu gua asa, si vahesia ri doduru sa Tamasa.

19

Tutuvia Zisu se Zakia

¹ Ego, sipu kamo pa Zeriko se Zisu, meke ene hola gua Sa vasina,

² si koa nana vasina si keke nati tie hata takisi, pozana si e Zakia. Na tie tagotagona tugo si asa.

³ Hiva dogoria sa vea gugwana se Zisu, ba na tie papakana mo si asa, meke soku hola sari na tie, ke lopu boka dogoria sa se Zisu.

⁴ Ke haqala va kenue si asa koasa puku vinarigara tie, meke la haelia sa si keke huda sikamo, pude boka dogoria se Zisu gua, sina vasina si kote ene hola gua Sa.

⁵ Totoso kamo Zisu sa vasina asa, si dono sage si Asa meke zama, "Zakia, tuturei gore! Sina ninoroi tugo he, si kote atu koa pa mua vetu si Rau," gua si Asa.

⁶ Ke tuturei gore se Zakia, meke va kamo getugetua sa se Zisu pa nana vetu.

⁷ Dogoria rina tinoni sapu gua asa, meke qumiqumi nia rini se Zisu. Zama si arini, "Sa tie hie si la koa pa vetu tanisa tie kaleana," gua si arini.

⁸ Ba turu sage se Zakia, meke zama la koe Zisu, "Banara, kaqu vala rau sa kukuruna sa qua tinagotago koari na tie habahuala. Meke be vagi rau pa sinekesekei sari na likakalae tana keke tie, si kaqu poni pule nia rau, padana made totoso soku gua saripu ele vagi rau koasa," gua si asa.

⁹ Meke zama la koasa se Zisu, “Pa rane ninoroi sa tinaharupu si kamo koasa vetu hie. Ura keke tutina tugo Ebarahami se Zakia.

¹⁰ Ura sa Tuna na Tie si mae pude hata ia, meke harupu pule nia si asa sapu muliunu,” gua se Zisu.*

*Sa Parabolodi ri ka Manege Puta Nabulu
(Matiu 25:14-30)*

¹¹ Pa totosoa asa sipu korapa va avosia rina tie sari nana zinama, si balabala ia rina tie sapu tata hokara mo sa totosoa, sapu kote vura koa rini sa Binaṅara te Tamasa, gua. Ura pa dia inene la, si ele tata kamo pa Zerusalemia si Asa, ke tozia pule Sa koa rini sa parabolo hie,*

¹² meke zama si Asa: “Keke tie pa tututi baṅara, si taluarae la pa keke popoa pa seu, pude la tava turu baṅara si asa, beto meke kote pule mae baṅara pa nana popoa.

¹³ Ba sipu lopu ele taluarae sa, si tioki sa sari ka manege puta nana nabulu, meke hopeke hia poni poata sa, meke tozi ni sa, ‘Tavetavete ni sari poata hire, mamu va toqoli, osolae kaqu pule mae si rau,’ gua si asa.

¹⁴ Ego, taluarae si asa, ba sari na tie pa nana popoa soti si kukiti nia si asa, ke va garunu luli la nia rini sa zinama koasa nati baṅara pa popoa sana meke zama guahe: ‘Lopu hiva nia gami sa tie sana pude koa baṅara koa gami,’ gua.

¹⁵ Ba totosoa tava turu baṅara sa, meke pule mae, si tioki sa sari kasa nana nabulu sara, pude

* **19:10** Mt 18:11 * **19:11** Mt 25:14-30

hopeke mae va vurai sari na tinoqolodi rina poata pu hopeke poni sa, gua.

16 Sa nabulu kekenu si mae, meke zama, 'Baṅara, va vurai rau si ka manege puta poata qolo pule,' gua si asa.

17 'Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu si goi! Sina ele ta ronu si goi koa keke tiṅitōṅa hitekena, ke va palabatu igo rau koari ka manege puta vasileana,' gua sa nana baṅara.

18 Beto si mae pule sa nabulu vina rua, meke zama, 'Baṅara, va vurai rau si ka lima poata qolo pule, koasa mua poata,' gua si asa.

19 Meke zama sa nana baṅara, 'Va palabatu igo rau si goi koari ka lima vasileana,' gua si asa.

20 Beto si mae gana si keke nabulu pule, meke zama, 'Baṅara, hie sa mua poata qolo, hade tome vekoa mo rau pa keke poko hite.

21 Matagutu nigo qua, sina keke tie tasunamu si goi. Hoke vagia goi sa mua sapu lopu veko sotia telemu, meke hoke pakepakete si goi pa mua vasina sapu lopu uma sotia telemu,' gua si asa.

22 Meke zama la koasa sa nana baṅara, 'Na nabulu kaleamu si goi! Kaṅu zutugo rau si goi koari na mua zinama soti telemu! Nake gilanao mua mo sapu keke tie tasunaqu si rau, sapu hoke vagi qua hinia koari na ginani vasina lopu lelete si rau, meke hoke pakepakete vasina lopu taburu kiko si rau.

23 Ba na vegua ke lopu la va nuquria goi pa ben'ki sa qua poata, pude totošo pule mae rau si boka vagi pulea rau si asa, meke sa vasinahite

tomona sapu va gavoro ia sa?' gua sa nana banara.

²⁴ Meke zamai sa banara sari kasa pu turu tata vasina, 'Mae vagia sa poata qolo koa sa, mamu vala nia koasa nabulu sapu ka manege puta nana,' gua si asa.

²⁵ Ba zama la ia rini sa banara, 'Banara, ele tagoi sa si ka manege puta nana poata!' gua.

²⁶ Meke olaña sa banara, 'Asa sapu ari nana, si kaqu ta poni va soku pule tugo, ba asa sapu loke nana, si kaqu ta vagi palae sa vasina hite sapu tagoa sa.*

²⁷ Ego, kamahire si mi la vagi sari kasa tie pu kukiti nau, meke lopu hiva nau pude koa na dia banara. Turaña mae ni, mi va mate beto pani pa kenuqu Rau!' gua," gua se Zisu.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zeruselema

(Matiu 21:1-11; Maka 11:1-11; Zone 12:12-19)

²⁸ Sipu beto tozia Zisu sa parabolohie, si taluarae taloa si arini, meke ene va kenu la gua pa Zeruselema si Asa koari Nana disaepeli.

²⁹ Totoso tata kamo si arini pa Betipezi meke Betani, sapu pa Toqere Olive, si garunu va kenu lani Sa si karua Nana disaepeli,

³⁰ meke tozini Sa si arini, "Mi la koasa vasileana pa kenunia la hoi, meke pana kamo la gamu kara vasina, si kote dogoria gamu si keke tuna don'ki sapu ta sidolo vekona, loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turaña mae nia tani.

* **19:26** Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18

³¹ Be nanasa gamu ke tie, ‘Pude vegua ke rupahia gamu sia?’ gua, si mi tozi nia, ‘Hiva nia sa Baṅara si asa,’ mi gunia,” gua si Asa.

³² Meke taluarae la sari karua, meke la dogori rini sapu gua putaputa tugo pu tozi ni Zisu.

³³ Sipu korapa rupaha vagia ri karua sa tuna doṅ'ki, si mae nanasi rina tie pu ari dia sari karua, “Pude vegua ke rupahia gamu sia?” gua si arini.

³⁴ Meke olaṅa sari karua, “Na hiva nia sa Baṅara,” gua si arini.

³⁵ Meke turāṅa la nia rini koe Zisu sa tuna doṅ'ki, meke ivara va hake lani rini pa mudina sari dia poko, meke va habotu la ia rini se Zisu.

³⁶ Meke toতো korapa koi la koasa tuna doṅ'ki se Zisu, si ivara ni rina tinoni pa sirāṅa sari na dia poko.

³⁷ Meke tata la pa Zerusalemā se Zisu, koasa sirāṅa gore pa Toṅere Olive, sa puku vinarigara lavata tadi Nana disaepeli, si podalae velavela vahesia rini sa Tamasa, koari doduru tinavete variva magasa pu ele dogori rini.

³⁸ Zama guahe si arini:

“Mani tamanāe sa Baṅara pu mae pa korapa pozana sa Tamasa!

Na binule si koa pa Maṅauru,

meke tava lavata sa Tamasa panaulu,” gua si arini.*

³⁹ Meke kaiṅa rina Parese koasa kobi tinoni si zama la koe Zisu, “Titisa, Mu gegesi sari mua disaepeli!” gua si arini.

* **19:38** Sam 118:26

⁴⁰ Meke olaña la se Zisu, “Hinokara sapu tozini gamu Rau, sapu pana mokomoko si arini, si kote velavela sari na patu,” gua si Asa.

Kaboi Zisu sari na Tiena sa Popoa Zerusalem

⁴¹ Sipu tata kamo la ia Zisu sa popoa Zerusalem, meke dogoria Sa si kaboa Sa si asa.

⁴² Zama si Asa, “Kei, gamu na tiena sa popoa Zerusalem, be hite gilania mo gamu kamahire sa natina sa binule be leana, ba kamahire si tava paere koa gamu si asa.

⁴³ Korapa mae sa totošo sapu kaqu mae sari na mia kana, meke kuria si keke baragoba nomana pa vari likohaena sa mia popoa, meke kaqu koa vari likohaeni gamu rini.

⁴⁴ Kaqu huara va inetia rini sa popoa Zerusalem, meke kaqu va mate gamu rini si gamu pu koa pa korapadi rina baragoba. Lopu keke patu pa mia popoa si kote varihakei hola, sina lopu hite doño gilania gamu sa totošo sapu mae sa Tamasa pude harupu gamu!” gua se Zisu.

Nuquria Zisu sa Zelepade

(Matiu 21:12-17; Maka 11:15-19; Zone 2:13-22)

⁴⁵ Beto asa, si nuquru la si Asa pa korapana sa Zelepade, meke la hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa vari holuholue kurukuru.

⁴⁶ Zamai Sa sarini, “Zama guahe sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: ‘Sa Qua vetu si na vetu varavara,’ ba tavete gunia gamu na bae tana tie hikohiko!” gua si Asa.*

⁴⁷ Doduru rane si variva tumatumae se Zisu pa Zelepade. Meke hata ia ri na nati hiama, na

* 19:46 Ais 56:7; Zer 7:11

tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke rina koimata tadi na tie Ziu sa sirana, gua pude va matea si Asa, gua.*

⁴⁸ Ba lopu boka vagia rini, si keke sirana gua pude evania si asa, sina sari doduru tie si okoro hola, pude avavoso dia koari na zinama te Zisu.

20

Sa Niniranira te Zisu (Matiu 21:23-27; Maka 11:27-33)

¹ Keke rane sipu korapa la variva tumatumae na tarae nia Zisu sa Inavoso Leana, koari na tie pa Zelepade, si mae zama koa Sa sari na nati hiamā, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kaiqa rina koimata tadi na tie Ziu,

² “Tozini gami? Pa niniranira savana, babe esei poni nigo sa niniranira, ke boka mae taveti Goi sari na ginugua hire?” gua si arini.

³ Meke olaña la si Asa, “Arau ba maqu nanasa paki gamu keke ninanasa. Tozi Nau,

⁴ esei poni nia niniranira se Zone pude papi-taiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?” gua si Asa.

⁵ Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote olaña nia gita? Be zama si gita ‘Koe Tamasa,’ be gua, si kote zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?’ Kote gua si Asa.

⁶ Ba be zama si gita, ‘Koari na tie mo’, be gua, si kote gonani gita patu ri kobi tie hire. Sina ari doduru si va hinokaria sapu na keke poropita te Tamasa se Zone,” gua si arini.

* 19:47 Lk 21:37

⁷ Gua asa, ke olaña mo sarini, “Lopu gilania gami,” gua.

⁸ Ke zama se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu, sapu esei poni Nau sa ninirañira, pude taveti Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

(Matiu 21:33-46; Maka 12:1-12)

⁹ Beto asa si tozi ni Sa sa parabolo hie koa rini: “Keke tie si letea sa sa nana inuma vaeni, beto meke va kopu nia sa koari kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae taloa nana, meke la koa va seunae hola pa seu.* ¹⁰ Meke sipu kamo sa toso pakepakete, si garunu la nia sa si keke nana nabulu koari na tie uma hire, pude vagi ponia sa nana hinia koari na vuadi rina vaeni. Ba komitia rina tie uma sa nabulu hie, meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule.

¹¹ Ke garunu pule la nia tugo sa si keke nana nabulu, ba komitia tugo rina tie uma si asa, meke nonoalia na va kurekurea rini, beto meke tiqe hitua rini, limalimana meke va pule ia.

¹² Beto asa, si garunu pule la nia sa si keke nabulu vina neta, ba va bakora ia tugo rini, beto meke gona pania rini pa inuma vaeni.

¹³ Ke balabala sa tie tago inuma hie meke zama, ‘Na sa beka si kaqu tavetia rau? Leana maqu garunu la nia mo sa tuqu koreo titekena. Gina asa si kote pamaña nia rini,’ gua si asa.

¹⁴ Ba toso dogoria ri kasa tie uma sa tuna koreo hie, si vari zamai si arini, ‘Sa tuna koreo

* 20:9 Ais 5:1

sa tie tago inuma si hie. Aria, mada va matea gana, mada vagia nada sa nana inuma!' gua si arini.

¹⁵ Meke oki vura nia rini pa inuma vaeni si asa, meke va matea rini."

Meke nanasa se Zisu, "Ke na sa si kote tavete ni sa tie tago inuma sari kasa tie uma hire?

¹⁶ Kote mae va mate betoi sa sari doduru tie kopu inuma, meke va karovo vala koari votiki tie uma sa inuma!" gua si Asa. Sipu avosia rina tie sapu gua asa, si zama sarini, "Mani lopu va malumia Tamasa sapu gua asa pude ta evana!" gua si arini.

¹⁷ Meke dono totoi Zisu si arini, meke zamai Sa, "Ego, na sa gua sa Kinubekubere Hope? Sapu guahe:

'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si evanae na patu arilaena hola koari do-
duru.'*

¹⁸ Asa sapu hoqa nia koasa Patu hie, si kaqu moku umumu nia, ba asa sapu kaqu ta hoqa naqoto koasa Patu hie, si kaqu ta munala guana kavuru," gua se Zisu.

*Sa Guguana sa Tinabara Takisi
(Matiu 22:15-22; Maka 12:13-17)*

¹⁹ Sari na nati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si podekia pude tuqe vagia se Zisu pa totošo tugo asa, sina gilania rini sapu sa parabolo hie, si soto la mo koa rini. Ba lopu boka vagia rini si Asa, sina matagutu ni rini sari na tie.

* **20:17** Sam 118:22

20 Gua asa ke kopu totoko nia rini, meke garunu lani rini si kaiqa tie, pude la sekesekei guana tie leadi pude la nanasa ni koe Zisu si kaiqa ninanasa sekesekeidi, pude boka vala nia si Asa pa ninirañira tanisa Qavuna Roma, pude vata zütua gua.

21 Ke la nanasia rini si Asa, “Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Variva tumatumae nia Goi sa hinokara tanisa hiniva te Tamasa pa tie, meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie be esei, sina lopu va kalekale si Agoi.

22 Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude tabaria gami sa takisi koasa banara Roma? Ba lokari?” gua si arini.

23 Ba doño gilania Zisu sa dia sinekesekei, ke zama la koa rini si Asa,

24 “Va dogoro Nau keke poata?” gua si Asa. Ke va dogoro nia rini si keke, meke zama si Asa, “Esei isumatana, meke na pozana, si koa koasa poata sana?” gua si Asa.

“E Siza,” gua si arini.

25 Ke zama la koa rini se Zisu, “Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa,” gua si Asa.

26 Ke magasa hola nia rini sa Nana inolana, meke lopu boka va hoqaia rini si Asa pa kenudi ri na tie koasa dia sinekesekei, ke lopu kulu dia mo.

*Sa Tinuru Pule pa Minate
(Matiu 22:23-33; Maka 12:18-27)*

27 Meke mae koe Zisu si kaiqa rina Sadusi^d, pu lopu va hinokaria sa tinuru pule pa minate, meke zama,*

28 “Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita, ‘Be keke tie si mate luaria sa sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si kaqu keke tasina koreo tugo si kaqu la haba ia sa nabokona sa, pude sari koburu pu podoi ri kara si kaqu ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate,’ gua.*

29 Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koa dia. Sa koreo kenuna si haba ia si keke barikaleqe, ba loke tuna si asa, meke mate.

30 Ke la haba ia pule sa tasina vina rua sa naboko, ba gua tugo.

31 La pule sa vina neta, ba kekenoŋo mo; meke osolae hokoto sari ka zuapa tamatasi, ba loke tudia.

32 Mumudi si mate sa barikaleqe.

33 Ego, pa rane tinuru pule pa minate, si esei ari ka zuapa hire si kote na loana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa hire si ele haba betoa si asa?” gua si arini.

34 Meke olaŋa la i Zisu, “Sa vinarihaba si tadi na tie koasa tinoa pa kasia popoa mo hie,

35 ba sarini pu garogarodi pude kaqu toa pule pa minate, si lopu kaqu varihaba pa toso* sapu korapa mae.

* 20:27 TTA 23:8 * 20:28 Diut 25:5 * 20:35 Sa “toso sapu korapa mae” ginuana sina toso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu tiro la pa Matiu 24:3 meke Rev 20:4-6:

³⁶ Kote koa gua mo ari na mateana si arini, sapu lopu kaqu mate. Arini sari na tuna sa Tamasa, sina tava toa puledi pa minate si arini.

³⁷ Meke e Mosese ba ele va sosodea tugo sapu kaqu toa pule pa minate saripu mate. Sina pa vivineina sa nika pu hurunu pa huda toana, si zama nia sa sapu sa Tamasa sina 'Tamasa te Ebarahami, na Tamasa te Aisake, meke na Tamasa te Zekopi,' gua.*

³⁸ Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, ba lopu tadi pu matedi. Ura koe Tamasa sari doduru si na tie toadi*."

³⁹ Meke zama si kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, "Titisa, leana hola sa Mua inolana!" gua si arini.

⁴⁰ Mudina asa, si pamaņa nanasa pule nia ninanasa ri na tie si Asa.

*Tuna Esei sa Karisito
(Matiu 22:41-46; Maka 12:35-37)*

⁴¹ Meke nanasi Zisu si arini, "Na vegua ke zama sari na tie, sapu sa Karisito si na tutina e Devita, gua?

⁴² Ba e Devita telena si zama gua tu he pa buka Sam:

'Zama sa Tamasa koasa qua Banara:

Mu habotu pa kali Mataoqu,*

⁴³ osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,' gua.

* **20:37** Ekd 3:6 * **20:38** Ele mate si arini pukerane ba korapa toa koe Tamasa si arini * **20:42** Sam 110:1

44 Poza nia ‘Banara’ e Devita sa Karisito, ba vegugua ke kote boka na tutina tu Devita si Asa?”
gua se Zisu.

*Vina Balau te Zisu Koasa Guguadi rina Tie Va
Tumatumae koasa Tinarae te Mosese
(Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40)*

45 Meke sipu korapa va avoso sari na tie, si zama la koari Nana disaepeli se Zisu,

46 “Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu hoke hiva pokopoko va gele meke enene, meke okoro hiva ta zama va kamo na tava lavata dia koari na vasina tana maketi, gua. Meke hoke vizati rini sari na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaqoqi, meke sari na vasina ta pamañaedi pa inevana.

47 Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko, meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua. Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!” gua si Asa.

21

*Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko
(Maka 12:41-44)*

1 Doño la se Zisu, meke dogori Sa sari na tie tagotago pu korapa veko poata koasa vasina vekovekoana poata pa Zelepade.

2 Meke dogoria tugo Sa si keke naboko habahabualana sapu voi lani si karua poata kopa hitekedi hite,

3 meke zama si Asa, “Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sa naboko habahabualana hie, si veko va soku hola ni sari doduru pule.

⁴ Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia tinagotago, ba sa naboko hie si pa nana hinabahuala, si vala betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia,” gua se Zisu.

Tozi Va Kenua Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade

(Matiu 24:1-2; Maka 13:1-2)

⁵ Meke sipu korapa vari vivinei nia ri kaiqa disaepeli sa tinolava tanisa Zelepade, meke sari na patu, na vinariponi pu ta kuri ni sa, si zama la koa rini se Zisu,

⁶ “Sari doduru gua pu dogori gamu hire, si korapa mae sa totošo sapu sari doduru patu sara si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae gore beto,” gua si Asa.

Sari na Tinasuna pu Kaqu Mae

(Matiu 24:3-14; Maka 13:3-13)

⁷ Meke nanasia rini si Asa, “Titisa, panavisa kote ta evaᅇa sa tinahuara sana? Meke na sa sa vina gilagila, sapu ele tata sa totošo pude ta evaᅇa saripu gua sara?” gua si arini.

⁸ Meke olaᅇa la koa rini se Zisu, “Mi kopu pude mi lopu ta turaᅇa va sea. Sina ari sokudi si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke zama, ‘Arau sa Karisito!’ meke ‘Ele kamo sa totošo!’ gua. Ba mi lopu luli.

⁹ Mi lopu matagutu pana avosia gamu sa inavosona sa vinaripera, meke sa vinaripaᅇahi pude turu eke si keke popoa. Sari na tinitoᅇa gugua arini si kaqu ta evaᅇa kekenu, ba lopu asa sa vinabetona,” gua.

10 Meke zama pule si Asa, “Kote varipera sari na butubutu, meke sari na butubutu banara;

11 meke kaqu raza sari na niu nomanomadi, meke na soṇe, na oza pa soku vasina; meke kaqu ta dogoro sari na vina gilagila variva matamatagutudi pa maṇauru.

12 Ba sipu lopu ele ta evaṇa saripu gua hire, si kote ta tuṇe vagi, meke ta ṇoṇovala si gamu koari na tie pa ginuaqu Rau. Kote ta vala si gamu pude ta pitu koari na sinaṇoqi, meke ta veko pa vetu varipusi, meke kote ta turaṇa la si gamu pa kenudi ri na banara, na ṇati hiniva pa ginuaqu Rau.

13 Ba asa si keke totoṇo leana tamugamu pude tozia koarini sa Inavoso Leana.

14 Mi koa ṇoṇo pa bulomia, mamu lopu bala-bala mamata nia, sapu gua leana pude kote olaṇa la nia koari na tinazutu mia.*

15 Ura Arau tu kote poni gamu sari na zinama, na ginilagilana pu kaqu zama ni gamu, sapu lopu keke rina mia kana kote boka olaṇi, babe va kari pani.

16 Meke sari na tiatamamia, na tasimia koreo, na turaṇamia, na mia baere pu lopu va hinokara, kote turaṇa lani gamu tugo pa vinaripitui, meke kaiqa gamu si kote tava mate.

17 Pa ginuaqu Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru tie,

18 ba lopu keke kalu pa batu mia si kote ta vagi palae.

19 Mi turu va nabu, meke kaqu vagia gamu sa tinoa hola!

* 21:14 Lk 12:11-12

Sa Tinahuara Tanisa Popoa Zerusalemā
(*Matiu 24:15-21; Maka 13:14-19*)

²⁰ Pana dogoria gamu sapu mae varidikue nia rina kana sa popoa Zerusalemā, si kaqu gilania gamu sapu tata sa tinahuara tanisa.

²¹ Ke arini sapu koadi pa pinaqaha popoa Ziudia, si madi govete la koari na togere vasina. Meke arini pa korapana sa vasileana sana si madi govete taloa, meke arini pu koa koari na popoa pa sadana Zerusalemā, si madi lopu nuquru la pa korapana.

²² Ura arini sari na rane vina kilasa, pude tava gorevura sari doduru sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope.*

²³ Kote na rane tinalotana nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha! Ura na tinasuna nomana si kaqu kamo koasa popoa, meke na vina kilasa te Tamasa si kaqu raza koari na tie hire!

²⁴ Kote tava mate pa vinaripera si arini, meke kaiqa rini si kote ta raovo^d la koari soku popoa. Kaqu mae koa, na neti va konekone ia rina Zenitailo sa popoa Zerusalemā, osolae hokoto sa totošo tadi na tie huporo hire.

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(*Matiu 24:29-31; Maka 13:24-27*)

²⁵ Na vina gilagila si kote ta evana koasa rimata, na sidara, meke koari na pinopino. Kote tarazuzu sari na tie pa kasia popoa, kote

* 21:22 Hoz 9:7

matagutu nia rini sa ovaṇana sa lamana, meke sari na tovovo lavalavata.*

²⁶ Kote mabubulu pa tinarazuzu sari na tiena sa pepeso, totošo korapa aḡa dogoria rini sapu gua kote ta evaṇa pa doduruna sa kasia popoa, ura sari na pinopino pa maṇauru si kote tava rizu pa dia sirana.

²⁷ Pa totošo asa kote dogoria rini maena sa Tuna na Tie pa korapadi ri na lei, somania na ṇiniraṇira lavata, na ṇinedala.*

²⁸ Pana podalae ta evaṇa saripu gua hire, si mi gasa turu mamu doṇo sage, sina tata vura mae sa mia tinarupaha,” gua se Zisu.

*Sa Vinagilagila Koasa Huda Piqi
(Matiu 24:32-35; Maka 13:28-31)*

²⁹ Beto asa si tozia Zisu koarini sa parabolo hie: “Mi doṇo la koasa huda piqi, meke sari kaiḡa huda huda pule.

³⁰ Pana dogori gamu sapu podalae liho si arini, si gilania gamu sapu tata sa totošo maṇini.

³¹ Gua tugo sapu pana dogori gamu ta evaṇa sari na ginugua hire, si kaḡu gilania gamu sapu tata mae sa Binaṇara* te Tamasa.

³² Maḡu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua hire, si kaḡu ta evaṇa sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie.

* **21:25** Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:31; Rev 6:12-13 * **21:27** Dan 7:13; Rev 1:7 * **21:31** Sa ginuana sa Binaṇara te Tamasa pa vesi hie si na totošo pule mae se Zisu pa kasia popoa. Mi tiroa sari vesi Luke 21:27-28:

³³ Kote murimuri palae sa Mañauru meke na pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Koa Kopu

³⁴ Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu tupiti henahena sisigiti, na naponapo, na talotana ni sari likakalae tana tinoa pepeso, pude lopu kamo va hodaka koa gamu sa rane sana.

³⁵ Ura sa rane asa si kote kamo guana sipata, koari doduru tinoni pu koa pa doduruna sa popoa pepeso.

³⁶ Mi koa kopu, na varavara doduru totošo, pude mi boka koa varane meke va holai gamu sari doduru ginugua hire pana ta evaņa rini, meke pude mi boka turu va mataqara pa kenuna sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

³⁷ Meke koa variva tumatumae se Zisu pa Zelepade koari na rane arini, meke doduru veluvelu si hoke vura la si Asa pa Toqere Olive, pude koa vasina pana boni.*

³⁸ Meke pana munumunu pa hopeke rane, si hoke la pa Zelepade sari doduru tie, meke la avavoso koari Nana vina tumatumae.

22

Tata Kamo sa Inevaña Pasova
(*Matiu 26:1-5; Maka 14:1-2; Zone 11:45-53*)

* 21:37 Lk 19:47

¹ Ego, ele tata kamo sa toতোসো tanisa Inevana Bereti Loke Isitina^d,* sapu sa Inevana Pasova.*

² Hata ia rina nati hiama meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si keke sirana pude tuqe vagia gana se Zisu pude va matea, gua, sina matagutu ni rini sari na tinoni.

*Va Egoa Ziudasi pude Qoraqora nia se Zisu
(Matiu 26:14-16; Maka 14:10-11)*

³ Meke nuquria Setani se Ziudasi, sapu ta pozae Isikarioti, sapu keke ri ka manege rua disaepeli.

⁴ Ke topue la se Ziudasi koari na nati hiama, meke koari na palabatudi rina tie pu kopu nia sa Zelepade, meke la vari vivinei nia rini gua pude boka vata qora nia se Zisu koa rini, gua.

⁵ Meke qetu hola si arini meke va egoa rini pude ponía poata si asa.

⁶ Va egoa Ziudasi sa dia hiniva asa, ke podalae hata ia sa si keke lolomo leana, sapu lopu koa sari na tinoni, pude vata qorae nia koa rini se Zisu, gua.

*Sa Hinenahena Pasova
(Matiu 26:17-25; Maka 14:12-21; Zone 13:21-30)*

⁷ Sipu kamo sa rane kekenu koasa Inevana Bereti Loke Isitina, sapu tava mate sari na lami tanisa Inevana Pasova,

* **22:1** Pa toতোসো te Zisu hoke varihobei sari kara pozana sa inevana. Sa Inevana Pasova si keke rane, meke sa Inevana Bereti Loke Isitina si ka zuapa rane. Pa toতোসো asa si balabala la ia rini sa tinarupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi, sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti. * **22:1** Ekd 12:1-27

⁸ si garuni Zisu sari Pita e Zone, meke zamai Sa, “Mi la, mamu va namanama ia sa hinenahena Pasova tadigita,” gua si Asa.

⁹ Meke nanasa sarini, “Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ia gami sia?” gua sari kara.

¹⁰ Meke olaña se Zisu, “Pana la gamu pa vasileana Zerusalem, si kote tutuvia gamu kara si keke tie sapu korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi luli la koasa vetu vasina nuquru sa.

¹¹ Mi tozi gunia he sa tie ari nana vetu, ‘Zama sa Titisa: Avei sa lose vasina kote hena ia rina Qua disaepeli, meke Arau sa hinenahena Pasova?’ Mi gunia.

¹² Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana panaulu, sapu ele tava nama vekona. Va namanama ia gamu sa nada hinenahena vasina,” gua si Asa.

¹³ Meke taluarae la sari karua, meke dogori tugo ri kara sari doduru, gua puta tugo sapu ele tozi ni Zisu, ke va namanama vekoa ri karua sa hinenahena Pasova vasina.

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope

(Matiu 26:26-30; Maka 14:22-26; 1 Koriniti 11:23-25)

¹⁴ Meke sipu kamo sa totošo tanisa Pasova, si la habotu turani Zisu pa tavolo sari Nana apositolo.

¹⁵ Meke zama la koa rini si Asa, “Okoro hola nia Rau pude henahena turana gamu koasa hinenahena Pasova^d hie, sipu lopu ele kamo Rau sa tinasigiti.

16 Maqu tozini gamu sapu lopu kaqu hite hena pulea Rau sa hinenahena Pasova, osolae kaqu tava gorevura tu sa ginuana hinokara pa Binaṅara te Tamasa,” gua se Zisu.

17 Beto asa, si hena ia Zisu sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke zama la si Asa koa rini, “Mi vagi ia sa kapa hie, mamu hopeke napoa.

18 Maqu tozini gamu, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa Binaṅara te Tamasa,” gua si Asa.

19 Beto asa si vagia Sa sa bereti*, meke zama leana nia Sa, meke videvidea Sa, meke hopeke poni Sa koarini, meke zama, “Hie tugo sa tiniqu [sapu ponini gamu Rau pa laemia gamu, mi vagia, mamu hena ia, pude mi balabala Au,” gua si Asa.

20 Meke gua tugo sipu beto sa hinenahena Pasova, si vagia Sa si keke kapa vaeni meke vala Sa koa rini, meke zama, “Sa kapa vaeni hie si na vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu ele ta tokoro veko koasa eharaqu, sapu zoloro pa laemia gamu.]**

21 Ba doṅo la tu! Asa sapu kaqu qoraqora Nau, si korapa habotu somanae koa Rau pa tavolo hie!*

22 Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu hiva nia sa Tamasa, ba mani talotaṅa hola sa tie sapu vata qorae Nau,” gua se Zisu.

* 22:19 Sa bereti loke isitina si kaburu guana bisikiti gua asa ke boka ta videvide. * 22:20 Sari na zinama pa vari korapadi rina [] si lopu koa koari doduru kinubekubere Hope pukerane.

* 22:20 Zer 31:31-34 * 22:21 Sam 41:9

²³ Avosia tugo rini sapu gua asa, si podalae vari nanasi teledia sari kasa disaepeli, sapu esei beka ari kasa si kaqu tavete gua asa, gua.

Vinari Tokeina sa Vinalavata

²⁴ Meke varitokei nia rina disaepeli sapu esei arini si kote arilaena hola, gua.*

²⁵ Ke zama koa rini se Zisu, “Sari na baṅara tadi na tie Zenitailo si hoke lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie, meke sari na tie pu tago ṅiniraṅira, si hoke ta pozae na ‘tie variponi valeana hola’.*

²⁶ Ba gamu si lopu kaqu gua asa, asa sapu arilaena hola koa gamu, si mani va hiteke pule nia koari doduru, meke asa sapu koimata koa gamu, si mani koa na mia nabulu.*

²⁷ Esei si arilaena hola? Asa sapu habotu henahena? Ba asa sapu va tana ponia ginani sa tie sapu habotu henahena? Asa sapu habotu henahena, taga? Ba sa Qua kinoa koa gamu, si kekeṅoṅo gua tugo asa sapu nabulu.*

²⁸ Gamu si ele koa turaṅau koari na Qua rane tinasuna,

²⁹ ke gua sapu ele poni Nau sa Tamaqu sa ṅiniraṅira pude koa Baṅara, si gua tugo sapu poni gamu Rau sa ṅiniraṅira asa.

³⁰ Kaqu somana hena na napo si gamu pa Qua tevolo koasa Qua Binanara, meke kaqu habotu si gamu koari na habohabotuana baṅara, pude

* **22:24** Mt 18:1; Mk 9:34; Lk 9:46

* **22:25** Mt 20:25-27; Mk

10:42-44 * **22:26** Mt 23:11; Mk 9:35

* **22:27** Zn 13:12-15

totoli ni sari ka manege rua butubutu Izireli,”
gua si Asa.*

Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa
(*Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Zone 13:36-38*)

³¹ Meke zama se Zisu, “Saimone, Saimone, ele va malumia Tamasa se Setani pude podeke gamu, pude varipaḡaha ni saripu leadi na kaleadi gua sapu varipaḡaha ni sari na kapu huiti koari na kikodi.

³² Ba ele varavara nigo Rau si goi Saimone, pude lopu mate taloa hokara sa mua rinaḡerane. Ke pana kekere pule mae goi, si mu va niḡirai sari disaepeli turanamu,” gua se Zisu.

³³ Ba olaḡa la koa Sa se Pita, “Baḡara, arau si va namanama pude luligo la pa vetu varipusi, babe la mate turanigo,” gua si asa.

³⁴ Ba olaḡa la ia Zisu si asa, “Pita, Maḡu tozi nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako kohite boni, si kaḡu oso Nau goi ka ḡeta totoḡo,” gua se Zisu.

Mi Paleke Vinaḡaqiri

³⁵ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Totoso garunu taloani gamu Rau, meke tozini gamu Rau pude lopu paleke vovoina poata, na huneke, meke na sadolo, si vegua? Ehaka nia tugo gamu si keketona?” gua si Asa.*

Meke olaḡa sarini, “Loketona,” gua.

³⁶ Meke zama se Zisu, “Ba, kamahire si asa sapu ari nana vovoina poata, na huneke, si mani paleki. Meke asa sapu loke nana magu varipera,

* **22:30** Mt 19:28 * **22:35** Mt 10:9-10; Mk 6:8-9; Lk 9:3, 10:4

si mani holuholu nia sa nana koti, pude mani holua keke.

³⁷ Ura koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: ‘Guana somana ta nae turaṅae koari na tie kaleadi si Asa,’ gua, hie si kaqu tava gorevura, meke gua tugo sari doduru ginuaqu Rau, si kaqu ta evaṅa beto,” gua si Asa.*

³⁸ Meke zama sari kasa disaepeli, “Baṅara, dotu, hire si karua magu varipera,” gua si arini.

Meke olaṅa la se Zisu, “Leana, pada mo si arini,” gua si Asa.

*Varavara se Zisu pa Toqere Olive
(Matiu 26:36-46; Maka 14:32-42)*

³⁹ Meke taluarae pa Zerusalemā se Zisu, meke sage la pa toqere Olive si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa soku totoṅo, meke sage luli tugo sari Nana disaepeli.

⁴⁰ Totoso kamo Sa vasina, si zamai Sa sari Nana disaepeli, “Mi varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke,” gua si Asa.

⁴¹ Meke ene va seseu hite la si Asa, padana keke ginona patu, meke kokotuṅu gore si Asa, meke varavara guahe:

⁴² “Tamaqu, be va malumia Goi, si Mu va rizu ia koa Rau sa kapa tinasigiti hie, ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi,” gua si Asa.

⁴³ [Meke vura mae koa Sa si keke mateana Manauru meke va ninira ia si Asa.

⁴⁴ Meke ta sigiti hola si Asa pa Nana binalabala, meke maṅini sa Nana vinaravara meke varavara

* 22:37 Ais 53:12

va n̄inira hola la tu, meke sari na n̄atanatana si guana ehara pu honihoni gore pa pepeso.]*

⁴⁵ Beto asa, si turu si Asa, meke pule la koari na disaepeli, meke dogori Sa korapa putadi, sina mabo sisigiti si arini pa dia tinalotana. ⁴⁶ Meke zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke puta si gamu? Mi vaṇunu, na varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke,” gua si Asa.

Ta Tuqe Vagi se Zisu Koari na Kana

(Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Zone 18:3-11)

⁴⁷ Meke sipu korapa zama se Zisu, si la vura gana mo si keke puku minate varipera, se Ziudasi sapu keke koari ka manege rua disaepeli si turanadi rini. Ene la se Ziudasi, meke la ahoa sa se Zisu.

⁴⁸ Ba zama la ia Zisu si asa, “Ziudasi, pa inaho si va qoraqora nia goi sa Tuna na Tie?” gua si Asa.

⁴⁹ Meke totošo dogoria rina disaepeli pu lulidi koa Sa sapu gua kote ta evaṇa, si nanasia rini se Zisu, “Baṇara, mami la seke ni magu varipera gedi?” gua si arini.

⁵⁰ Meke keke ri kasa disaepeli arini, si seke tarasa pania sa kali taliṇa mataona sa nabulu tanisa n̄ati hiamā kenukenuē.

⁵¹ Ba norei Zisu si arini, meke zama, “Beto, lopu tavete gua asa!” gua si Asa. Meke la taṇinia Sa sa taliṇana sa nabulu, meke ta salaṇa si asa.

⁵² Beto asa si zama la se Zisu koari na n̄ati hiamā, na palabatudi rina tie kopu Zelepāde,

* **22:44** Sari na vesi made ṇavulu neta meke made ṇavulu made si lopu koa koari doduru Kinubekubere Hope pukerane.

meke sari na koimata tadi na tie Ziu pu la pude tuqe vagia, “Na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu?”

⁵³ Doduru rane si variva tumatumae mo si Rau pa Zelepade, ba lopu tuqe vagi Au tu gamu? Ba sina hie tugo sa mia totošo, sa totošo sapu koa banara sa niniranira tana hinuporo,” gua se Zisu.*

Osonia Pita se Zisu
(*Matiu 26:57-58,69-75; Maka 14:53-54,66-72; Zone 18:12-18,25-27*)

⁵⁴ Meke tuqe vagia rini se Zisu, meke turana la nia ri pa vetu tanisa nati hiama kenukenue. Se Pita si lululi mudi nana, seseu vasina hite koarini.

⁵⁵ Meke totošo va katua rini si keke nika pa kokorapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiama, meke habotu vari likohae nia rini, si la somana habotu koarini se Pita.

⁵⁶ Meke dogoria keke nabulu vineki se Pita, koasa malarana sa nika, ke doño totoa sa, meke zama, “Hie tugo si keke tie sapu lulina koe Zisu,” gua si asa.

⁵⁷ Ba oso se Pita meke zama, “Tio, lopu hite gilania rau sa tie sana!” gua si asa.

⁵⁸ Meke seseunae vasina hite si doño vagia pule keke tie si asa, meke zama ia sa, “Agoi mo si keke arini pu luli koe Zisu!” gua si asa.

Ba olana se Pita, “Tio, lopu arau!” gua si asa.

⁵⁹ Meke sipu hola padana keke aoa, si mae gana pule si keke tie, meke zama nia sapu guahe:

* 22:53 Lk 19:47, 21:37

“Namu hie hokahokara mo si keke arini pu luli koe Zisu, sina keke tie Qaleli si hie!” gua si asa.

⁶⁰ Ba olaña se Pita, “Tio, lopu hite va nonoga ia rau sapu korapa zama nia goi sana!” gua si asa. Sipu korapa zama tugo se Pita, si kabo mo sa kokorako.

⁶¹ Pa totošo asa si liņana se Zisu, meke dono totoa Sa se Pita, ke tiqe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa, sapu guahe: “Sipu lopu ele kabo sa kokorako pa boņi hie, si kaqu oso Nau goi ka neta totošo,” gua.

⁶² Ke vura taloa se Pita, meke la kabo nusunusurae pa sada.

*Tava Sisire na Ta Seke se Zisu
(Matiu 26:67-68; Maka 14:65)*

⁶³ Sarini pu kopuna se Zisu si va sisire nia, na sekea rini si Asa.

⁶⁴ Pusi tukui rini sari na matana, meke nanasia rini si Asa, “Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo!” gua si arini.

⁶⁵ Meke soku sari na zinama nonovala si zama lani rini koa Sa.

*Ta Turana La pa Kenuna sa Puku Tie Varipitui
tadi na Tie Ziu se Zisu
(Matiu 26:59-66; Maka 14:55-64; Zone 18:19-24)*

⁶⁶ Meke sipu rane sa popoa, si varigara sari na koimata tadi na tie Ziu, na nati hiama, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosesee; meke ta turana la se Zisu pa kenuna sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu^d.

⁶⁷ Meke zama ia rini si Asa, “Mu tozini gami, Agoi tugo sa Karisito^d? Ba lokari?” gua si arini.

Meke olaña si Asa, “Be tozini gamu Rau sapu Arau sa Karisito, ba lopu kaqu va hinokarau tugo gamu.

⁶⁸ Meke be nanasa gamu Rau, ba lopu kaqu olañau gamu.

⁶⁹ Ba lopu seunae, sa Tuna^d na Tie si kaqu habotu pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru ninirañira,” gua si Asa.

⁷⁰ Meke nanasa la ia ri doduru si Asa, “Ke vegua? Agoi mo sa Tuna Tamasa?” gua si arini.

Meke olaña la i Sa sarini, “Uve, Arau mo sa Tuna Tamasa,” gua si Asa.

⁷¹ Meke zama sarini, “Lopu kaqu hata pule vina sosode si gita, sina ele avoso sotia mo teleda sapu gua zama nia Sa telena,” gua si arini.

23

*Ta Turana La Koe Paelati se Zisu
(Matiu 27:1-2,11-14; Maka 15:1-5; Zone 18:28-38)*

¹ Beto asa si turu sari doduru pu somana koasa Sanihiderini sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, meke turaña la nia rini koe Paelati^d se Zisu.

² Podalae zutua rini si Asa vasina, meke zama, “Ele pohoa gami sa tie hie, sapu turaña va sea i sa sari na mami tie, tozi ni Sa si arini pude lopu tabara takisi koasa bañara Roma, meke poza pule nia Karisito, na Bañara si Asa,” gua si arini.

³ Ke nanasa la ia Paelati se Zisu, “Vea, Agoi tugo sa Bañara tadi na tie Ziu?”

Meke olaña si Asa, “Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana,” gua si Asa.

⁴ Meke zama la se Paelati koari na nati hiama, meke sa kobi tinoni, “Loke sinea si dogoria rau pude boka zutua sa tie hie,” gua si asa.

⁵ Ba zutu pilipulea rini si Asa, meke zama, “Koari na Nana vina tumatumae si vari kakatora ni Sa sari na tie pa doduruna Ziudia; podalae maena tu pa Qaleli si Asa, meke mae kamo tani,” gua si arini.

Ta Garunu La Koe Herodi se Zisu

⁶ Totoso avosia Paelati sapu gua asa, si nanasa si asa, “Na tie Qaleli sa tie hie?” gua si asa.

⁷ Meke totoso gilania Paelati sapu mae guana pa Qaleli se Zisu, vasina banara se Herodi; si garunu la nia sa koa sa se Zisu. Pa totoso asa si koa nana mo pa Zerusalem se Herodi.

⁸ Totoso dogoria Herodi se Zisu si qetu hola si asa, sina ele avoso nia sa guguana e Zisu, meke seunae hola sapu hiva dogoro gunia sa se Zisu. Okoro hiva dogoria sa totoso tavete tinavete variva magasadi se Zisu.

⁹ Gua asa, ke soku ninanasa si nanasa ni Herodi koe Zisu, ba lopu olani Sa.

¹⁰ Meke turu mae sari na nati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke zutu sisigitia rini se Zisu.

¹¹ Meke zama nonoivalia, na tavete gunia na keke tie loke laena e Herodi, meke sari nana solodia se Zisu, meke va sage nia rini si keke poko doduru tolavaena tana banara, meke tiqe garunu pule la nia rini si Asa koe Paelati.

¹² Meke pa rane tugo asa si tiqe baere sari Herodi e Paelati, ba visoroihe si vari kanaidi sari kara.

*Va Egoa Rini Pude Va Matea se Zisu
(Matiu 27:15-26; Maka 15:6-15; Zone 18:39
kamo hinia 19:16)*

¹³ Meke tioko varigara ni Paelati sari na nati hiamā, na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tinoni.

¹⁴ Tozini sa sarini, “Turaña mae nia gamu sa tie hie koa rau, meke zutua gamu sapu turaña va sea i Sa sari na tie, gua. Ba sipu beto pitua rau, si lopu hite dogoria rau keke nana sineā sa tie hie, koari na ginugua pu zutuni gamu koa Sa.

¹⁵ E Herodi ba lopu dogoria tugo keke sineā, gua asa ke garunu pule mae nia mo sa koa gita. Ke dogoria gamu? Loke ginugua kaleadi sapu pada tava mate nia Sa, si ele evaņa Sa.

¹⁶ Gua asa ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia,” gua si asa.*

¹⁸ Ba velavela va ululae sari na tinoni, “Va matea gana, ba mu vata rupaha poni gami se Barabasi!” gua si arini.

¹⁹ Se Barabasi si ta veko pa vetu varipusi sina somana nia sa si keke vinaripera koari na Qinavuna, meke va mate tie tugo si asa.

²⁰ Hiva vata rupahia e Paelati se Zisu, ke tepa pule la tugo koasa vinarigara tinoni si asa.

²¹ Ba velavela nono la mo si arini, “Va matea pa korosi! Va matea pa korosi!” gua si arini.

²² Meke zama pule la tugo pa vina neta totošo se Paelati, “Ba na kinaleana sa si evaņa Sa? Arau

* **23:16** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane

si va somana mae ia sa vesi 17 sapu guahe:

[17 Ta hivae pude vata rupahia Paelati si keke tie ta pusina pa totošo Inevaņa Pa

lopu boka dogoria keke sinea sapu kote pada tava mate nia Sa! Ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia,” gua si asa.

²³ Ba velavela va sisigiti palae si arini, pude kaqu va matea tugo se Zisu, gua, meke osolae va malohoria tu rini se Paelati.

²⁴ Ke gua asa si va egoa mo Paelati pude va matea si Asa, gua tugo sapu tepa ia rini.

²⁵ Meke vata rupahia sa se Barabasi, sapu hiva vata rupahia rini, asa sapu ta veko pa vetu varipusi, sina somana nia sa si keke vinaripera koasa qinavuna meke va mate tie. Meke luara vala nia sa koa rini se Zisu, pude tavetia gua sapu hiva tavete nia rini.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Zone 19:17-27)

²⁶ Meke turana taloa nia rina solodia se Zisu, meke pa korapana sa dia inene la, si tutuvia rini si keke tie pa popoa Saerini, pozana si e Saimone, na tiqe nuquruna mo pa Zerusalemia si asa. Tuqe vagia rina solodia si asa, meke va paleke nia rini sa korosi, meke luli mae pa mudina Zisu.

²⁷ Na vinarigara lavata si luli koe Zisu, meke kaiqa arini si ari na barikaleqe pu korapa kaboa na talotana nia si Asa.

²⁸ Ba taliri la koari kasa barikaleqe se Zisu, meke zama, “Kasa barikaleqe pa Zerusalemia! Mu lopu kabo Au, ba mi kabo pule ni gamu, meke sari na tumia.

²⁹ Ura korapa mae sari na rane kaleadi, pana kote zama guahe sari na tie, ‘Tamanae dia sari

na barikaleqe pu tige, meke saripu lopu podo koburu na variva susu.’

³⁰ Pa tooso asa si kote zama la si arini koari na toa na toqere, ‘Mi hoqa tamunu gami!’ kote gua si arini.*

³¹ Ura be evaṇi rina tie koa Rau pu guana huda toana, saripu gua hire, si kote kaleana hola tu si evaṇi rini koa gamu, pu guana huda matedi,” gua se Zisu.

³² Meke karua tie kaleadi si turana vura mae ni rini pude va mate turana ni koe Zisu.

³³ Sipu kamoā rini si keke vasina pozana, “Batu* Tomate,” si poka nia rini pa korosi vasina se Zisu, meke gua tugo sari karua tie kaleadi pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena.

³⁴ [Meke zama se Zisu, “Tamaqu, Mu taleoso ni, sina lopu gilania rini sapu gua evaṇia rini,” gua si Asa.]**

Meke mudumudukeda ni rina solodia pude variva hihia ni sari Nana poko.

³⁵ Sa puku vinarigara si turu meke doṇo la, meke sari koimata tadi na tie Ziu si pesipesi laia meke ṇoṇovalia rini se Zisu, “Votiki tie si harupi Sa. Ego, kamahire mani harupu pule nia, be Asa sa Karisito sapu ele vizatia Tamasa!” gua si arini.*

* **23:30** Hoz 10:8; Rev 6:16 * **23:33** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinoṇona sa toqere asa si guana batu tomate. * **23:34** Lopu koa sari zinama pa varikorapadi rina [] koari doduru kinubekubere hope pukerane. * **23:34** Sam 22:18 * **23:35** Sam 22:7

³⁶ Sari na solodia ba va sisire nia tugo si Asa, meke ponia vaeni pasana rini.*

³⁷ Zamaia rini si Asa, “Be na Baṅara tadi na tie Ziu si Goi, si mamu harupu pulenigo,” gua sarini.

³⁸ Pa batuna sage sa korosi si kuberia rini sa tinazutuna Sa sapu zama guahe: “HIERA SA BAṅARA TADINA TĪE ZIU,” gua.

³⁹ Meke keke ri karua tie kaleadi pu tava sigoto turaṅae koa Sa pa korosi, si zama ṅoṅovala la tugo koa Sa, “Be Agoi sa Karisito! Ego mu harupu pulenigo, meke mamu harupu gami tugo si gami kara!” gua si asa.

⁴⁰ Ba keke ari kara si norea si asa, meke zama, “Tio, vegua lopu matagutu nia goi sa Tamasa? Sina agoi, ba tava kilasa kekeṅoṅo gua tugo asa.

⁴¹ Gita kara si garoda tugo pude tava kilasa, sina ta poni nia gita kara sa laedi ri nada tinavete kaleadi, ba sa tie hie si loke Nana kinaleana,” gua si asa.

⁴² Beto asa si zama la koe Zisu si asa, “Baṅara, Mu balabala au pana koa Baṅara Goi pa Mua Binaṅara,” gua si asa.

⁴³ Meke olaṅa la koasa se Zisu, “Tozi va hinokara nigo Rau si goi, kaqu somana koa Rau ṅinoroi si goi pa Paradaisi^d,” gua se Zisu.

Sa Minate te Zisu

(Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Zone 19:28-30)

⁴⁴ Meke sipu kamo sa korapa rane si huporo sa doduru popoa, osolae kamo tu ṅeta koloko,

* 23:36 Sam 69:21

⁴⁵ ura lopu kalalasa mae sa rimata. Meke ta rikata rua sa poko gobana sa Lose Hopena, pa korapana sa Zelepade pa Zerusalem.*

⁴⁶ Meke velavela va ululae se Zisu, meke zama, “Tamaqu, pa korapa limamu si luara vekoa Rau sa Maqomaqoqu,” gua si Asa, meke tige mate.*

⁴⁷ Sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia gua saripu ta evaṇa si vahesia sa sa Tamasa, meke zama, “Hinokara tugo, sapu na keke tie toṇoto sa tie hie,” gua si asa.

⁴⁸ Meke toṭoso dogori ri doduru pu varigara pude dodogoro koasa vina matena e Zisu, gua saripu ta evaṇa, si pohari rini sari raqaraqadi pa tinalotaṇa, meke pule taloa pa dia vasidi sari doduru.

⁴⁹ Sari doduru pu ele gilana sotia se Zisu, meke sari kasa barikaleqe pu lulidi mae koa Sa pa Qaleli, si turu pa seuna vasina hite, meke doṇodoṇo la dia.*

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Zone 10:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Ego, koa nana si keke tie pozana Zosepa, sa tie pa vasileana Arimatia pa pinaqaha popoa Ziudia. Keke tie leana, na tie toṇoto si asa, pu korapa aqa nia sa minae tanisa Binaṇara te Tamasa. Meke keke koari na tie pu somana koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, ba lopu somana va egoa sa sa dia vina ego na vinizata pa vina matena e Zisu.

* ^{23:45} Ekd 26:31-33 * ^{23:46} Sam 31:5 * ^{23:49} Lk 8:2-3

⁵² La si asa koe Paelati, meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu.

⁵³ Beto asa, si la va gore vagia sa si Asa, meke hade nia keke poko keoro viana sa, meke la va nuquru veko sa koa keke lovu sapu ta horena pa patu pa kali taba, sapu lopu ele ta pomunu nia tie matena rini.

⁵⁴ Na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane Sabati.

⁵⁵ Sari na barikaleqe pu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli, si lulia rini se Zosepa, meke dogoria rini sa lovu, meke sa vinekona gua sa tinina e Zisu pa korapana sa lovu.

⁵⁶ Beto asa si pule la vasina koadi sari kasa barikaleqe, meke la va namanama i rini sari na oela humaņa lea, pude vala i pa tinina Zisu, gua. Meke sipu kamo sa Sabati, si magogoso si arini, lulia rini gua sapu koa pa Tinarae te Mosese.*

24

Sa Tinuru Pule te Zisu pa Minate

(Matiu 28:1-10; Maka 16:1-8; Zone 20:1-10)

¹ Meke pana vaqavaqasana sa rane Sade, si la koasa lovu sari kasa barikaleqe, paleke la ni rini sari na oela humaņa lea, saripu ele va nama vekoi rini.

² Doņo la dia gua, si dogoria rini sapu ele ta topili palae tu sa patu, sapu tukuna sa sasadana sa lovu.

³ Ke nuquru la si arini pa korapana sa lovu, ba lopu dogoria rini sa tinina e Zisu.

* **23:56** Ekd 20:10; Diut 5:14

4 Ke sipu korapa turu nunala dia vasina si arini, si vura va hodaka la si karua tie sapu pokopoko keoro nedala, meke turu kapae dia koa rini.

5 Matagutu sisigiti sari kasa barikaleqe, ke todoño gore pa pepeso si arini. Meke zama la koa rini sari karua tie, "Na vegua ke hata ia gamu sa tie toana koari pu matedi?"

6 Lopu koa tani si Asa, ba ele turu pule tu pa minate. Balabala ia gua sapu ele tozini gamu Sa, sipu korapa koa pa Qaleli si Asa, sapu guahe:*

7 'Sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi, meke kaqu tava mate pa korosi, ba pa rane vina neta si kaqu tava turu pule si Asa,' gua," gua sari karua.

8 Ke tiqe balabala pulei rini sari Nana zinama arini.

9 Ke taluarae pule pa lovu si arini, meke la vivinei ni rini koari ka manege eke disaepeli, meke koari kaiqa pule, sari doduru tinitona gua pu ta evana.

10 Sari kasa barikaleqe arini, si ari Mere pa vasileana Magidala, e Zoana, meke e Mere tinana e Zemisi. Arini hire, meke kaiqa pule barikaleqe saripu lulidi koa rini, si la vivinei ni koari na apositolo saripu gua ta evana hire.

11 Ba lopu va hinokari rini sari na barikaleqe, guana lopu vivinei hinokara guni rini.

12 Ba e Pita si turu, meke topue haqala la koa sa lovu. Kokopo nuquru si asa, meke dogoria mo sa

* 24:6 Mt 16:21, 17:22-23, 20:18-19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

sa poko keoro sapu ta hade nia Zisu. Ke kekere pule si asa, magasa hola nia sa sapu gua ta evaṅa.

*Karua Tie pu Ene La pa Emeasi
(Maka 16:12-13)*

¹³ Meke pa ranena tugo asa si ene la pa Emeasi sari karua disaepeli te Zisu. Emeasi si manege eke kilomita^d seu gua pa Zerusalemā.

¹⁴ Korapa vivinei ni ri kara sari doduru ginugua pu ta evaṅa.

¹⁵ Meke sipu korapa vari vivinei sari kara, si vura tata la se Zisu, meke ene somanae koari kara.

¹⁶ Dogoria ri kara si Asa, ba lopu tava malumu nia pude doṅo gilania.

¹⁷ Meke nanasi Zisu, “Na sa si korapa vivinei nia gamu kara pa mia inene?” gua si Asa. Ke turu noso sari kara, meke guana doṅo talotaṅa sari isumatadia.

¹⁸ Meke keke ari kara, pozana si e Kiliopasi, si nanasa la koa Sa, “Vegua? Agoi mo telemu si kekeke tie karovomu mae pa Zerusalemā, si lopu gilani sari doduru ginugua saripu ta evaṅa vasina, koari ka visavisa rane la hire?” gua si asa.

¹⁹ “Sari ginugua savadi?” gua se Zisu.

Meke olaṅa sari kara, “Sari doduru ginugua pu ta evaṅa koe Zisu sa tie Nazareti. Na keke poropita niṅirana pa Nana zinama na tinavete si Asa, pa kenudi rina tie, meke sa Tamasa.

²⁰ Sari na nada ṅati hiama, na koimata, si luara vala nia si Asa koasa qavuna Roma, meke pitua meke va matea si Asa pa korosi.

21 Meke pa mami dinodoño gami, si hokara Asa sa tie sapu kote vata rupahia sa butubutu Izireli, gua. Ego, meke hie sa vina neta rane podalae gua ta evaņa si hire.

22 Kaiņa rina barikaleqe pu somanadi koa gami, si va magasa gami. La munumunu hokara si arini koa sa lovu,

23 ba lopu dogoria rini sa tinina Zisu. Meke pule mae tozini gami rini sapu dogori rini si kaiņa mateana, meke tozi ni rina mateana sapu ele turu pule se Zisu, gua.

24 Ke kaiņa koa gami kasa si la koasa lovu, meke dogoria sapu gua tozia ri kasa barikaleqe, meke hinokara tugo, ba lopu dogoria rini sa tiena," gua sari kara.

25 Meke zama la koari kara se Zisu, "Duvili si gamu, meke lopu boka tuturei va hinokari gamu sari doduru tiņitoņa, gua pu tozi rina poropita.

26 Vegua, lopu kaqu koa ta sigiti ni tugo sa Karisito sari doduru ginugua sara, meke tiqe la vagia sa vina lavatana pa Maņauru?" gua si Asa.

27 Meke va bakali Zisu koari kara sari doduru ginugua pu soto la gua koa Sa, saripu ta tozi koari na Kinubekubere Hope; podalae koari na buka te Mosese, meke kamo koari na poropita.

28 Totoso tata kamo rini sa vasileana vasina korapa la ia rini, si doņodoño guana hiva ene hola si Asa,

29 ba ososo nia ri kara si Asa, meke zama, "Mae mamu koa paki koa gami tani; ele veluvelu sa popoa, meke ele tata boņi mo," gua sari kara. Ke luli la koa rini si Asa.

³⁰ Totoso habotu henahena Sa koa rini, si vagia Sa sa bereti, meke mana nia Sa, meke videa, meke vala Sa koa rini.

³¹ Pa totoso asa si tiqe guana ta tukele sari na matadi, ke tiqe doño gilania rini si Asa, ba murimuri taloa Nana si Asa pa dia dinono.

³² Meke vari zamai sari karua, “Hinokara sapu totoso va bakali Sa koa gita pa nada inene mae sari na Kinubekubere Hope, si mañini sari na buloda,” gua si arini.

³³ Beto asa si hinoqa gasa turu mo sari karua, meke taluarae pule la mo pa Zerusalema, meke la tutuvi rini sari ka manege eke disaepeli, meke sari kaiqa pule, korapa koa varigara dia.

³⁴ Meke tozi ni rina disaepeli, meke sari kaiqa pule pu varigara vasina sari karua, “Sa Bañara si hinokara ele turu pule! Ele vata dogoro pule nia si Asa koe Saimone Pita!” gua si arini.

³⁵ Meke tiqe tozia pule ri kara pu mae guadi pa Emeasi, sapu gua ta evaņa pa sirança, meke sapu gua meke doño gilania ri kara se Zisu, totoso videa Sa sa bereti.

Vata Dogoro Koari na Disaepeli se Zisu

(Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

³⁶ Meke sipu korapa vivinei nia ri kara sapu gua asa, si la turu vura Nana mo pa varikorapadi rini sa Bañara Zisu, meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua si Asa.

³⁷ Ke hodahodaki, na matagutu si arini; hokara keke tomate si dogoria rini, gua.

³⁸ Ba zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke nunala, na matagutu si gamu?”

³⁹ Doño ma*e*i sari na lima*q*u na nene*q*u, mamu va sosodea sapu Arau mo si hie. Tañinau, mamu gilana*u*, ura na tomate si loke masana na susurina gua Arau he,” gua si Asa.

⁴⁰ Totoso zama gua Sa, si va dogoro ni Sa koa rini sari limana na nenena.

⁴¹ Meke sipu korapa lopu boka va hinokaria rini, sina qetu meke magasa dia, si zama la koa rini si Asa, “Koa dia gemi vasi ginani si gamu?” gua si Asa.

⁴² Ke vala nia rini si keke igana kinana.

⁴³ Vagia Sa sa igana, meke hena ia Sa pa kenudia rini.

⁴⁴ Beto asa, si zama la koa rini si Asa, “Hire sari na tiñitona pu ele tozini gamu Rau, totoso koa somana koa gamu si Rau. Doduru ginugua*q*u Rau sapu ta kubere pa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, meke koari na Sam, si ka*q*u tava gorevura beto,” gua si Asa.

⁴⁵ Meke tukeli Sa monanadi, pude madi tumae ni sari na Kinubekubere Hope.

⁴⁶ Meke zama la koa rini si Asa, “Hie gua sapu ta kubere: Sa Karisito si ka*q*u koa ta sigiti na tava mate, meke pa rane vina ñeta si ka*q*u turu pule pa minate.

⁴⁷ Meke pa korapa pozana Sa, si ka*q*u ta tarae sa inavosona sa kinekere meke sa tinaleosae pa sinea koari doduru butubutu, podalae pa Zerusalem*a*.

⁴⁸ Meke gamu si na tie va sosode koari na ginugua hire.

49 Kaqu garunu atu nia Rau koa gamu sa Maqomaqo Hope, sapu ele va tatara nia sa Tamaqu. Ba mi la koa aqa pa Zerusalemā, osolae kaqu ta gorei nia gamu sa ninirañira Mañauru,” gua si Asa.*

*Ta Hena Sage La pa Mañauru se Zisu
(Maka 16:19-20; Tinavete 1:9-11)*

50 Beto saripu gua hire si turaña lani Sa pa Betani sari kasa Nana disaepeli, meke ovulu sage ni Sa sari limana, meke mana ni Sa si arini.*

51 Sipu korapa mana ni Sa sarini, si taluarae koa rini si Asa, meke ta hena sage pa Mañauru.

52 Meke vahesia rini si Asa. Qetuqetu hola dia meke pule la pa Zerusalemā,

53 meke lopu makudo vahesia rini sa Tamasa pa korapa Zelepade.

* 24:49 TTA 1:4 * 24:50 TTA 1:9-11

Buka Hope
The Holy Bible in the Roviana language of the
Solomon Islands
Buk Baibel long langguis Roviana long Solomon
Islands

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Roviana

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 13 Dec 2023

2a5324ac-61e8-5e5b-b226-f3d15850d7c5